

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

LVIII. KÖTET

TARGALLYAK

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

365. A. 66.

TARGALLYAK

JÓKAI MŰR

22. OCT. 2019

8/01 2019 26

BUDAPEST.

RÉVAI TESTVÉREK TULAJDONA

1896

A JEDIKULAI RAB.

I.

Élt egyszer a krimiai félszigeten egy jámbor fiatal orosz pópa, a kit Athanáznak hívtak, azokban az időkben, a mikor még a Krimet tatárfejedelmek kormányozták. Ezek gyakori hadjárataikban a szomszéd kozákokkal hol ellenségek, hol szövetséges társak voltak. Mikor ellenségek voltak, akkor rabságra hajtottak a kozák népből egy sereget, mikor meg szövetségesek lettek, akkor a rabjaikat szabadon bocsáták. A rab kozákoknak azonban megtetszett a krimi jó gyümölcsestermő vidék, nem tértek vissza az ős pusztáikra, ott települtek le, föld volt hozzá elég; s egészen meg voltak elégedve a sorsukkal. Több falujok volt már, úgy, hogy archimandritát is választottak; egy ilyen falunak, (a minék a nevét Dobropolnak jegyezték fel) volt a pópája Athanáz, a ki még akkor fiatal, harmincz éves legény volt: fogadott fia az archimandritának, Nestornak, a ki a leányát is neki adta feleségül, a derék jó Helenkát.

Athanáz a legboldogabb ember volt a kerek földön; mindene volt, a mit csak szem, száj és szív megkíván. Háza, ha csak fából volt is, de külömb minden palotánál; mert ez a fa-ház tele volt boldogsággal, a palota pedig tele van nyugtalansággal, aggodalommal, irigységgel és búbánattal. Kis kertjében a háza mögött mindenféle gyümölcs termett, a minék a tatárok már abban az időben is nagy művelői voltak, azoktól eltanulta a kertészséget s az volt egész szenvedélye, gyönyörűsége. A felesége, Helenka,

ha nem volt is valami nagyon szép (kissé himlőhelyes volt az arcza) de igen áldott jókedélyű asszony volt, a kinek a lelke simasága elfeledteté az arcza ragyáit, csupa engedelmesség és szeretet; aztán kitünő gazdasszony volt: csak úgy égett a keze alatt a munka. Nem volt mellette az urának semmi gondja. Pompásan tudta elkészíteni a málé-puliszkát; a málé már akkor ismeretes volt a Krimben, ez is marasztotta egyrészt ott a kozákokat, mert Ukrániában az meg nem terem. És Athanáz azt tartotta, hogy a málé-puliszkánál meg a bámosnál nincs fölségesebb eledel e háromszegletű földön. (Nem mondhatta azt, hogy a «kerek földön», mert a Krim háromszegletű s ő azontúl semmi más földet nem ismert.) Italokkal is a legválogatottabbakkal táplálta az ő kedves urát a jó Helenka: mikor zsendiczét készített, akkor édes savóból csinálta a nektárt, mikor vaját köpült, akkor savanyú iróból, s ősszel, mézszüret idején még méhsert is készített a számára, a minél felségesebb italt bizonyára maga a Kalga-szultán sem izlelt soha! Fanni, szőm is tudott a derék asszony; az ő ura minden vasárnap tisztát válthatott, úgy gondoskodott róla s minden reggel maga fésülte meg, maga fonta be az ura szép hosszú szőke haját, akkori szokás szerint.

Sőt még az az urasága is megvolt Athanáznak, hogy egy szamarat is tarthatott s vasárnaponkint azon járhatta be a faluját. Mivelhogy Dobropol ott a hegy hátán úgy el volt szórva, hogy reggeltől estig tartott, míg az ember az egyik végétől a másikig ért, s öt temploma volt (kicsiny fa-templomok), a mikben a legközelebb eső házikók népe összegyűlt ájtatoskodni. És a népség is nagyon szerette Athanáz pópát, úton útfélen mindenki kezét csókolt neki, megfizette a dézmát, a párbért, a lukmát, s a termése zsengeit mindenki megosztá vele. Bizonyos kilátása volt rá, hogy ha az apósa meghal, ő lesz helyébe választva archimandritának s neki is olyan kerek orczája, olyan domboru termete lesz, mint annak, ha eljön az ideje.

Egy zivataros estén azonban szokatlan látogatója akadt a dobropoli kis paplaknak. A zápor szakadt, a hegyi utak átváltak rohanó patakok medreivé, a villámlobbanástól horkoltak a lovak. Egy egész karaván jött lóháton. Mi hozta őket erre a vidékre? Talán úgy tévedtek el? Soha se járt Dobropolon keresztül olyan utas, a ki patkó-nyomot hagyott volna maga után. S ez egy egész csapat volt, élén egy asszony.

Athanáz pápa lakása elé érve, bebocsáttatást kértek: a zivatar beszorította őket. A pápa valamennyinek nem tudott szállást adni, mert szűk volt a háza, mindössze egy szobából, meg egy konyhából állt az egész, a kíséret egy részének a szomszéd viskókban kellett elhelyezkedni; maga a vezérnök rendelkezett, ki hová menjen. Az egész csapat fegyveres férfiakból állott, az úrnő a pópához csak két csatlósával együtt tért be, kik úti izsákjait hozták utána s aztán kinn maradtak a konyhában.

Athanáz csak most látta, hogy szebb nő is van a világon az ő feleségénél. De még mennyire szebb! Az ember ha a szemébe néz, azt hiszi, hogy villámlott; ha a hajfürtökre tekint, azt hiszi, hogy éjszaka van; s ha az arcát mosolyogni látja, azt hiszi, hogy a nap süttött ki. Hát még mikor megszólal, azt az ember még a szívével is meghallja.

Öltözete csupa selyem volt és drága prém; nyakán, füleiben olyan gyöngyök, a mik fénylenek és olyan kövek, a mik szikráznak.

A jó Helenka kezet is csókolt a fényes úrnőnek, a mit az meg is engedett neki, mintha bizonyos volna felőle, hogy az őt megilleti, s a papné azután gazdasszonyi szemérmetességgel engedelmet kért az úri vendégnőtől, hogy ha nem tudná őt egész rangjához illő módon ellátni; de a mi szegénységüktől kitelik, azt szívesen fogja adni; maga fog rögtön készíteni estebédet; finom «bálmot», a mi készül málé-lisztből, forró bivalytejbe eregetve, s annak a készítése nagy tudomány, s az igen drága jó étel, mert

azt az ő ura nagyon szereti; minden szombat este azt kell neki készíteni.

— Csak tedd jó asszony, a mit akarsz, mondá neki a vendégnő, én magamról gondoskodtam eléggé.

S azzal egy tenyér csattantására a két csatlós kiszedett az iszákból mindenféle sülteket, pástétomokat és süteményeket, mellé ezüst kulacsokat, s felteríté a pópa tölgyfa-asztalát drága selyem abroszszal, a mibe arany meg ezüst virágok voltak szöve, s arra rakott fel minden ételt, italt, ezüst tányérokat s arany étszereket hozzá.

Hanem azért a Helenka is felterítette ugyanannak az asztalnak a másik végére a maga saját szötte sávolyos abroszát, a szép veres gyapot tulipánokkal a szegélyén, s kitette rá a virágos mázos cseréptányérát, a fényes cizinkanállal, hogy majd arról költi el az ő ura a felesége főzte bálmost, a mi jobb a világ minden pástétomainál. Aztán kiment a konyhába, hogy azt elkészítse.

Az úri vendéghölgy azonban nem akarta, hogy egyedül étkezzék; hanem azt kívánta, hogy a házi gazda üljön oda mellé, s a két ezüst tányérja közül az egyiket odaadta eléje s a sültekből és pástétomokból saját maga szelt le neki, úgy rakta a tányérjára, s maga hámozott meg a számára egy olyan arany színű almát, a minek a héja a hámozás alatt illatos gőzt lövell ki magából, hogy az mint a tömjén, úgy tölti be a házat. Azt is megfelezte vele. És Athanáz pópa soha életében olyan csodálatos izes étkeket nem evett, sem olyan zamatos gyümölcsöt nem izlelt. Azt egyenesen a paradicsom közepéből hozhatták.

Hát még mikor a vendég-hölgy abból a hólyagos ezüstkulacsból megkóstoltatta vele azt az ismeretlen italt, a mi édességet, illatot és lángot önt egyszerre; nem is a gyomorba megy aztán, hanem fel a fejbe és le a szívbe.

Ettől az italtól sokat megtanul az ember, a mit addig még nem tudott. És sokat elfelejt, a mit addig tudott.

Athanáz pópa először is azt felejtette el, hogy a jó Helenka már behozta a fatálba kitett bálmost, a közepébe

dugott bükkfa kanállal s letette szerényen az asztal szegletére, s visszavonult megint a konyhába, bizonyosnak tartva, hogy mikor ismét visszajön a szobába, akkorra az a tál üres lesz, mert az ő ura azt a felesége főzte bálmost nagyon szereti: hírmondót se hágy belőle a tál fenekén! «Isten adja jó egészségére!»

A jó Helenka az alatt odakinn maradt a konyhában, ahogy emberség-tudó asszonyhoz illik, hogy mikor az ura előkelő vendéggel vacsorál az asztalnál, akkor őt ne háborgassa, hanem engedje beszélgetni és ügyetlen közbeszólásokkal el ne árulja tudatlan voltát, hogy a miatt az ura pironkodják a finom uraság előtt. Ő az alatt megvendéglé a két csatlóst főtt kukoriczával; a mi azért igen okos eledel, hogy se kés, se kanál nem kell hozzá: az ember minden szemet egyenkint kénytelen a körmeivel hámozgatni meg s észre se veszi, hogy mire jól lakott, akkorra megéhezett. A jámbor Helenka ez alatt tartotta a két csatlóst mindenféle mesével, a mit azok hallgattak meredt szemekkel, folyvást kérözve a kukoricza szemeken. Egyszer-egyszer megállt a mesemondás közben hallgatózni, hogy ki beszél odabenn? Folyvást az idegen vendégnő szavát hallá, majd csengő, majd haragos, majd siránkozó volt az. Valjon miről beszélhet? Ahhoz volt szokva, hogy az ura maga jöjjön ki érte és hija be őt a szobába, mikor már el kell takarítani az asztalt: elébb rányitni az ajtót nagy gorombaság volna; de csak hiába várt, mert Athanáz nem jött őt beszólítani.

Helenka utóljára már kifogyott a mesemondásból, a két idegen csatlós állkapcsa is elfáradt a kukoriczarágásban. «No már most ti mondjatok nekem valami szép mesét!» mondá az asszony; de azok csak a fejeiket csóváltgatták s kisült aztán, hogy egy szót sem értenek se kozákul, se tatárul; mert ők valami idegen nemzet, a milyen van elég a földszoroson túl, a kik olyan bolondok, hogy mind másféle nyelven beszélnek. Ezekre ugyan kár volt azt a sok szép mesét vesztegetni.

Ez alatt a tűz is kialudt a pestesben, a csatlósok is eldülöngéltek, nemzeti szokás szerint a melyik fülük alul került, azt használva párnának s hozzá kezdtek a horkoláshoz. És az idegen nő szava még mindig hangzott az ajtón keresztül s Helenka mind hiába várta, hogy az ura kijön őt behívni, hogy szedje el az asztalt.

Hát még ha rávitte volna a lélek, hogy a kulcslyukon hallgatózzék, miket hallott volna! S igen nagy hiba volt, hogy a mivel a természet a nőket felruházta, hogy az ajtón keresztül hallgatóságban oly tökéletesek legyenek, mint a macska az egérre lesésben, ő nála a nevelés anyyira elfojtotta, hogy nem is gondolt reá; mint a hogy vannak idomított macskák, a mik egy tányérból esznek tejet az egérrel. Mert akkor majd meghallotta volna, hogy miket beszél az idegen úri vendégnő az ő urának?

— Én vagyok Czitbara, a mingreliai hetman egyetlen leánya, és minden birtokának örököse; enyim lesz a «boncsuk», ha ő meghal; pedig már öreg ember, s csak fél lába van; nem ülhet a lóra.

— Mikor kicsinyke leány voltam, eljegyeztek a kozák nagy attamán Chmielniczky Bogdán legkisebbik fiával, Györggyel. Az négy esztendő volt, én meg három. Ő rá már nem emlékezem, hanem a mézesbábra, a mit nászajándéku adott, s a mit nem volt szabad megennem: arra még jól emlékezem.

— Nem hallottad hírét Chmielniczky Bogdánnak, te pópa? Akkor nem is tudom, miért vagy te kozák? Ez a fejedelem az volt a kozákoknak, a mi Mahumed az ozmánoknak, Dzsingiszván a mongoloknak, Shemirám a persáknak, a mi Szobieszky a lengyeleknek, vagy ezeknek sem hallottad hírét soha?

— Chmielniczky Bogdánnak sok fia volt. Valahány, annyi hadseregnek volt vezére. Mind valamennyi a csatában esett el. Mikor a Mihály fia házasodott, a lakodalma napján olyan ütközetet vívott a lengyelekkel, a kik elakarták tőle venni a szép moldaui fejedelem-leányt, Roza-

urát, hogy tizezer halott maradt a csatatéren. Ilyen területen is ritka lakodalomban látni!

— Utoljára minden fiát, unokáját agyonverték már Chmielniczky Bogdának a harcmezőn, a legutolsó kis fiát Györgyöt aztán mindig magával hordta, akárhova ment, amint az a dajkakézből kikerült.

— Volt egy bőr-izsák a nyeregkápájára akasztva, abba volt a gyerek beledugva, csak a feje, meg a két keze látszott ki belőle. A pofájára, mondtam már, hogy nem emlékszem; de azt most is mintha előttem látnám, hogy a mint az apám engemet is magával vitt az eljegyzésre, én is annak a nyeregkápájára felakasztott izsákban ültem, s a mint az apáink találkoztak s egymásnak lóhátról kezeiket nyujták, az alatt az én völegényem a fejét, a nagy hegyes báránybőr sipkával, az apja tarisznyájából kidugva, egy hosszú ostorral rám igyekezett suhintani, míg én a kezemmel védtem magamat, hogy meg ne üssön.

— Az oczakovi nagy ütközetben is ott volt a kis György herceg, a hol a kozák sereget teljesen tönkrevették. Mikor az öreg Bogdán azt látta, hogy minden el van veszve, táborának csak a közepe áll még ellent, a többi fut, így szólt a tábori papjához (a kinek a nevét nem tudom): «körül vagyunk fogva, nincsen menekülés. Engem nem fognak el élve, azt fogadom. Te fogd ezt a gyermeket, s oltalmazd meg. Téged, mint papot, nem fog bántani a tájár. Elvisznek fogságra. Neveld föl a fiut. Jöhet még olyan idő, a mikor szükség lesz rá. Hogy majdan ráismerjenek, hogy ez Bogdán fia, tegyünk rajta jegyet.

— Azzal a töre markolatát az örtüzbe tette: ennek a gombjára volt metszve a pecsétje, egy felnyergelt ló; azt szokta az okmányokra nyomni, mert írni nem tudott. Mikor a gomb megtüzesült, azt a gyermek bal lapoczkájára nyomta. Akkor aztán a pópa a zsákba dugott gyermekkel futott, a merre nagyobb port látott. Bogdán pedig foga közé fogta a kantárt, két kezébe a csatabárdot, meg a kardot, oda rohant, a hol legsűrűbb volt az ellenség, ott

azután addig verekedett, míg ki nem irtották belőle a lelket.

— Hogy a kis Györgyből mi lett? azt nem tudakozta senki.

— A kozákok, mikor nem találtak többet a régi fejedelmi családjukból, választottak maguknak új fejedelmet: most is uralkodik rajtuk, Doroszenko.

— Doroszenko a porta szövetségese.

— Most azouban az orosz czári trónra egy fiatal férfi került, Péter, a kinek nagyobb tervei vannak, mint atyjának voltak.

— A kozák népet, melynek az a vallása, nyelve, a mi az oroszé, el akarja téríteni a török szövetségtől. Valamennyi igaz hívőt egyesíteni a kettős kereszt jelvénye alatt.

— Doroszenko azonban már a porta hive. Mást kell ültetni a tevebőrre.

— Fel kell találni Bogdanna keltűnt fiát.

— Annyit ki tudtak felőle, hogy a pópát, a kire rá volt bízva, elhajtották a többi fogoly kozákokkal együtt a Krimbe. Az itt egész népével együtt telepedett.

— Itt kell tehát a fejedelem fiának is lenni.

— Péter czár keresi a kozák fejedelmfit; én keresem a vőlegényemet.

— Keresztül-kasul járom a Krimet, minden pópát megkérdezve felőle. Senki se tud felőle hirt adni. Voltam az archimandritánál is. Az is azt mondta, nem tud semmi-féle fejedelemfiről.

— Járok odább.

— Én felfogadtam, hogy a vőlegényemet felkeresem, ha a világ végén van is. S há él még valahol a világon: ha vak is, ha sánta is, férjemmé és kedvesemmé teszem én, fejedlemmé és hadvezérré teszi a czár.

..... Ezeket beszélte a bűbajos Czitbara a bámuló Athanáz pópának, ki de csak közbeszólással sem szakítá őt félbe.

Ez alatt szépen elmúlt a zivatar, a csillagok sápadni kezdtek, hajnalodott.

A délczeg Czitbara nem godolt álomra; tovább készült menni. Elővett egy ezüst sípot, azon olyan sikoltó hangot adott, hogy az egész völgy megzendült bele, mire a kísérei rögtön előkerekedtek; a feltápáskodó csatlósok összeszedték az arany, ezüst-edényeket s felnyergelték a paripákat. Az úrhölgy a kézesókjára siető Helenkának nagy büszkén, rá se nézve, a vendéglátásért egy akkora aranypénzt adott a kezébe, mint egy tallér s azzal lovára ülve, egész kíséretével együtt tovarobogott. Athanáz pópa maga vezette őt el odáig, a hol a járt útba beletaláltak. Az elválásor Athanáznak is adott a vendégnő egy jutalmazó emléket: egy csókot az ajkára. Az oroszok között mindennapi ajándék az: olyan, mintha garast ajándékoz valaki. Ah de az más csók volt: a csókok között az aranytallér.

A jó Helenkának nem volt olyan nagy az öröme a kapott nagy aranypénz fölött, mint a milyen nagy volt a szomorúsága, a midőn meglátta az asztal szegletén az ő drága jó, saját keze főzte balmot, elhülve, a kanállal a közepén: megkóstolafianul. Ez még nem történt soha.

De még annál nagyobb szomorúságok is vártak a jó lélekre.

Mire Athanáz pópa visszakerült a fejedelemlány kíséretéből, már annyira megvirradt, hogy a kis fatemplomban reggelre csendítettek.

Athanáznak az zúgott a fejében, hogy «hátha az ördög nem alszik.»

Ő soha sem hallotta, hogy ki volt az apja? Egy pópa nevelte fel őt is. Hátha az ő lapoczkáján van az a felnyergelt paripa?

Csak megtudná az ember látni a hátát!

Az nagyon könnyű volna, ha lenne két tükör a háznál; de mikor egy sincs.

Van azonban az embernek felesége.

— Gyere ide! szólt Athanáz mogorván. Adj rám tisztát. Vasárnap van.

A jó asszony szót fogadott az urának. Mikor a tiszta inget rá akarta adni, azt kérde tőle Athanáz:

— Nem látsz-e a bal lapoczkámon valami jelt?

— Igen is látok. Egy ilyen felnyergelt paripa van ottan, mint ezen az arany pénzen.

Erre a szóra olyan haragba jött Athanáz, hogy megütötte a feleségét, ököllel: fejbe.

S ez neki jól esett.

Mert a paradicsomi tiltott fának a gyümölcsei között többen vagynak, a melyek édesek. Az egyik: az idegen nőt megsókolni, a másik: a saját nejét megütni. Athanáz ma kóstolta az egyiket, meg kellett izlelnie a másikat is.

Hanem a szegény asszony annál jobban elbámult ezen. Őtet még soha se ütötték meg. Tudta jól, hogy ez szokás, hogy ez így van renden, hogy ebből minden asszonynak kijár; de eddig azt hitte, hogy ő kivétel valamennyi közül; nem azért, mintha ő volna valamennyi feleségek közt a legjobb, hanem azért, mert az ő férje legjobb valamennyi férjek között. Most sem azt fajdítá, hogy ő kapta az ütést, hanem azt, hogy a férje adta!

— Miért nem mondtad azt te nekem soha? rivallt rá Athanáz.

— Nem kérdezte tőlem kegyelmed soha.

Olyan asszony volt ez, a ki nem beszélt máskor az ura előtt, csak ha az kérdezett tőle valamit.

Athanáz még nagyobb dühbe jött erre, arra fakadt, hogy.

— Átkozott legyen az apád lelke!

Ez is egyik gyümölcse a paradicsomi tiltott fának: káromkodni. Óh mi édes! Hiszen mások is rázzák ezt a fáról: úgy hull róla, mint a szilva, de a jó Helenka férje most szakított le először egyet róla, s azon az asszony úgy elbámult s minthogy az apjáról volt szó, nem állhatta meg, hogy ellent ne mondjon.

— Miért szidja kend az én szegény apámat?

— Azért, mert rabló gézengúz! Ő mentett meg engem a kiovi ütközetből, a hol az apám elesett, a hős Chmielniczky Bogdán, aztán felnevelt pópának; elhallgatta előlem, hogy fejedelemsfi vagyok. Ez a ló a lapoczkámon az apám czimere. Most itt ülök Dobropolban, s misézek a bolond parasztoknak, s eszem a málé puliszkát, járok számaron, s nézek az archimandrita ripacsos leányának a szemébe; holott a tevebőrön kellene ülnöm és parancsokat osztogatnom boncsukkal kezemben, bogláros paripán hadsereget vezetnem, dözsölnöm a rakott asztalnál, viselnem a fejedelem nevét, s ölelnem a legszebb menyecskét a világon, a ki velem el van jegyezve!

A jó Helenka most már nevetésre fogta a dolgot. Egészen azt hitte, hogy az a szokatlan tűzital zavarta meg a férje agyát ilyen nagyon, a mit az az idegen kulacsaiból szopogatott egész éjjel.

— Oh édes uram: de furcsákat beszél kegyelmedből — az a bor.

Athanáz erre a szóra már a botot kereste, hogy jól elverje vele az asszonyt, hanem a míg a botot megtalálta, más jutott eszébe.

A szegény asszony el sem futott előre, csak a két karját az arca elé téve keresztbe, a hátát tartotta oda neki, hogy verjen hát rá.

— Ne félj semmit, szólt Athanáz: nem verlek már meg. Nem vagy nekem többé asszonyom. Megcsalt az apád, mikor hozzám adott. Elhallgatta, hogy fejedelemsfi vagyok. Ez ok az elválásra. Eredj haza az apádhoz, s mondd meg neki, hogy «hütelén áruló!» Én izenem. Elhallgatta előlem, hogy én vagyok Bogdán fia; csak azért, hogy a maga ragyás leányának férjévé tehessen; elhallgatta a menyasszonyom elől, a ki engemet keres, hogy hol talál meg? Csak azért, hogy a lánya férjének megtartson. Ez a szép hölgy, a ki itt járt, volt az én menyasszonyom, Czitbara herczegasszony, a ki élni-halni keresi a vőlegényét s én nem mondhattam neki, mikor mellettem ült: itt va-

gyok, megleltél, mert nem tudatta velem senki, hogy az én hátamon van a Bogdán vezér czimere! Most futok utána, hogy utólrjem. Te pedig eredj az apádhoz! Légy apácza! Vagy eredj a pokolba! Azt sem bánom. Én szaladok Czitbara hercegnő után.

Most azután a jó Helenka igazán kétségbeesett a férje szavai fölött, leborult előtte a földre, átölelte a derekát, úgy könyörgött neki:

— Oh én édes jó uracskám! Ne szaladj te a Czitbara után. Hisz a Czitbara a rossz tündér, a boszorkány, a ki a keresztutakon leskelődik az emberekre, hogy elcsábítsa, pokolra vigye: minden gyermek ismeri őt, s a takaró alá buvik, ha az anyjától azt hallja, «jön a Czitbara: majd elviszen!» Szép az arcza, de a lábai ludlábak s a szájában tűz van.

Ez a tűz már meg is égette Athanázt.

— Oh ne menj el! Ne menj utána! Megrontott, megbabonázott, még meg is fog ölni! Jó uram Athanáz!

— Én nem vagyok többé se jó, se urad, se Athanáz; hanem Chmielniczky György hercegfi. Eressz asszony!

— Ha már útra akarsz menni, várd meg legalább, míg sütök a számodra jó málépogácsát, a mivel mindig megtömtem az utitáskádat, mikor falut járni mentél.

— Add a kutyának a málépogácsát! Egy hercegfi vagy marczafánkot eszik, vagy éhenhal.

— Ülj fel hát a szamaradra: ne menj gyalog.

— Hogy lennél testvére annak a szamarának; ordítá dühösen az elátkozott herceg s eltaszítá magától az asszonyt és futott az erdőnek, a merre Czitbarát utbagazította.

A dobropoli kis fatemplomokban nem volt ezen az Úr napján mise.

II.

Egy csókot kapni pedig nem jó.

Egy csók csak félcsök; két csók az egész csók: a kapott és a visszaadott. A vissza nem adott «fél» elviszi az embert világgá és bolonddá teszi.

A neki lódult férfi futott a maga agyréme után.

Nem bírta többé utólélni a csábító szép hölgyet: az lóháton járt fényes kíséretével együtt s gyors volt az utazása, hogy a tatár szultánok csapatjai rá ne találhassanak. Keveset időzött egy helyen, a holdvilággal is járt; mintha soha sem aludnék; Athanáz rára akadt a hült helyére, a hol csak nem rég tanyázott; de már a szemeivel nem láthatá. Megtalálta az erdőben a helyet, a mit a lovak letapostak: az őrüz hamnijában még pislogott a parázs, mellette a friss falevéből vetett ág le volt heverve: ott Czitbara pihent. Jól esett Athanáznak arra a lehidalt ágyra lefeküdni. A fekhely körül kenyérhéj, narancshéj volt elhányva, a tündérmátka lakoma maradéka. Az neki volt szánva, az utána futónak. S ha azt megette, attól még inkább szomjas lett és örült. Futott odább a vert csapán. Megitta az esővizet, a mit a patkónyomokban talált s attól még szomjasabb és még örültebb lett. — Egyszer-egyszer elvesztette a nyomokat egészen. Czitbara kíséretének gondja volt azokat eltakarni. Ha erdön mentek keresztül, felégették maguk mögött a harasztot; ha folyamot találtak, annak a medrében úsztatva haladtak, ki tudja merre? ki tudja, átkeltek-e a túlpartra, vagy visszajöttek az innen-sőre? ha járt útra jutottak, birkanyáját hajtottak maguk után, a mi elszaporázta a nyomaikat. Azt is megtették, hogy megfordítva verették fel a lovaikra a patkókat, s visszatérő nyomot hagytak maguk után az üldözők elbolondítására. Éjjel, estenden hirtelen eltűntek, megfordították az útirányt; a ki utánuk eredt, elszaladt mel-

lettük, s csak világossal vette észre, hogy ismét a semmit fogta meg.

Athanáz néha csak egy órával érkezett meg később a búvhelyre, a honnan Czitbara tovább kelt s akkor aztán azon fáradtan futásnak eredt, míg a lábai ki nem döltek. Egyszer már annyira közel érte, hogy egy hegytetőről láthatá, amint Czitbara karavánja az átelleni hegyoldalon halad fel csendesesen. Megismeré a menyasszonyt hosszú sárga selyem fátyoláról, mely az egész termetén aláfolyt; kiáltott utánuk torkaszakadtából: «Megálljatok! Itt vagyok én: Chmielniczky György herceg!» Ellenkező szél fujt, elhordta a szavait: a menyasszony és a kíséret odább vonult. Akkor aztán rohant alá a hegylejtőn, versenyt szökellve a felrugott kövekkel s törte magát bozóton keresztül, hogy a másik hegytetőre felkaphasson. Onnan azután szétnézett a világba s nem látott mást, mint néma erdőket végestelen végig.

A csábító álmok képkeresztül-kasul vezette őt vízetlen pusztákon és erdőtelen hegy-csoportokon, széltől, vihartól kergetve, szemközt vágva; torró agyának nem adott enyhet a zápor s a szikla fekhely; ingoványos mocsárokon átbódorgott, szédületes ördög-szakadékokon átmászott: sehol sem volt pihenése. Minden embernek elmondta, a kivel uton-utfélen találkozott, hogy ő Chmielniczky György fejedelemfi, a menyasszonyával akar találkozni, az meg őtet keresi, hogy elvegye. Nemcsak minden embernek elmondta; de felirta a sziklákra, felvéste a fák kérgébe a nevét Czitbaráé mellé, s megtanította rá a viszhangot. A tébolygó kóborlás alatt öltözete elványulta vihartól, leszakadt a hegymászástól, mezitláb maradt, rongyosabb lett a koldusnál; vadember lett, gyerekrikató, asszonyijesztő s még egyre futott a menyasszonya és a fejedelmi tevéőr után.

Egyszer aztán neszét vette a futó hercegnek a Kalga szultán; érte küldött, elcsipette, lánczra verette, leborotváltatta a fejét s elküldte Sztambulba, ott aztán bedugták a Jedikulába.

A bűvös-bájos szép menyasszony pedig, miután völegényét ilyen jó rendén elhelyezte, a Kalga szultán üldöző csapatjai elől elmenekült a tengeren ráváró hajóira s hazatért a maga országába.

Ott pedig rátalált arra, a kit gyűlölt, Dorozenko herczegre, azt is elcsábította. Az is olyan szerelmes lett belé, hogy elment utána világgá; odament vele, a hová hívta: egy csókjáért megtagadta hitét, nemzetét, szabadságát. Olyan hatalom volt e bűvésznő ajkainak adva.

III.

A Jedi Kulah, a hét-tornyú börtön fel van jegyezve minden nemzet történetébe. A byzanci császárok védvárnak építették, a szultánok alatt nem volt szüksége Sztambulnak várra: ő belőle indultak ki a hadseregek a világ minden égsarka felé, ő hozzá nem közeledett ellenség soha. Omár utódai átalakították a várat börtönné. Az egész épület-óriás, hét tornyával, melyből hármat megsonkitott a földrengés, messzé kilátszott a Bosporuson ragyogó érczetőivel, szűk, apró ablakaival, rovátkos bástyáival s iszonyú vaskapuival. Ide zárták a szultánok azoknak a hatalmasságoknak a köveit, a kiknek hadat izentek, a vazall államok küldöttségeit, a mik valami nem kedves rimázkodással közelítettek a magas kapuhoz, a trónvesztett fejedelmeket és udvaraikat, az eretnekek prófétáit és követőiket, a kegyből kiesett pasákat és az idegen országok trónkövetelőit, kiket időjártával hazájukba hadsereg élén lehetett visszaküldeni. Hányféle nemzet került e falak közt össze; hányféle nyelven és betűkkel voltak teleírva e szobatömkeleg falai; mennyi meghiusult ábránd, füstbement remény, bukott nagyság, gyógyíthatlan szenvedés találta itten sirját, mikor még a falak álltak, mikor még köveiket a vállalkozó utókor szentségtelen keze szét nem szedte — egy vasuti indóház számára, a mi most helyükön áll!

Néha — nagy diadalok után — csordultig megtelt a Jedikula. Néha meg aztán, egy-egy nagy veszteségre, épen oly hirtelen megürült. Mikor e hatalmas nemzet gyásznapot rendezett — hajdan, — mikor a nagyvezér felült a sánta lóra, a szürke zsákruhában, egy tört karddal a kezében, véres turbántekercsesel a fején, s a rémprocessió, melyet vezetett, rázendíté a kiáltást: «Allah mitrei chresztinnái!» akkor a Jedikula lakóinak is gyásznapjuk volt: a fejeikből gulát raktak a Jedikula egyik udvarán; a legfelső fő, mely a gula tetejére jutott, kinézhetett a bástyán keresztül a gyász-menetre.

Ide került be Athanáz pápa is, vagy a hogy ő magát jobb szereti neveztetni: Chmielniczky György herceg.

Nem lehetett panasza az ellen, hogy úgy ne bántak volna vele, a hogy a többi trónkövetelőkkel — a Jedikulában. Volt egy-magának egy külön szobája, a hol korlátlan uralkodó volt, mint akár a szultán vagy a czár. Az a világ, a mit ott teremfett, egészen az övé volt, senkisésem háborgatta benne.

S a foglyok soha sincsenek egyedül: velük vannak az álmaik. S az álmokból minden kitélik.

Athanáz minden hagymázképeit végigörjöngte a maga ábrándképének. Majd elővette a nagyság káprázata. Ha ő fejedelem lenne: minden emberét lóra ültetné, a gyalogjáró nemzeteket mind meghódítaná; kovácsoltatna egy akkora ágyút, hogy egy lövéssel egy várat ledöntene; mozgó tornyokat csináltatna, a mikkal a bástyákat megostromolná; testőrségét vas-pánczélba öltöztetné, hogy azon semmi fegyver nem fogna. Maga pedig két kézzel harcolná a csatában, a hogy apja, Bogdán vezér; egyikben a kard, másikban a csatabárd. Aztán királylyá tenné magát, viselne gyöngyös koronát s csókoltatná a kezét az érsekekkel és a lábait zsámoly helyett fejedelmek hátára tenné. A meddig a világnak határa van, mindenütt rettegnek a nevét s öntenék trónja elé a harácsot, aranyat halomba. (Egy határ kavics volt a gyékényágya előtt, a mi-

vel a szoba-előde a padlókokczkákön háborust szokott játszani.)

S ha egyszer oly éktelen sok kincse volna, hajh, milyen palotát építtetne akkor! a mekkora a világon senkinek sincs. Hogy a tornya a felhőkig érne, s lóháton lehetne bele felkaptatni csigalépesön; ezüsttel lenne kirakva a pádimentuma, s aranyból lenne a boltozata, az ajtókat arany oroszlánok őriznék. Lóháton járna a palotája egyik terméből a másikba, s mikor lakomát adna, az asztal egyik végén már vacsorálnának, mikor a másikon ebédelni kezdenek. (Épen három lépés volt a szobája keresztben hosszában!)

S azok lennének aztán a lakomák! (következett az éhszomj álma.) Egész szarvasok megsütve, az agancsesal fejükön, bástyák, tornyok marczipánból, dulcsácsa-garmadák, czukros mandula hombar számra, aszalt füge, ahogy azt a fáról razzak, s azok az arany almák, a mikből egyszer evett, azontúl csak az elszórt héjaikat találta meg: és aztán bor kulacsokban, tömlőkben! édes bor, tüzes bor! tömérdek bor! A mennyi soha sem elég; bor, a mi magára itatni kíván, szomjat olt, szomjat kelt, soha ezért vége nincs; mint a kigyónak, a mely a farkát harapja. Bor, a mitől három napból, három éjszakából egy nap lesz. (Volt az asztalán egy darab fekete kenyér, meg egy korsó víz.)

Aztán elővették a gyönyör álmai: az édes hallucinációk, a csábos tündéri alakok felől. Ha ő király lenne: összegyűjtené a meghódított tartományok szép leányait mind: fekete, szőke, gesztenyeszin, veres hajuakat, azután akkor valamennyinek a haját lenyiratná, párnákat tömetne ki vele, azokra feküdnék, aztán ölébe venné valamennyi közt a legszebbet, a bűbajos Czitbarát, s mig ők fogadásból arra versenyeznének, hogy melyik tudja a másiknak kiszíni a lelkét az ajkán keresztül, addig a többi szép tündér kezeit, lábait csókolgatná. (Csókolgatták pedig a bosporusi legyek, a miktől feketéllett a szobája fala.)

Majd megrohanták lázképzéledését a boszuvágy álmai: a zsarnokkék, a szatir örjögés. Tömeggyilkolás, vértenger volt éhe, szomja. Beledobáltatni mind valamennyi szép leányt a mély tengerbe, hadd kéjelegjen a halál-sikoltásaikban; aztan megfesteni a tengert veresre mind-azok vérével, a kik ellene fellázadtak, kik őt itt fogva tartják, éheztenek, nyomorgatják, hatalmát bitorolják, menyasszonyát elepesztik; — a fejeikből piramidot rakatni, s a legtetejébe feltenni annak az archimandritának a fejét, a ki őt a kiovi ütözetből megszabadította, felnevelte, fiává fogadta, leánya férjévé tette. Minek tette? Aztan felgyujtatni, porráégetni az egész várost, mely boszuját megérdemelte!

Egyszer aztan megtörtént, hogy a mit ő így beteg képzéledének megálmodott, az szeme láttára megvalósult.

Egy éjszaka, a szép holdvilágnál, valami háromszáz leányt dobáltak bele a Bosporusba. Világleányai voltak; a kik nem akarták megfogadni a parancsot, hogy felvegyék a feredzsét, mely természetüket eltakarja. — S néhány nap mulva meg a koponyapiramidot rakták meg a Jedikula harmadik udvarában, a minek a «fejek udvara» volt a neve. Athanáz láthatta a piramid tetején álló fejeket a bástyán keresztül szemébe nézni, amint a gula a párkányon túlemelkedett. Azon az éjszakán az is megtörtént az öröme, hogy egy gyászmenet és lázadás miatt Sztambulnak egy városnegyede leégett.

Hát ha az egyik álom beteljesülhetett, mért ne teljesülhetne be a másik? Meg valamennyi?

IV.

A börtön ablakán vas-rostély is volt: elég tág, hogy a fejét kidughassa rajta a fogoly, mikor a szép világon szét akar nézni, de elég szük, hogy egész testével ki ne szökhessek rajta a szép világba. Athanáz naphosszant ott tartotta a fejét a rostély-nyilásban, mintha építészeti orna-

mentum volna s nézte a Bosporuson járó-keelő hajókat s olvasta a neveiket. A hajók mind görög és római szentek nevét viselték. A melyik pogány mythológiából vette a nevét, az kalóz-hajó volt.

Egyszer aztán elvette valami a kedvét az ablakon kinézegetéstől.

A szultán az egész lengyel követséget bezáratta a Jedikulába; az pedig állt valami kétszáz tagból. A lengyel urak közül többnek apró gyermeke is volt: azokat más toronyba zárták, s mindennap kiereszték játszani a «gyermekek udvarába», a hová épen Athanáz börtönablaka nyílt. A fogoly gyermekek közt voltak előkelő urfiak, kiknek a tarsolyában feles számú pénz volt mindig: azoknak a kedvéért aztán az egyik csausz kiültette a szolgálóját a torony-kapuba dulcsáczával, sorbethtel, meg szultán-kenyérrel s mindenféle csemegekkel, a mit a fogoly ifjucskák jó áron megvásároltak tőle. Aztán mikor egyéb játék nem jutott eszükbe, felszedték az udvarról az apró kavicsokat s fogadtak rá, hogy melyikük találja el az ablakrostélyon kidugott fejet ott a magasban?

Még ez nem lett volna olyan nagy boszuság Athanázra nézve, mint az, hogy a csausz szolgálója meg épen az ő ablaka alatt folyvást holmi szent énekeket virginált keservesen; bizonyosan görög cseléd volt; s ez nem csak azért boszantotta a foglyot, hogy őt szüntelen kizavarta felséges ábrándjaiból, eszébe juttatva a zsolozsmákkal, hogy ő csak a dobropoli pópa; de még inkább azért, mert ennek a kántáló cselédnek a hangja olyan nagyon hasonlított az ő elüzlött felesége, a ragyás Helenka hangjához.

Ettől fogva nem tette ki a fejét többé az ablakba s a fogoly urfiaknak egy mulatságukkal kevesebb volt.

Hát pedig valósággal az ő elüzlött felesége volt az a szegény cseléd, a ki naponkint odaült az ő börtöne ablaka alá, dulcsászát mérni a gyerekhadnak és zoltárokat énekelni. A jó Helenka elhagyta az apja házát, a ki őt magához vitte, midőn a férje elüzé, s aztán utána vándorolt

nyomról-nyomra, míg kitudta, hova tették? akkor beszegődött oda a csauszhoz szolgálónak, a kire annak a toronynak a felügyelete volt bízva. Jó lepénysütő volt és engedelmes lélek; ott megbecsülték, bért is adtak neki.

Egyszer, mikor a becsukott gyerekeket ismét kieresztették az udvarra játszani s azok elkezdtek kötődni a csemegekufár asszonynyal, azt mondta nekik Helenka:

— No szeretném látni közületek azt a legényt, a ki ezt a narancsot be tudná hajítani azon az ablakon ott a magasban?

Vállalkoztak rá elegen.

A magában morfondérozó fogoly azzal töltötte az idejét, hogy a játék-kavicsokból, a mikkel előde mulatta magát s a mihez az is úgy juthatott, hogy a játszó gyermekek az ő ablakát választották ki parittyázó céljuknak, tehát ezen játék-kavicsokból akarta kitalálni, hogy hány levágott emberfej kivantatik megálhoz, hogy olyan magas koponyagula támadjon belőle, a milyen ő rá a szomszéd udvarból ide átnéz? a midőn egyszerre egy narancs repül be az ablakán s halomra dönti koponyafellegvárát.

Egy aranyalma! Olyan aranyalma, a minőt a bűbajos tündér, a Czitbara izleltetett meg vele egyszer. Ki küldte azt a levegőből? szétbontotta a narancsot mohón: hanem aztán éhet, szomjat és szerelmet elfeledett attól, amit a narancsban talált. Annak a közepébe egy vékony kis aczélráspoly volt dugva. Ah, a menekülés eszköze!

Ez a minden álmok ajtaját megnyitó varázskulcs.

Most már az ablakhoz futott, s kidugta a fejét a rácson, nem törődve vele, hogy a barack-mag és a pálma-szilva hogy koppanik a homlokán és orrahegyén s a kufárné hogy éneklí a keserves litániáját? Mit gondolt ő most a földdel? A tengeren kereste szabadító szellemét. És talált is ott valamit. Épen a Jedikulával szemközt horgonyzott egy ujdonatuj gálya, a minek az orrán egy aranyozott asszonyi mellszobor pompázott, koronával a fején. A hajó oldalán e név volt írva: «Czitbara.»

Valami cherzoni hajós gályája lehetett az bizonynyal, a ki véletlenül választotta ezt a népmondai tündért hajóvédasszonyának; hanem Athanáz álmképei jelenségét látta benne: isteni nyilvánítást. Ez az igazi Czitbara: a menyasszony, ki gályaalakot öltve hija magához a vőlegényét.

Sietett hozzá!

Még azon az éjszakán átfűrészelte börtönablaka rácsait, s fekhelye durva szövetét széthasogatva és összebogozva kötélnek, azon leereszkedett ablakából.

A kötél fele uton elszakadt, s ő a földre lezuhanva, kifeszította a lábát bokában. Nem tudott odább menni.

Valaki a sötétben, egy asszony rátalált, a nyomoruság közepett. Tapasztalt, ügyes kézzel helyrerántotta a kimarjult lábát s aztán megfogva a karját, elvezette a bástyafalig, mely az udvart elzárta: ott egy kötélhágcsó volt a számára elkészítve, arra felsegíté. Egy szót sem szóltak egymásnak. Hallgatni kell, mikor valaki szökik.

A fogoly feljutva a bástyafetőre, átvette a tulsó oldalra a kötélhágcsót s meg se köszönte a segítséget annak az ismeretlen jó asszonynak. Szemei a Czitbara vitorlás fantomját keresték a sik tengertükrön.

Minden alszik ilyenkor. A Jedikula őrei horkolnak a kapumélyedésben, hanem a kutyák ébren vannak s azokkal telve van part és utcza. Egyszerre felverték ugatásukkal a csendet s körülfogták a szökevényt.

A szabadító asszony erre is el volt készülve. Kosarából husos konczokat szedett elő s azokat keresztülhajigálta a bástyán. Az ebek a konczoknak rohantak s futni hagyták a szökevényt.

Ekkor egy villanás, egy ágyúördülés zavarta fel az éjt. A Czitbara felvonta horgonyát: az ő bucsulövése volt ez. Athanázt ott fogták el a parton a felriasztott örök: a Czitbara szeme láttára vitorlázott tova.

A jámbor Helenkát pedig, miután kisült rá, hogy a fogoly szökését ő segítette elő, jól megkorbácsolták, s aztán

eladták rabszolgálónak, ott maradt a Jedikulában, csak-hogy a legalacsonyabb szolgálatban, a kenyérsütők dagasztó-cselédje gyanánt. Most azután ő maga is rabbá lett az ura miatt.

V.

Chmielniczky Györgyöt, a szökési kísérlet megghiusultával, aztán oda dugták, a hol a kézrekerült szökevényeknek van a helyük: egyikébe a föld alatti börtönlyukaknak, a miket úgy hívják, hogy «a feledékenység vermei».

Ott már nem veszi őket senki számba: nem mondják, hogy ilyen vagy amolyan herczeg, pasa vagy proféta. Nincsen nevük. Csak egy számuk van. A míg az a szám be van töltve, addig mindennap bedugják a börtön ajtóablakán egy vasruddal a fatálat, a min a darab kenyér és a korsó viz áll, egész odáig, ahol azt kezeikkel elérhetik.

Mert a két keze, két lába oda van lánczolva a fogolynak a falhoz. A kőpadról, melylyel összeeskették, fel nem kelhet soha. Hanem a tisztaságot szereti a török. A föld alatti börtönökét mindennap tisztára mossa a tenger dagálya, az mindennap eljön a csatornákon át, válláig megfürösztetni a bezárt rabot. Erről tudhatja meg, hogy mikor van dél? s számlálhatja, hogy hány nap mult el, a mióta itt ül?

Athanáznak most már aztán nagy ideje volt elgondolkozni azon, hogy mivé lett és hová jutott?

A Czitbara gonosz tündér. Az ő völegényeinek ágyasháza ime ilyen. Sötét és hideg verem. A skorpiók és az ebihalak tanyája.

És akkor azután eszébe jutott az a csendes kis nyugalmas lak ott a dobropoli völgyben. Milyen szép nagy diófák vetettek rá árnyékot. A napnak zöld sugára volt, mikor a leveleiken átszűrődött. Oh milyen kedves volt az a zöld fátyolos napvilág! Oh milyen rettenetes ez a föld alatti sötétség! Milyen édes volt a délutáni álom ott a sárga

pimpimpárás fűben, mikor a méhek leszálltak az arczára, kezére, puha tapintással, mintha csókolni jönnének s milyen iszonyító e föld alatti férgek hideg érintése, a mitől az emberi test lázreszketésre borzad, mikor a visszatérő dagálylyal együtt feljönnek hozzá a tengeri pókok ijesztő körmölésökkel, a quálok, miknek érintése pokoli égetést okoz, s az apliziák, a mik dögletes büzzel töltik el oduját, s néha, mikor a tenger phosphorfénnyel világít, meglátni az alakjaikat e nyüzsgő, idomtalan szörnyeknek ott alant. Ah, hol maradtak a méhek? Igen Dobropolban! A hársvirágoktól illatterhes reggeli szellő hogy költé fel ottan álmából, suttogva: «menj a toronyba, megharangozni a reggelt azokkal a mennyei hangzású csengetyűkkel! s hogy jön most a földalatti tengerár naponkint felkölteni: ébredj! harangozd be a reggelt az örök éjszakában lánczaid pokoli csörgésével!»

Ah, csak még egyszer a faknyhóba visszakerülhetne! Soha többet onnan ki nem kíváncsoznék! Milyen jó volt és milyen édes az az asszony! Ha ragyás volt is az arcza; de a himlő helyek mindenik gödrében egy angyal lakott, egy jó indulat, s mikor szelíden mosolygott, olyan volt e ragyákkal az arcza, mint a csillagokkal behintett ég!

Van-e nektár a világon, hasonló ahhoz az italhoz, a mit az ő kezei savanyú tejből készitettek? van-e az istenek asztalán ahhoz hasonló eledel, a mit az ő tudománya teremtetett? Lehet-e édesebbet óhajtani egy olyan málé-pogácsánál, a mivel a jó Helenka őt megörvendezteté?

. . . A pap megtanult imádkozni. . . .

Egyszer aztán, mikor a sötétben vándorló tál ismét odaérkezett az ajtóból a kezé ügyébe, meglepetve kiálta fel:
— Helenka! itt vagy?

Már az ujjai érintésével megismerte a fárgyat, már a szaglásával megtudta, a mi előtte áll. A penészes kenyér helyett friss sütésű málé-pogácsa volt a fatálon s a korsóban a bűzhödtt víz helyett felséges savanyú iró.

— Helenka! Itt vagy?

Bizonyosan itt kell neki lennie! Ki keresné fel őt itten más?

S ez így ment nap nap után. A hajdani kedvencz étel és ital mindennap eljött az eltemetett rabot hallgató sirjában megvigasztalni s biztatni a reménnyel, hogy még egyszer megtörténik az egész csere — a diófa árnyalta házikóval.

VI.

Kara Mustafa volt ez idő szerint az ottomán birodalom fővezére.

Oly hatalom volt az akkor, hogy egyszerre három európai nagy hatalmasság ellen merte megindítani a hódító háborút. Azoknak egyike volt az orosz.

A moszkva trónon Péter czár ült, ki megkezdte a nagy orosz birodalom alkotását országhódításaival. A távolba látó ozman vezér jól sejté, hogy Mohamed uralmát ez a hógörgeteg fenyegeti eltemetésevel s utját akarta annak állni.

Még akkor a kozákok sivatagai álltak a két, viláгурalómért versenyző óriás között. S a kozákok még akkor senkié sem voltak. Mindenki félhetett tőlük, mindenki számíthatott rájuk.

Szövetségesei voltak majd a lengyelnek a török ellen, majd a töröknek a lengyel ellen; de legörömostebb mind a kettőnek az orosz ellen. Lengyel és török csak sebeket ütött rajtuk s attól a kozák nem irtózik; de a muszka lánczczal kínálta s az az egyedüli vas, a mi fáj. Szabad emberek voltak és urak a maguk sivatagában. Egyszer aztán elvesztették a szabadságot és uraságot egy pár szép szem kacsintása miatt.

A deli Czitbara ragyogó két szeme elcsalogatta fejedelmüket, Doroszenkót Moszkvába, s ott a püspökök, az archimandriták elkezdték őt megpuhítani. Doroszenkónak az volt a neve, hogy «vas ember.» Az is volt: karja, szive vas. — S hogy megolvad még ez a vas is két asszony-

szem tüzében! Hogy megrozsdásodik még ez a vas is az asszonyi csóktól!

Doroszenkó ráhagyta magát vétetni, hogy a kozák nép szép virágzó városát: Czehrint, orosz pénzen, erős táborhelylyé alakítsa át, bástyákkal körülsánczolva, miknek árkait a Dnyeper folyam tölté színig. Mikor az megvolt: késő télvíz idején parancsot adott Doroszenkó a kozák népnek, hogy minden fiatal asszonyt, leányt és gyermeket rakjanak szekérre s küldjenek túl a Dnyperen orosz földre, a lábas marhát hajtsák át a jégen, üresen hagyva falvakat, tanyákat: a legszépét az asszonynépnek, a ki legféltőbb volt, s a legrágább kincseket pedig mind felhozatta Czehrinbe s akkor aztán a magában maradt férfi-sereget lóra ültetve, átvezette Péter czár táborába.

«Fekete» Mustafa csak akkor tudta meg e hallatlan elpártolást, mikor már fél Kozákország üres volt, nem maradt otthon más, csak a vén asszonyok, meg a sánták, bénák.

Kara Mustafának az volt erre a válasza, hogy elvette a tevebőrt és a boncsukot az elpártolt hűbéres fejedelemtől s azt mondta, hogy majd talál ő a tevebőrre mást, a kit ráültessen, s a boncsuknak mást, a kinek kezébe adja. Maradtak még Kozákországban elegen.

Él még a nagy Chmielniczky Bogdán fia! Azt fogja visszavinni fejedelemnek a kozák nép számára. Azok még most is imádják azt a nevet!

Harmincz «nemzetség» nem követte még Doroszenkó pártütő felhívását; ha Bogdán fia megjelen közöttük, azok mind melléje állnak s a többit is visszahúzzák.

De hol van a fejedelemfi?

Hiszen Péter czár is őt akarta felkerestetni, mikor Doroszenkó még ellensége volt. Most már az ozmánoknak volt rá szüksége.

Ketten is voltak már, a kik fejedelemmé akarták tenni, de egyik sem tudta, hogy hol van?

Anynyit tudtak felőle, hogy egyszer valamikor bekerült

a Jedikulába, onnan meg akart szökni, akkor eldugták a feledés vermeibe, ott sok év alatt hire veszett, neve elmult: hogy találjanak rá újra? Hiszen ha a föld alatti börtönök rabjainak azt mondják: «melyitek a Bogdán fia? a szultán fejedelemmé akarja őt tenni,» mind azt feleli: «én vagyok az!» ha meg azt kérdi tőlük: «melyitek a Bogdán fia? a szultán a lábához akarja tétetni a fejét» egy sem mondja meg, hogy ő az.

A kikiáltók dob és trombita szó mellett hirdették szerte a Jedikula minden udvarán, hogy álljon elő csausz, izoglán, rabszolga, a ki bizonyos hirt tud mondani Athanáz pópa felől, a kinek igaz neve Chmielniczky György, a kit a nagy úr Kozákország fejedelmének akar felemelni! nagy jutalma lesz, ha igazat mond.

A hír lehatolt végre a kenyérsütők kemenczéjéig is, ott volt egy szegény, nyomorult rabszolgáló, az előállt s azt mondta: «én tudom, hol van Athanáz, mindennap ellátogatok a börtönajtájához. Én tudom csak, miről ismerni rá? Egy futó paripa bélyege van a hátára sütve. Én tudom azt csak, senki más: jertek utánam.»

Az eltemetett fogoly meg egyre álmódzott a diófák alatti házikóról, s a kis fatemplomról a patak mentében, csak gunyhóról és fatemplomról már, a midőn egyszer csak fáklyafény kezd derengeni börtönajtaja szűk ablakán át sötét odujában s zördülnek a nehéz lakatok a vasajtón. — A szűk odu megnyílik, a faklyafény elveszi a rab szeme világát, nem látja, ki öleli, ki nyitogatja fel békóinak zárát? csak a csókjairól, csak a zokogásáról ismer rá, hogy a jó Helenka az, a kit az Úr leküldött hozzá, hogy kihuzza őt mély sirja fenekéről; az eltaszított, a megutált hitvestárs, a kinél jobb asszony nincs ezen a világon, jobb angyal a más világon.

Óh milyen nagy volt üdvözülése Athanáz pópának, itt ebben a testi életben!

— Úgy-e te drágám, te egyetlen egységem, mondá a hitvestársnak, gyöngéd hizelgését százszor viszonzva. — Elvi-

szesz most magaddal kicsike kunyhónkba, döngő méheinkhez, s leszek ottan pópa a kis fatemplomban, ki maga harangoz, és jár számárháton.

— Nem odaviszlek most: szólt diadaltól ragyogó orczával az asszony; hanem elviszlek fejedelmi palotádba, százezernyi hadaid közé, s leszesz közöttük fejedelem s vezeted őket diadalra, dicsőségre. Én pedig leszek akkor is alázatos, engedelmes hitvestársad s csak azt kérem, hogy hordhassam utánad a paizsodat, ha csatába mégy.

A börtön-ajtóban ott vártak a nagy úr, a szultán küldöttei a mezítelen rabra, a dísz-kaftánnyal, fejedelmi süveggel s a lófarkas boncsukkal. A jelt, a futó-ló bélyegét megtalálták a fogoly ballapoczkáján, azzal leborultak előtte a földre, megcsókolták a lábait s azt mondták neki:

— Szálem alejkum, hoszpódár!

A rab káprázó szemei nem látták a nagy urakat, meg a pompát a nagy fénytől; csak az ujjai hegyei ismerték fel azt a ragyás arczot, amint gyöngéden végigbabráltak rajta; ezt a drága, kedves arczot.

VII.

Beteljesült hát minden álom. A jedikulai átvirrasztott éjszakák s lázgyötrött nappalok minden hagymázképe.

Ott volt a felnyergelt paripa, mely a harcztágytól nyerit, a vas-pánczélba öltözött testörök, kiknek testéről nyil, golyó lepattan; a számtalan sokaságú hadak, kiknek tömege úgy vonul végig hegyeken, völgyeken, mint egy óriás kigyó, melynek háta aczél-tövisektől villog, s amerre ő, a fejedelem kinyujtott kezével mutat, arra megindul a végnélküli szörny, és megy, amíg azt nem mondja neki: «megálj!» Jöttek már elébe hunnyász fejedelmek, arannyal telt zsákokat emelve vállukon s míg az aranyat lábaihoz önték, kegyelemnek kérték, hogy a hátukról szálljon fel a nyergébe. Volt már palotája, aranytól-ezüsttől ragyogó, és abban duskálkodó vendégsereg. És volt

lakoma pazar asztalokkal, a hol reggel kezdődött az ebéd s harmadik reggel végződött a vacsora s a bor nem fogyott el soha s a szomj nem mondta soha: «elég volt!»

De megosztott mindent hiven az ő jó Helenkájával. Aranyban, selyemben járatta, gyöngy közé fonatta a haját; az asztalnál maga mellé ülteté az asztalfőre, s maga köszöntötte rá a poharat, az volt az első áldomás mindig. Nála nélkül nem járt sehova, s ha seregei közepett lovagolt, ott volt az oldalán a jó Helenka, fehér paripán ülve, mint a fejedelemlők. A mit Helenka kért, az parancsolat volt. Ah annak a kérését még az égben is meghallgatják, hogy tagadhatná hát meg halandó ember? Tőle kért tanácsot és követte is. Soha sem bánta meg. Mikor ősei városába bevonult, a nép harangzugással fogadta, s virágokat hintett az utjára és rózsavizet öntözött a fejére, a hogy ő ezt mind megálmodta, akkor első gondja volt a hű Helenka nevére fogadalmi templom építéséhez kezdeni, a mi szebb legyen minden eddigi templomoknál.

S majd elkövetkezett a megvalósulása annak az álomnak, mely valamennyi között legfelségesebb volt: a hősharcok álmáé. Mikor a Tyr folyó rónáján összetalálkozott a két rengeteg tábor: Kara Musztafié és Teodor czáré Ramadanovszky vezér alatt. Egy negyed millió férfi együtt a kettő. Ezernél több a vérmezők sárkányainak száma: a kerekas ágyuké. Az volt a bömbölés, mikor azok egymásra ugatni kezdtek: a tüzokádó kutyák! Így álmodta ő ezt oly sokszor, ezt a mennydörgést, ezt a földrengést, a mi ember parancsára támad! Így látta vasvitézei elől szétbomlani, összetörni az ellenség lándzsás tömegeit, mint a pozdorját! Így vágatott maga is szilaj, dühében nyerítő paripán, két kézzel kaszálva a rendet maga előtt, emberfejű kalászkok közt.

Nem volt szükség a paizsára, azt a jó Helenka hozta utána, ki mindenütt nyomában nyargalt, s ha kifáradt, ha eltikkadt, megitta az ezüst kulacsából, megtörülte izzadt homlokát patyolat övével.

Késő estig dült a harc, mind a két nép új meg új hadat hozott a kifáradt helyébe; akkor találkozott össze Chmielniczky György fejedelem a vele egyrangú ellenféllel, a vas Doroszenkóval. Az is annak a kozák népnek a fejedelme volt, a melyiknek ő. A két császár a két fejedelmet ereszté egymásra, a hogy egymásra bocsátanak két orrszarvút az amphitheatrumban.

És György látta egymás után elhullani legyőzhetetlen vas vitézeit a rettenetes Doroszenko csapásai alatt. Hajh azoknak csak a hüvelye volt vas, de Doroszenko vasból volt egészen, karja, szive vas! Egy iszonyú kelevézt csóvált lánczon fogva a kezében. A kelevéz lándzsavasát nehéz buzogányfő tette súlyosabbá: mikor azt elhajítá, keresztültört paizson, pánczélon, ember meg nem állt előtte: — a láncznál fogva visszarántotta ismét a kelevézt Doroszenko.

Egyik bajnok a másik után hullott el György kíséretéből, a legerősebbek sem mérkőzhettek meg a szörnyű vasemberrel, ki úgy jött ellenük, mint a halál maga. Györgynek minden izma megzsibbadt, mikor e rémalakot közeledni látta. Annak is ugyanolyan koronás sisak volt a fején, mint ő neki. Tudta jól, hogy e két korona szarvainak össze kell ütődni, mint a szarvasagancsoknak, s érezte, hogy az ő feje fog koronástul összetörni. A kardját sem merte felemelni védelmére. — S már a szörnyű vasember felemelte a feje fölé a karját, öklében megsuhintva a lánczos kelevézt, a midőn sikoltva szöktetett eléje fehér paripán a drága jó asszony, a hü Helenka s az ezüst paizst oda tartá férje elé.

Mi lett volna ez az ezüst paizs a vas vitéz buzogányos kelevézének! mint a festett papirost járta volna azt keresztül! de amit nem tudott a kelevézével átrontani, az a gyöngé nőkebel volt. Helenka a testével fedezte fejedelmi férje veszendő alakját, s erre a fehér alakra nem tudta lezúdítani gyilkoló vasát az ellenvezér. Addig tétovázott, felemelt öklében tartva a kelevézt, míg egy gyalog mus-

kétás odairányozta a fegyverét a hóna alá, a hol nem takarja a pánczél s egy lövéssel ledönté a lováról az óriást.

— Dicsőség Chmielniczky György fejedelemnek! rivallá a harczy nép, a mint Doroszenkót ledölni látta.

— Dicsőség Istennek s hála az én hű Helenkámnak! rebegé György áhitattal.

A vezér elestével eldőlt a harcz sorsa; az általa vezérelt kozák had áttért az új fejedelemhez, ezzel a czár táborának félszárnya letörött, másik félszárnynyal, mint a vergődő sas, igyekezett tova menekülni, folyvást veretve a győzelmes sas által.

Chmielniczky György nevét pedig végtől végig hangoztatá az egész győzelmes tábor, de együtt emlegette azt mindenki a hűséges Helenkával, a kinél bátrabb, szertöbb szívet nem teremtett az ég soha.

A tyrai ütközetnek hitták azt a diadalnapot, melyen a félhold hadai az oroszokat tönkrevérték; a Tyra folyó sikkjáról, ahol az megvívott.

A csata után Kara Mustafa maga elé hívatta György fejedelmet, megölelte, megcsókolta a szakállát és fiának nevezte őt.

— A te neved a «Győző». A te fegyveredet választotta ki Allah, hogy az ő neve ragyogjon rajta. Nagy érdemedhez méltó nagy jutalmat ne várj; mert azt már megkaptad előre. Azt az asszonyt, a ki hitvestársad. Ez azon kevés asszonyok egyike, a kiknek még a paradicsomban is hely adatik, mert férfi-lélek lakik bennük. Viseld dicsekedve! Nagyobb dicséd ez az arany kardnál, a boncsuknál, a fejedelmi süvegnél, a mivel a padisah megajándékozhat.

György valóban büszke volt az asszonyára. A harcz viharfényében szebb volt e nő a világ minden szép asszonyainál: a hős lélek és a végtelen szerelem olyan sugárzóvá tette arcját, mint egy istennőét!

S most hallgasd meg parancsolataimat, szólt a nagyvezér. Előtted áll Czehrin város, körül van kerítve seregeiddel: senki abból ki nem menekülhet. — A szultán, (kit száz évig éltessen Allah!) ezt parancsolja neked: E városnak minden férfiát fegyverrel megöld, és minden asszonyát hányasd a tóba; a házakat leégesd és földig lerontasd, egyenesen álló falat, betöretlen boltozatot ne hagyj benne. Mert ez a város az, a honnan az a szél fúj, mely a kozákok zászlóit Moszkva felé fordítja. Ez a város téríti el az egész kozák nemzetet régi hű szövetségésétől, a magas portától, ki minden szabadságát meghagyta és megvédelmezte s átviszi a muszkához, ki rabigát fog a nyakára tenni.

György fejedelem lehajtotta a fejét: — azért még is nehéz gondolat minden férfiát e városnak megölni fegyverrel, minden asszonyát belédobálni a tóba!

A nagyvezér olvasta az arcán azt a gondolatot. Közelebb lépett a szívéhez.

— Méltó e városnak minden férfi, minden asszonya a végkiirtásra. Bálvány-~~madók~~ és méregkeverők, kik a pokoltüzet megfőzik itálnak, hogy olyan lesz, mint a zöld viz, s aki azt magába tölti, megbolondul tőle s eltéved saját magától, hogy nem talál magára, hanem az ördögöt hagyja beszélni a nyelvével. A kozákok eddig szabad népek voltak: ettől a pokolitaltól buta rabszolgákká lesznek. Eddig becsületes emberek voltak, ezután hitszegők lesznek. Az egész Czehrin egy nagy méhkas, a miben a gyalázat tolvaj méhe lakik. Irtsd ki, míg ki nem rajzik! Asszonyai megrontják az egész nemzetet: mert pirosítják arcukat, a ruhájuk szegélyét felakasztják az övükbe, s a vállaikról lecsusztatják: énekelnek és tánczolnak; úgy csábítják el a férfiakat. Egyet se hagyj közülök élve! A pokoltól vették a napjaik örömeit: fizessenek meg! Nem szoptatják gyermekeiket, hanem szájukba dugott bódító pamacsval hallgattatják el őket, azért a gyermekekben is ördögök vére van már. Nem tisztelik a szenteket, s ünnepnapokon a nők

férjeiket s a férjek nejeiket összevissza cserélik s dicsekesznek vele, hogy melyiknek van legtöbb gyűrű az ujján!

György erre is csak a fejét ingatta csendesen. Azért még is megölni valamennyit!

— Édes fiam, — mondá a nagyvezér, ez a hadi regula. Előre ha mégy, a hátad mögött ellenséges várost ne hagyj. Neked pedig gyorsan kell előre törnöd: a mig derék seregünk a czár hadait nyomja a Boristhenes felé, neked át kell úsztatnod a folyón, megkerülnöd az orosz tábort, s elválni az utját Moszkva felé, hogy az egész veszedelmes ellent, mint az oroszlánveremben, törjük össze. Czehrin pedig az a város, ahol az ellenség legfőbb fegyverraktára van. Közeledtedre most fegyvert, ágyut, löport, azok mind elásnak mély vermekbe: a fegyverfogható férfiak mind álruhát vesznek, az ifju asszonynak öltözik, a véne barát-nak, felkötí a lábát, hogy santa legyen, úgy jönnek eléd rimánkodva. De amint hátad fordítasz nekik: elhányják az álruhát, a mankót, felássák a fegyvereket, az asszonyok lerészegítik őket, hogy elfelejtsék a neked adott esküt, s rád uszítják, mint a hátad mögött támadó kutyát. Bizony mondom neked; ne hagyj a hátad mögött egy olyan várost, a minek neve Czehrin; hanem töröld le a tenyereddel a földről s nevezd a halmot, a mit belőle felhánysz «Nye-dám»-nak (Nem adom!) De különösen őrizd magadat a czehrini asszonytól. Mert jobb volna a tigrissel találkoznod az erdőben fegyvertelenül, mint a czehrini asszonnyal; mert a tigris ha elkap, az csak a testedet eszi meg, de a czehrini asszony megeszi a lelkedet is! — Ha látod őket bucsujáró nagy csapatban eléd jönni a város kapuin, töltesd az ágyuidat szeges zsákokkal, lánczos golyókkal, úgy separtesd őket magad elöl; mert ha csak a pézsmaillatot, a mivel a köntösük be van fertőzve, megérezted is, már el vagy veszve.

György fejedelem csak mosolygott.

Ekkor aztán a nagyvezér egészen a szive erét ütötte meg varázs-botjával.

— Chmielniczky György! ez a város volt az, a melyben apád, a hős Bogdán el volt temetve. Eltemetve a székes-egyházban, az oltár alá, a hogy megérdemelte. Nagy márványkő volt emelve föléje s az tetejétől az aljáig tele volt róva az ő hőstettei felemlegetésével. Mikor a padisah (Allah oltalmazza fejét!) téged emelt föl a fejedelmi tevébőrre, a lázadó Doroszenko helyébe, a czehriniek feltörték apád sirboltját, csontvázát kivették a koporsóból, emlékkövééről letörölték minden hírét, s őt magát felakasztották a bitófára, ezt írva alá: «ez a Chmielniczky herczeg trónja!»

György haragosan dobbantott lábával a földre.

— Porig romboltatom ezt a várost.

— Nem volt elég. Mikor téged Oczakowban a főarchimandrita fejedelemmé fölszentelt, s a szent olajjal mind a te, mind a nőd homlokát bedörzsölé: ugyanaz nap a czehrini asszonyok két kitömött bábót készítettek s azokat hurczolták végig az utczákon szamárhátra kötözve; az egyik egy pópa alakja volt, a papi süvegre huzott papiroskoronával, a másik egy női báb, szahnával megkoszoruzva, arca veressel irombára pettyegetve, s e két bábót tánczolta körül asszony, gyermek, röhögve, csufdalt énekelve s lábaival port rugdalva feléjük: az egyiknek a hátára «György» volt írva, a másikéra «Helenka.»

— Kiirtom őket az utolsó csecsszopó kölyökig! orditá adáz dühvel Chmielniczky György s kardjának nem volt nyugta hüvelyében türelmetlen ökle miatt. Se árviz, se földindulás, se döghalál nem pusztít oly gyorsan, mint én fogok.

Azzal kézen ragadva Helenkát, őt is magával vonszolta, annak a nagy álomnak a megvalósításába, a mit annyiszor végigörjögött a Jedikula magányában.

IX.

Várost felgyújtani, porig lerombolni, vértengert ontani, asszony-tábort vízbe fojtogatni! Jelen volt az álom. Minden sárkány-tojás kikel, a mit csak őrzöngő képzelete a tehetetlen fogság izzó homokjában elszórt.

Ott állt a megvívott Czehrin város kapui előtt.

A halálra ítélt városban zúgtak a harangok, saját temetésére a városnak és népének.

Jöttek a vezérhez kegyelemért esdő küldöttségek, tisztos ősz férfiak, az érsekkel, a papokkal élükön, ékesen szóló ajkkal, keresztyéni irgalommal igyekeztek őt meglágyítani, hogy vegye vissza kegyetlen parancsát.

Olyan jámbor, kegyes alakok voltak! Hanem Györgynek eszébe jutott a bitófa, meg a lerombolt sir s elutasítá őket magától.

— Nem adok kegyelmet. Czehrin nincs többé. A helyén lesz egy halom, s annak a neve lesz: «Nyedám.» Nem adok kegyelmet!

A vének elmentek, jöttek utánok a gyermekek. Egész hosszú menet csupa apró-apró emberekből. Leánykák, fiúcskák, egy ingben, mezítláb, zöld galylyal a kezeikben. Odasereglettek eléje, letérdepeltek a lova lábaihoz, fel-emelték hozzá összekulcsolt kezeiket; nem tudtak ékesen szólni; de tudtak úgy nézni rá a szemeikkel, hogy attól egy sziklának meg kellett lágyulni. Ő nem lágyult meg.

— «Nye-dám! Ez a sirotok neve. Menjetez haza meghalni!»

Ekkor a leghathatósabb szószóló vetette magát közbe: a jó Helenka. Oda kapaszkodott a férje nyakába, nyergéből áthajolva hozzá, odanézett a szemébe könyező szemével, így kért irgalmat a halálra szánt városnak és népének.

György nézte, a mint a könyecseppek végiggördültek Helenka arcán, s minden csepp köny nem oltani, de

lángra szítani jött a poklot, mely szívében égett. Ezt az arcot gyalázták ök meg! Ezért az arcért kell nekik mind elpusztulniok! Mindnyájan nevettek rajta: mindnyájan sirjanak miatta!

Eltolta magától a könyörgő asszonyt s kegyetlen szóval kiálta:

«Nye-dám!»

Most egyszerre vig zeneszó hangzott fel a város felől. A kapun csengő-bongó czimbalom, tilinkó, hegedű szó mellett jött elő egy csoport hölgy. Ruháik szegélye fel-tüzve, a vállról lecsusztatva, hogy kar és láb szabadabban járhasson a délczeg tánczban. Ezek tánczolva, tamburát verve jöttek. A hajuk le volt eresztve hosszan, szőke, barna, veres és fekete, s a fejükön-virág koszoruk és aranyos főkötők; a szájukban is virágokat fogtak, s az ujjaik tele voltak gyűrűkkel.

A nő-csoport közepén haladt egy palankin, aranytól ragyogó, nehéz selyem-kárpitokkal lefüggönyözve, azt tizenkét ifjú szép hajadon emelte a vállain, a syrének és habléányok észbontó öltözetében.

Ah, még egy álom, mely megvalósul.

György hevülni érzé az agyát, amint e tüneményes álomkép közeledett feléje. Elfelejté a nagyvezér tanácsát: tömesd meg ágyuidat szeges zsákokkal, úgy separtsd el őket magad elől. Hagyta őket közelebb jönni. S igaza volt a nagyvezérnek. A mint a köntöseikről szétilló pézsmaszag eljutott hozzája, nem volt a magáé többé, odabámult arra a palankinra, a mit a tizenkét nympa emelt: egyik csábítóbb szépség volt, mint a másik. De mint a csillagok, mikor a nap kivillanik az elsötétítő holdtányér mögül, eltűnnek egyszerre, úgy nem látszott meg annyi szépség pazar tömege, a mint a palankin függönyei szétnyiltak s kilépett közülök a czehrini urnő, hódító szépsége egész pompájában.

György nagyot kiáltott s Helenka «Isten segélj»-t sikoltott láttára

Ez a hölgy volt Czitbara.

A tündérszép delnő odajárult György elé s ott arczra veté magát.

E pillanatban György elfeledett mindent: fejedelmi rangját, a nagyvezér parancsát, apja csontjainak megfertőztetését, őrző angyalának esküdött hűségét; leugrott lováról, odaszökött a földön fekvő alakhoz, azt fölemelte, keblére szoritá, nevéen szolongatá, őryöngő szerelmében arczát, szemeit, ajkait összecsókolá: «megtaláltalak! enyim vagy! szerlemem! kedvesem! menyasszonyom!»

A vas-vitézek halk rosszaló mormogása zúgott körülötte.

— Chmielniczky György! Szólítá férjét Helenka, szégyentől fojtott hangon. Gondolj fejedelmi méltóságodra! Ne alázd meg magad és engem az egész nép előtt.

György nem hallá e szót. Ő csak a csók csattogását hallá.

— Athanáz pápa! szólt most már erősebb hangon Helenka; gondolj a dobropoli oltárképre, a hol hitvesednek hűséget esküdtél.

Mit látta az most az oltárképet, mikor a maga istennőjét temethette el szemeiben?

— Névtelen rab! kiálta most már haragtól csengő hangon a hitves. Gondolj a jedikulai feledés vermére, a hol el voltál temetve az örök éjszakában.

Ejh, mi a börtönök minden vermének sötét feledése ehhez az öntudatlan elámuláshoz, a mi a szerelem örvényében lakik? György ezt a szót is hallatlanná tette. Le-csókolta a könyeket a búbajos hölgy szemeiről s kézen vezette őt vissza palankinjához, édesen suttogva: «üdv neked; kegyelem minden népednek, egész városodnak!»

A vas-vitézek rosszaló mormogása szélzúgássá növekedett.

Most már keserüségtől maró hangon szólt Helenka a férjéhez:

— Doroszenkó legyőzője! Csak nem fogsz talán Czehrin

városába a Czitbara palankinján bevonulni? világ csúfjára a Doroszenkó özvegy szeretője mellett ülve?

Ez odatalált.

A megsértett tündér csók helyett harapást adott a hízog férfi arczára, s az haraggal fordult Helenka felé.

Ugyanaz a harag, mely Helenka meggyalázásáért azt mondatta vele: «haljon meg a nép, mely őt megbántotta!» visszafordult százszoros mértékben Helenkára, ennek a népnek egyetlen leánya miatt, a kitől meg volt ígézve.

— Igazad van; szólt Helenkának, kegyetlen, hideg szóval. Nem illik, hogy a palankinban ülünk egymás mellett. Tehát szállj le te a lovadról, hadd ülön fel ő a te helyedbe.

Az engedelmes nő megtette, a mit az ő ura parancsolt: leszállt a lováról s tartotta a kengyelt Czitbarának, a mikor az felhágott a nyergébe.

— Már most viseld majd ezt is rebege, átnyújtva azt az ezüst-paizst az új menyasszonynak, a mivel eddig ő védte férjét a csatákban.

Az pedig arra használta az ezüst-paizst, hogy letépvé fejeről gyöngyös pártáját, a paizson, mint kínáló tálcán nyújtá azt át a fejedelemnek.

Erre a kíséretében jött dévaj asszony nép odatódult a testőresapat közé, merész csintalansággal felkapaszkodott a vas-vitézek kengyelébe, odaveté magát eléjük a nyeregbe, átölelte a nyakaikat, elfojtá vihánczó kaczagásával a vezényszót s az egész hódító had úgy vonult be Czehrin városába, hogy minden vitéznek a háta mögött ott ült egy kaczagó szépség, a leeresztett hajával kötözve át annak nyakát és karjait. Középett a fejedelem maga a varázsszép Czitbarával. Kétoldalt a zenészek, s elől az ártatlan hajadonok, a kik cigánykereket hánytak az utcán.

Ime az álom!

Hanem a való: az örökre eltűnt. A jó Helenkát nem látta többé se György fejedelem, se Athanáz pópa, se az a harmadik!

X.

Kara Mustafa Czehrin elpusztítását György fejedelemre, Ramadanovszki leküzdését Kijót-Haszszán fővezérére és Kaplan Ghirai tatár khánra bízva, maga Oczakovba sietett, hogy ezt a várost az euxini tengeröböl és a Dnyeper torkolata között erős táborhelylyé alakítsa át, téli szállásul egész hadserege számára.

A munka tündérgyorsasággal ment, a faragott köveket hajóháton hordták át a tengeren Várnából s tízezer munkás dolgozott a falakon.

Amint egy napon a nagyvezér körüljárta az épülő falakat, egy asszonyon akadtak meg a szemei, a ki a többiekkel együtt a köveket hordta a fején kosárban. Olyan ismerős volt neki ez a nő.

— Te asszony! szólta meg. Nem vesztettél el te valamit?

— Soha semmit életemben.

— Valamit a fejedről? Egy fejedelmi koronát?

Az asszony elnevette magát.

— Szolganő voltam, szolganő vagyok,

— Az nem igaz. Nem vesztetted-e el a fejedről a főkötődöt? Nem Chmielniczky Helenka-e a te neved? Hová lett férjed, György fejedelem?

Erre a szóra a nevető asszony szeméből kicsordult a könny. Letörülte azt hirtelen.

— A mikor elvitte őt magával a czehrini asszony, akkor már nem volt ő sem férjem, sem fejedelem. Bocsáss! Hadd szolgálom meg kenyeremet! Azzal tovább ment, büszkén emelve fenhordott fején a téglás kosarat, mint egy királyné a koronáját.

— Elhagyta magát vitetni a czehrini asszonytól! ordítá fel dühösen a nagyvezér. Akkor ő neki ura a vár, nem ő annak! Most én megyek oda s összetöröm mind a kettőt.

XI.

Az álomkép megvalósulása sokáig is tartott. Czehrin városában éjjel-nappal váltogatta egymást a tarka Isten-ünnepély, megannyi új változata a gyönyörnek; a pompához szegődött kéj, a túlvilági mámor, mely mindent elfeledtet: nagyságot, dicsőséget, hűséget; mely eltöröl multat és jövőndőt; de a helyett a pillanatot teszi meg egy örökkévalóságnak. Egy hónapig dült Chmielniczky György abban a gyönyörben, a mi csak az Olymp lakóinak volt megengedve, hogy imádott istenek s vétkező emberek legyenek egyszerre.

A tündérnő kivette belőle a lelket s mást varázsolt a helyébe. Egy pulya rabszolga szellemét, ki egy szál selyemmel meghagyja magát kötözni. Egész bolondot csinált belőle.

— Nem szeretem ezt a szarós szakálladat bajuszodat! S engedte levágtatni férfiúi diszét, az aranyszínű erdőt arczáról.

— Nem szeretem, ha olyan sapadt vagy!

S türte, hogy az asszony kifesse az arczát fehérre, pirosra, ahogy a magáét. Aztán meg a hosszú szőke haját, mely addig férfias csimbókokba volt kötözve, engedte neki asszonyos czifra fonadékokba mesterkélteni, gyöngy és selyemszalag közé s arany fésűvel feltüzni a fejére. S hagyta magát öltöztetni tarka selyem ruhába, lelógó selyem övvel a derekán, csengő függőket a füleibe, gyöngyfüzéreket a nyakába, kősöntyüket a karjaira rakatni, míg Czitbara kócsagos esalmával, zsinóros dolmánynyal, sarkancsus csizmával, s párducz-kaczagánnyal férfinak öltözött.

— Így megyünk az esküvőre! szolt Czitbara. «Te a menyasszony, én a vőlegény.» S György engedte magával végigjátszani a komédiát, magát palankinban vitték végig az utcán, s mellette lóháton lépdelt Czitbara s a

bohózatul választott templomban a bolondok archimandritája úgy adta őket össze, hogy Györgytől kérdezte: «Ifjú hajadon, szereted-e azt a férfit, a kit jobboldon tartasz?» s Czitbarától: «Derék ifjú, szereted-e azt a lányt, kinek kezét fogod?»

Egész Czehrinnek lakadalom volt ez: a bor az utczákon folyt a csatornáknban, onnan itták. A tündérnő palotája zengett a lakodalmas sipoktól s ezer gyönyör-ittas asszony kacajától, a kik egymástól tanulták el az őrjöngést, s mikor a hajnalsugár besütött a palota festett ablakain, egy tánczról, bortól és gyönyörtől kifáradt, összeroskadt saturnáli tömeget tarkított be szivárványszíneivel; középen a trónmennyezet alatt a vőlegénye lábait csókoló menyasszony.

Ekkor két iszonyú dördülés rázta meg a palotát. Az utcán sikoltó nép futott végig; a terembe sápadt arczezal rohant be egy testőr.

— Itt van Kara Mustafa! A törökök két tűzagnát robantottak fel. A bástyák ledőltek. A janicsárhad betört a városba.

Most ébredt fel György; egyszerre mindenből fölébredt; álomból, mámorból és örültségből.

Felszökött az asszony lábaitól, s kardját kereste az oldalán.

Czitbara átölelte a nyakát, s odavonta a keblére:

— Hová futnál? suttogá neki szerelmesen. Maradj itt. Ez a paradicsom. S a mi ezután jön, az megint a paradicsom. Nem voltál-e keblemen egy Isten? Végezd, mint egy Isten. Maradj itt! jöjj velem, a hová én viszlek!

De a felébredt megutálta a csábító tündért s eltaszítá őt magától, s keresztülgázolva az undorító asszonytömegben, kirohant az utcára:

— Kardomat! Lovamat! ordítá. Hol a pánczélom? Hol a paizsom?

A vértezett lovagok, kik csoportba verődve sereglettek elé, gúnyosan kacagták:

— Minek neked kard, pánczél, paripa? kifestett pofájú menyecske!

— En vagyok Chmielniczky György, a kozákok nagy fejedelme!

— Vagy biz a Czitbara nagy bolondja. Kiáltának azok, s a hány, annyit ütött rá a korbácsával, úgy verték őt egész a Kara Mustafa lábáig.

Jobb lett volna neki ott maradni Czitbaránál. A tündérnő jól mondta, hogy elviszi őt a második paradicsomba. Amint a janicsárok minden oldalról betódultak a városba, a fejedelmi palota valamennyi szép asszonyával a levegőbe repült; a földrengető robbanástól halomra dőlt az egész város, romjai alá temetve győztest és legyőzöttet. A mit a nagyvezér Chmielniczky Györgyre bízott, azt végrehajtá Czitbara. Hisz ezen a napon ő volt a férfi!

Hanem a csodálatos asszony szép szemei mégis megtették azt, hogy dugába dőlt az egész török hadjárat s a győzelemmel megindult hatalmas hadseregnek diadaltalanul kellett hazavonulni.

Egy hónap mulva aztán ott ült Chmielniczky György megint a jedikulai feledség vermében, kezével, lábával a kőpadhoz lánczolva s számlálhatta a fellátogató tengerdagály után a napok lefolyását.

Többé nem volt Helenkája, a ki eljőjön őt kiszabadítani.

AZ EGYHUSZASOS LEÁNY.

— Vegye meg az enyimet is, asszonyom. Én nem kérek három huszast, odaadom kettőért. Nézzen ide! látott már ilyen szép gyereket? Milyen nagy! Pedig még csak nyolcz esztendő. Minden foga kijött már. Zsuzsának hiják. Meg van keresztelve. Be is van oltva, itt a himlőhely a vállán. Nézze! Maga tud ez már mosdani, fésülni, a haját is be tudja fogni. Hallja maga szép asszony! Megálljon csak. Nincs még gyermeke, úgy-e? Vigye ezt haza: bizony jó lesz. Vagy van már elég? No hát ez jó lesz hozzájuk kis játszótársnak. Tud ám ez mindenféle játékot. No, vigye haza az urának! Hej, de haragosan nézett rám. Hát tudhatom én, hogy még leányasszony! mikor nem viseli leeresztve a haját. Hej, hej ifjasszony! Ne azt a másikat vegye meg! Az nyavalyás. Az enyim egészséges, mint a makk. Én odaadom két huszasért. A Krisztus kinszenvedésére kérem; ne sajnálja érte azt az egy huszast

. — A Krisztus kinszenvedésére kérem. Tehát ez nem valami ázsiai rabszolgavásárban történik. Nem ám. Hanem itt, a pesti Dunaparton, a baromfipiaczon, a hol tyúk, lúd, pulyka, malacz társaságában kis gyerekeket árulnak az anyjaik.

De hát hogy lehet az?

Hja biz az csak úgy lehet, hogy egyszerre megbetegedett «Ö».

Ki az az «Ö»? az a nagy «Ö»?

Ez a minden szegény emberek dajkája, az újkori mythologia százemlőjü Izis-bálványa: a krumpli.

A szegény, alázatos krumpli, a ki nem jár arany kalász-

ban, mint a búza, nem ragyog piros fürtökben pálmafák koronája alól, mint a datolya; hanem elrejtí magát a föld alá, s visel olyan fakó mundért, mint azok valamennyien, a kiknek nincs más reménységük, mint a krumpli.

Hát egyszer a krumpli is a fejébe vette, hogy ő kapja magát, megbetegszik.

Mint azok a nagy, előkelő uraságok, a búza, meg a szőlő, a kiknek mindjárt minden megárt, a kiknek a kedvéért búcsút járnak, hogy meg legyenek szentelve; a kiknek illik ez a gornyadozás; de hogy még a paraszt krumpli is beteg legyen, az már illetlenség!

Ekkor tűnt aztán ki, hogy milyen nagy eset az, mikor a krumpli megbetegszik! Ez olyan, mintha kilopták volna a Miatyánkból ezt a sort: «add meg nekünk a mi mindennapi kenyérünket.»

Egy egész vidéknek, egy egész országrésznek nem volt miért imádkozni egy évig.

Ez volt a keserves emlékü 1846.

Aztán pedig vannak azon a vidéken olyan falvak is, a hol még a legáldottabb esztendőben sincs minden ember számára terítve az asztalon. Nem azért, mintha a burgonya volna kevés; hanem azért, mert az ember sok hozzá.

A fölösleg aztán elmegy olyan világba, a hol még vannak üres terítékek. Nem ám koldulni: bizony nem; hanem kereskedni. Ezek a mi India-utazóink. Van egy lova, meg egy pálczája. A ló a gálya, a pálcza a kormány. Maga gyalog megy, a ló viszi az árút. És így beutazzák Európa minden birodalmát az Uraltól a Pirenéi hegyekig, mások elvándorolnak Perzsiába, s megtanulnak minden országnak a nyelvén alkudni. — És mit visznek magukkal? — Finom lengyolcsot. Azt odahaza természetik, fonják az asszonyok, megszövik az öregek, fehérítik a gyermekek; a férfiak aztán elviszik árulni. Óh az gyönyörű gyolcs! Nem úrnak való, mert drága. Óh az úrfélének olyan gyolcs kell, a melyik egy esztendő alatt elszakad, hogy a másikban újat vehessen; de ha a paraszt egyszer

fényt üz, akkor az az olyant keresi, a mi tartós, hogy hol-
 tig helyt álljon, még a gyermekére is elmaradjon. S az
 olyan gyolcs. A kik ezt készítik, azok ismerik a maguk
 piaczeit. Tudják, hol laknak Németországban, Francia-
 országban, a lengyel, az orosz nép között olyan gazdag
 falusiak, a kik szeretik a szép dudoros, fehér ingujjakat,
 selyemmel, aranyfonállal kivarrva. Azok megadják az ő
 portékájuknak az árát. Csalhatatlan népismeretük van.
 Tudják jól, hogy mely népek viselnek gyapot-inget, me-
 melyek semminő inget sem? azokat jól kikerülik: csak a
 bizonyos vásárra mennek. Mikor aztán mind eladták a
 gyolcsot, akkor meg összevásárolják, a mit ott találnak:
 Frankonban a selyemszalagot, Törökországban a sáf-
 rányt, igaz borsot, azt meg hazatérőben adják el. Mire
 visszakerülnek az otthoni szalmafödélhez, tele van a
 tüszőjük pénzzel. Néha megesik, hogy a visszatérő össze-
 találkozik a szemközt jövővel, a ki friss gyolcsot hoz. Mert
 olyan az útjuk, mint a vándor-hangyáké. Akkor meg-
 állnak egymással értekezni. Ha megalkudhattak, egymás
 tenyerébe csapnak s nagyot ugrik mind a kettő. Az árú-
 kat kicserélik, s az egyik megy vissza a Kárpátok közé,
 a másik Elzászba, vagy Teheránba; fele utját megnyerte
 mind a kettő. Így aztán némelyik tíz esztendeig sem ke-
 rül haza. A feleség az alatt maga van és fonja, szövö,
 fehéríti a vásznat. — Hanem az a feleség még akkor is
 csak fiatal leány. — Mert mikor az elutazás előtt össze-
 keltek, a vőlegény ugyan már tizenhat esztendő volt, a
 menyasszony azonban még csak nyolcz s így a tíz esz-
 tendei távollét nem esik nekik keservesen.

Ez az említett esztendő azonban mindenképen kárba-
 veszett.

Az utolsó gyorszállítmánynyal épen kora tavasszal
 keltek útra a legények s meghagyták a feleségeiknek, hu-
 gaiknak, öregeiknek, hogy csak szorgalmasan lássanak az
 újhoz; azonban még arra is rossz esztendő járt. A lent
 meglepte valami bogár, úgy, hogy az egészen tönkrement,

még csak dolgozni valót sem adott az év. Pihenhetett a guzsaly és az osztováta.

Mikor aztán sem enni, sem dolgozni való nem volt otthon, a nyomorult asszony nép mit tehetett? Berakta a háza ajtaját, ablakát vályoggal, s felszedte porontyait, kit a hátára, kit kezénél fogva s megindult raj számra — arra délfelé, a miről azt mondják, hogy ott van a Kanahán.

Így láttuk őket megjelenni a pesti Dunaparton; a mit még akkor nem hittak büszkén «rakpartnak», hanem csak baromfivásárnak; szegények látták, hogy itt van a legtöbb szűrös ember letelepedve, ide jár a legtöbb úri nép a szűrös néppel alkudozni, letelepedtek ők is. Hirlapok már akkor is voltak, azok közhírré tették a nagy nyomort, mely egy-egy egész népet kiűzött a szülőföldéből; a magyar nőknek akkor sem kellett nagy buzdítás arra, hogy jótékonyságot gyakoroljanak, a sok apró gyerekek rögtön akadt felfogadó anyja, a ki hazavitte magához, s aztán az igazi anyáknak is adtak könyörületből ezüst pénzt, sőt bankópénzt is, a miből akkor az ötforintos volt a legkisebb, hogy megélhessen, a míg munkát kap. A jámbor nép aztán ebből arra a téves eszmére jutott, hogy most az ő gyereket megvették. És azt nagyon természetesnek találta. Hiszen ha ott egy sorban a pulyka, lúd, malacz közül sem lehet válogatni ingyen, nagyon természetes, hogy a gyerekfélének is megadják az árát. Ki milyen, a szerint. Ha már az egyikért, a kinek az átvett gyermeket még most kell járni tanítani, adhatott ez a karton ruhás polgárnő három huszast, akkor a másikért, a kit már pesztonkának is lehet használni, mert danolni is tud, csak adhatna egy selyemruhás dáma hatot.

Hanem hát nagy volt a konkurrenzia; — hideg is volt, csikorgó tél: anyák és gyermekek fáztak a rongyaikban. Éheztek is. A káposztatorzsa is elfogyott a zöldséges hajók körül, ami eleinte kitartott. Azért egymást igyekeztek lelicizálni. Tolták a hölgyekre a porontyaikat.

Nem nézték, ki a nő, ki a hajadon? Egy-egy gyermek el is tévedt az anyjától, az talán megszökött tőle, vagy valami módon elveszett; a gyerek aztán sírva szegődött volna ide is, amoda is, s kiabált az anyja után, míg valamelyik kofa egy szájába dugott sárgarépával el nem hallgattatta. Aztán egy sem vészett kárba. Mire vége volt a hetivásárnak, a hogy elfogyott más minden egyéb, kiürültek a nagy öblös kasok, úgy a kis árvákat is széthordták erre arra; mind jó helyre kerültek azok, az anyjaik aztán mehettek napszámot keresni.

Csak egy szegény asszonyka maradt még ott, a kofák sorában, a ki sehogy sem tudott az egyetlen leánygyermekén túladni. Fialtal asszony volt, még alig lehetett huszonöt éves; a gyermeke nyolczéves volt: szép, egészséges gyermek. Kinálta is minden arra menőnek, s akadt volna is elég jó szívű lélek, a ki elvigye magával a gyermekét; hanem az nem engedte magát elvinni. A mint valami asszonyság közeledett az anyjához részvevő arcczal, elkezdte a nyelvét öttögetni rá, s ha még közelebb jött, ordított és toporzékolt, hogy igazán csunya lett; ha valaki hozzá akart nyúlni, kormolt, harapott és sarkával rugdalt felé. — «Jaj, dehogy kell nekem ilyen rossz kölyök;» mondá aztán minden asszony éstovább ment. Olyankor aztán, mikor sikerült neki elkergetni az úrasszonyt magától, odabujt a gyerek az anyja ölébe, s két kezével belekapaszkodva annak a szoknyájába, odarejté az arcját.

Az anyja pedig rá nem ütött volna ezért a rossz magaviseletért, se egy haragos szóval rá nem förmedt, csak úgy csendesesen feddette érzékeny szóval: «de hát Zsuzsó: legyen eszed; hiszen látod, hogy nincs mit ennünk, elveszünk mind a ketten. Nézd, milyen jó dolgod lenne annál a szép bársonypalástos asszonyságnál, a ki most száll le az üveges hintóbul, s errefelé jön. Asszonyom! Asszonyom! Két huszast ezért a szép gyerekért! No, fordítsd felé a képedet Zsuzsó, hadd lássa, hogy nem vagy ragyás, aztán csókolj szépen kezét!

De biz a Zsuzsó a szép úrhölgy felé is csak azért fordította a képes felét, hogy leköpje azt a szép bársony palástját. Arra aztán az is ott hagyta.

«Óh, Istenem, milyen baj az, hogy csak én nem tudom eladni a gyermekemet. Pedig csak egy huszast kérek érte.»

A szegény asszony azt hitte, hogy azt a huszast sokalják érte.

S az olyan tréfás tévedés volt, hogy a kofák szeltében nevettek rajta.

Haragudtak erre az asszonyra. Mért nem tudja jól megverni azt a makranczos rossz gyereket? «Volna csak az én gyerekem; majd kiverném belőle azt a rugdalózó szokást!»

A szegény asszony pedig csak ott ült gyerekestül és sirt olyformán, mintha danolna.

Ezt megunták már a kofák.

Egy kövér asszonyság, körülrakva káposztafejekkel és vereshagyma fentőkkel, vegre megsokalta a nyivákolást.

— Ugyan, hallja kend! Fia már nem tudja eladni a drágalátos rajkóját, hát vágja be zálogba. Ott lakik abban a másfél ablakú házban, a mibe lefelé kell bemenni, egy zálograadó vén uzsorás; vigye kend ahhoz: alighanem ad rá egy huszast.

Ez csufondáros tréfaképen volt mondva; hanem a szegény asszony egészen komolyan vette a tanácsot. Valamit suttogott a leány fülébe, s aztán felkerekedett s vitte őt magával kézen fogva, a mi ellen a leány két lábát előre feszítve, tiltakozott, mint a kis borju, a ki sejtí, hogy levágni viszik.

A kofák pedig hahotával kaczagtak hagymatrónusaik mögül, amint látták, hogy a szegény asszony csakugyan bemegy abba az alacsony házba. Milyen tréfa lesz az, mikor az öreg Romosznak azt mondják, hogy nem fogadna-e el egy eleven leányt zálogba?

Héj de nevezetes volt Romosz uramra nézve az ilyen kis leányokkal való ismeretség!

Épen most négy esztendeje történt, szintén ilyen havas téli napon, hogy egy négy esztendős kis leányt egyedül hagyott a szobában, míg a látogató vendéget kikísérte az utcza-ajtóig. Az épen négy darab ezrest hozott neki régi adósság fejében (ügyvéd volt, exequálta valakin); a czifra papiros ott hevert az asztalon. A szobában vas-kemence volt, a fa nedves, nem akart meggyuladni benne, csak kesergett; a kis leány látta azt sokszor, hogy ilyenkor dirib-darab papirost dugnak be a kályha lyukán s szépen felfütötte mind a négy darab ezrest. Mire Romosz uram bejött, már csak a hamva volt meg a papirnak.

Az a kis négy esztendős leány az ő feleségének az egyetlen leánykája volt; az asszony a nyáron halt meg s ráhagyta ezt a nagy terhet. De még milyen veszedelmet! Négy ezer forintját elégette egy pillanatban. Négy ezer forint, meg egy leány! Hány leányt kell összerakni, hogy négy ezer forintot megerjen? Hány esztendeig kell élnie egy leánynak, hogy négy ezer forintnyi kárt helyre pótoljon? Soha, egész élete világában nem! Olyan négy ezer forintot, a mi hatvanas kamatot szokott hajtani. Azok a gyönyörű ezresek! Mindegyiken négy olyan kis gyermek van kiábrázolva: nem is gyermek, hanem angyal. Ez a kölyök tizenhat angyalt küldött a pokolra! De meg is érdemlette, hogy az apja nyakon ragadja s kilódítsa a házból a hóra. Menjen koldulni!

«Megérdemlette! Megérdemlette!» dörmögé magában aztán napestig, a míg a kicsukott gyermek sírása, didergése behallott az ablakán. Egyszer aztán elhallgatott az. Bizonyosan valami jószívű lélek megszánta, felszedte, s hazavitte magához. A felől meg lehet nyugodni, hogy utczára kidobott gyermekről gondoskodik a jó Isten. Hisz az nem haragszik a tizenhat angyaláért az elégett bankótákon.

Hanem azóta Romosz uram, még ha az utcán meglátott is szemközt jönni valami kis leányt, ráagyarkodott

nagy dühhel: «te gyilkos!» Ismerte már minden gyerek azt a rossz szokását.

Ehhez az emberhez utasították a kofák a tót asszonyt, hogy vigye oda hozzá s kínálja zálogba neki a leányát.

Az az elkergetett leány most épen akkora volna, ha visszakerülne. — Bankót elégetni ugy-e?

Romosz uram alacsony, fekete hajú, rövidre nyírt bajszú emberke volt. Hús nem igen volt rajta, hanem az inai olyanok voltak, mint a hajó-kötél; úgy, hogy sokszor megjárta vele, a ki gorombáskodni akart nála, úgy kidobta a házból, mintha ott se lett volna. Ezért a tolvajoktól sem félt. Mikor a zörgetésre kinyitotta az ajtót, mindig volt a kezében egy darab keményfa és egy balta: mintha épen fát aprózna. S ha bevitte látogatóját a szobába, a míg az ott volt, az egész értekezés alatt folyvást azt a fát hasogatta a baltával, mintha gyufát akarna belőle teremteni.

— No hát ti mit akartok? Itt nem osztogatnak semmit, mordult rá Romosz uram a tót-asszonyra, amint a kopogtatásra kinyitotta neki az utca-ajtót.

— Zálogba akarok tenni valamit, suttogá a tót-asszony, oda fúrva az egyik térdét az ajtónyílásba.

— Mid van, he? Arany, vagy ezüst?

— Arany.

— Azt már hozd be.

Akkor aztán beereszté az utcaajtón s bezárta azt utána: onnan a konyhába vezette, a szobába nem ereszté. Ott a tűzhelyen elkezdte a fát aprózni, a baltával, s úgy beszélt a tót asszonynyal.

— Arany?

— Az ám.

— Loptad?

— Nem én. Az Isten adta.

— Hol van?

— Ehén van ni.

— Micsoda?

Romosz uram a feje fölé emelte a baltát.

— Elmentek innen a pokolba mind a ketten!

— Nem megyek én innen másod-magammal. Kegyelmed zálogra ad pénzt: akár arany, akár ezüst marhát hoznak ide: nekem ez az aranyom. Én azt itt hagyom kegyelmednél.

— Hát aztán megegyem?

— Dehogyan eszi meg kegyelmed! Hiszen nem adom el, csak zálogban hagyom. Ad rá kegyelmed egy huszast! S majd ha lesz egyszer egy huszasom, meg otthon elég krumpli: érte jövök és kiváltom.

Romosz uram most már elkezdett kacagni s a baltával nemcsak hosszában, de keresztben aprította a fát, mintha fogpiszkálót akarna belőle faragni.

— Hahaha! Töröm a csontját! Zálogba akar nálam hagyni egy leányt. Egy piszkos, rongyos kölyket. Elmenjetelek, a míg felaprózom ezt a darab fát, mert leharapom a nyakatokat!

— Nem megyünk bizony mink, édes nagy uram, mert nekünk nincs hova mennünk. De gondolja csak meg kegyelmed, hogy milyen olcsón juthat kegyelmed cselédhez. Egy huszast ad most, s aztán nem fizet neki bért: azért ez kegyelmednek fát hord, vizet hord, befüt, főz, tisztát mos, pallót súrol, ha elmegy kegyelmed hazulról, őrizi a házat; meg ha valami baja lesz kegyelmednek, herbatét főz, azt is érti már; korpát, fedőt melegít a gyomrára; ha pedig zsványok találnak kegyelmedre törni, úgy tud ez sikoltani, hogy azt a félváros meghallja.

Ez a szó gondolkodóba ejté nagy uramat. Biz ötlet egy idő óta kerülgeti a süketség: attól tart, hogy orozva meglephetik; jó volna valami hűséges állat a háznál. Régen is tartott volna már egy kutyát, csak hogy a kutya nem mosogat, nem hord fát, mint egy cseléd s mégis annyit eszik, mint az. Hátha ez pótolná a kutyának a helyét?

A tót asszony folytatta a biztatást.

— De hát egy huszasért, édes uram! Csak nem sajnál

nagy uram egy huszast egy leányért; aztán nagyon jó leány ám ez.

Az áruba bocsátott portéka addig csak türtőztette magát, s nem hozta nyilvánosságra a virtusait, a míg azt látta, hogy a nagy uramnak semmi kedve sincs az alkuhoz; hanem amint az egyszer letette a kezéből a baltát, meg a fadarabot, hogy félresimítsa a gyermek arczáról a kuszált hajcsomókat s kezdte látni annak az arczából, hogy az olyanforma kedvvel mosolyog rá, a milyennel a kövér malaczra szokás mosolyogni, akkor egyszerre kitálalta, hogy mit tud; először egy jót karmolt mind az öt körmével nagy uramnak a kezén, azután meg hasba rúgta a lábával s elkezdett torkaszakadtából ordítani.

— Nem vagyok jó! Rosz vagyok, mint az ördög! Meg ne vegyen kend! Egész nap ordítani fogok; nem dolgozom semmit; mindent összetörök, a mit kezembe adnak. Kitöröm az ablakot, úgy szököm ki rajta. Rágyujtom kendre a házat.

Hasztalan csitította az anyja szép szóval, beszélhetett annak. Úgy járt a nyelve, mint a kerepelő s a két keze-lába, mint a motolla.

No de épen ilyen kellett Romosz uramnak. Rosz, nagyon rosz kölyök kellett neki.

— Hát a korbács mire való? Meg a virgács! Ne félj hugám, ha csak az a bajod, hogy rosz vagy, egész patika van az ellen nálam. Majd kigyógyítlak én belőle. De már átvállalom ezt a gyereket kendtül. Ilyen gyerekekre van szükségem: igaz a. Csukja be csak abba a kályhalyukba.

A konyhában volt valami kemencze-bejárat, alacsony vasajtóval, a rugkapálózó gyereket ketten egyesült erővel, minden visitozás, harapdálás daczára oda bedugták, az az után folyvást döngette a rázárt vasajtót ökleivel, térdeivel, az alatt, míg a bőrére megalkudtak.

— No asszony, nesze a huszasod.

— Ez nem elég ám. Hanem adjon kegyelmed egy zálogczédulát is hozzá, s írja rá, hogy itt hagytam az ara-

nyos leányomat zálogban egy huszasért, s majd mikor a huszast visszahozom a kamatjaival együtt, akkor kegyelmed visszaadja nekem a zálogomat.

Romosz uram megírta neki formasierűen a zálogczédulát.

Akkor aztán a kályhaajtón keresztül elbucsúzott az asszony a leánytól, szép, érzékeny szókkal; az alatt a gyermek elhallgatott, nem ordított.

Romosz uram kikisérté az asszonyt a kapuig, s azt megint bezárva, visszajött a konyhába, s egy jó hajlós nyirfavesszőt keresett elő a szegletből. Ez a gyöngébb orvosság.

Azzal kinyitotta a vasajtót s előhuzta a fülénél fogva a kis leányt.

— No most kezd rá a rugdalózást, meg a karmolást, te borzas. Elment már anyád.

A leány e szóra szétsimítá arcából a haját két kezével, hogy megmutassa, hogy ő nem borzas s aztán csendesen odaállt a gazdája elé s egész szelíd hangon mondá:

— Itt a hátam, nagy uram, verjen rá. Aztán parancsoljon, hogy mit dolgozzam? Elvégzem szó nélkül. Nem leszek én rossz. Szót fogadok egy szóra. Csak nem akarom, hogy az anyám elhagyjon.

Az uzsorás arra gondolt, hogy az ő kidobott leánya éppen ilyen idős volna, mint ez.

— Hm! Hát szót akarsz fogadni? Nem leszel rossz? Éhes vagy-e?

— Nem vagyok az.

— Ettél már ma?

— Még nem ettem.

Romosz uram letette a kezéből a virgácsot s szelt neki egy darab kenyeret.

Sok szép kamatot szoktak hajtani Romosz uramnak a huszasai, az igaz, de még ilyen busás uzsorát egy se hozott neki, mint az az egy huszas, a mit ezért a leányért adott zálogra. Dolgozott az napestig, mint egy embernyi

napszámos s rövid időn egészen beletanult Romosz uramnak a mesterségébe.

Nagyon kiterjedt üzlete volt annak. Csak zálogra adogatott pénzt; hanem abban aztán universál zseni volt. Adott gyémántékszerekre préda úrhölgyeknek, s kopott vasalókra megszorult mosónéknak; jurátusok arany órája, téli kabátja úgy ismerte a házát, mintha otthon volna. Három szobája a háznak tele volt kaczattal és drágasággal s egész tudomány volt abból kikeresni, a mit épen kiváltani jöttek, meg azt mind fejben tartani, hogy minek telt le már az ideje, annyira, hogy eladható. A mi vasból, rézből, ezüstből, aranyból van, az nem kér enni; de a posztóféle! Enni az sem kér; de inkább megevődik. Azzal volt Romosz uramnak a legtöbb küzködése, hogy téli kabátokba, bundákba bele ne essék a moly. A huszasos leány, ha egyéb dolga nem volt, mindig azokat porolta nádpálczával az udvaron, s ha valamelyiken valami szakadást vett észre, azt olyan ügyesen befoltozta, hogy a zsibárus észre nem vette, mikor eladásra került a sor. Sok ócska ruhából csinált újat.

És aztán hogy tudott vigyázni a házra! Éjjel minden zörejre talpon volt, s soha sem felejtette el a keresztvasat feltenni a konyhaajtóra, s ha valaki zörgetett az ajtón, azt elébb úgy kivallatta, hogy kicsoda? micsoda? mi járatban jött? mint egy perzekutor-hadnagy; a kéregetőket, koldusokat be nem eresztette, s tudott nyelvelni minden emberrel.

Az étrend dolgában is jól járt vele Romosz uram. Az előtt ő maga főzött s annál fogva nagyon rosszul élt, a Zsuzsa főzte sokkal jobb volt. Télen nem vesztegették a fát a tűzhelyen, hanem a kályhában főztek. Nyáron, a mint elkészült az ebéd, a tüzet eloltották s a maradék szenet eltették holnapra. Romosz uram fel is panaszkolt magának, hogy milyen lakoma van most mindennap a háznál; még a szolgálónak is megy ki az asztaltól mindig. Talán sok is az az egy «tizes» mindennapra?

Egy tizes volt a napi költség Romosz uramnál (mai pénz szerint $17\frac{1}{2}$ krajczár). Ennyi ment ki a konyhára. A bevásárlást nem is bizta soha másra. Korán reggel ő maga ment ki a szatyorral a karján a piacra s óra telt bele, a míg elveszekedett a kofákkal, krajczárig alku-
dozva. Egyszer aztán a Zsuzsa rávette, hogy ereszsze őtet bevásárolni a tizessel, ő még jobban fog érteni ahhoz.

— Bolond beszéd! Mondá Romosz uram. Mintha nem összebeszéltek volna a kofák valamennyien, hogy mit, hogy adjanak? Mintha nem szabott ára volna mindennek ebben a czudar nagy városban? Négy krajczár a marhahús: egy fertályfont; két krajczár a liszt, két krajczár a zsir, két krajczár a káposzta! Hol akarsz ebből valamit lealkudni?

Azért csak próbát tett vele. S a leány meghozott mindent s még két krajczárt is visszaadott a tizesből.

— Boszorkány vagy! Loptál te valamit!

A leány aztán megmagyarázta neki, hogy a hust a zsidómészárosnál kell venni, az a vágómarhának azt a részét, a mi nem kóser, olcsóbban mér, mint más; a lisztből pedig a veres liszt is jó rántásnak.

Tehát naponkint két krajczár a megtakarítás.

Ez a huszasos leány nagyszerű kamatot hoz! És ezért még sem fogy el több a háznál, mint az előtt. Nem tudja az ember, hogy mivel él ez?

Azt meg épen nem tudja az ember, hogy miből ruházódik. Pedig rendesen jár: nem rongyos. Ennek bizonyosan az a titka, hogy mikor a házaló zsibárosok el-eljönnek a házhoz a gazda-hagyott ezókmókot összevásárolni, hát egy-egy asszonyi öltönydarabot, a miért már senki sem adna a zsibvásáron egy kan-krajczárt, szanalomból oda-dobnak a velük veszekedő leánynak, mint ahogy szokás kenyeret dobálni a harapós kutyának, a hová jár az ember, hogy bele ne kapjon az inába. Az ilyen czafatot aztán addig szabja, varrja a leány, míg felvehető gúnya lesz belőle s meg tudja kimélni.

A házban sem sok helyet foglal el. Nyáron kinn az udvaron hál; télen a kályhalyukban. Olyan az épen, mint egy alkóven, a milyenben a párisi dámák alusznak; felyül mennyezete van, ha az ember összehuzza magát, épen elfér benne.

Aztán milyen tökéletesen összetalálkozott a leány kedélye a gazdájáéval. Valóságos jobb keze volt neki. Nem — nem «jobb» keze: Romosz uramnak egyik keze sem volt jó; ha tisztességet akarunk vele tenni, azt kell mondanunk: valóságos balkeze volt. Ő tudott legjobban veszedkedni a siránkozó adósokkal, hát még a zsibárusokkal: a ki keveset ígért, seprűvel kergette ki a házból; aztán megint utána szaladt, megczirógatta, visszahivta, hogy kezdjék újra az alkudozást. Talentum volt az! nagy talentum. Romosz uram bámulta a szép természeti tehetségét.

A világnézeteik is nagyon jól összeegyeztek, s azoknak kölcsönös kicserélésére igen kedvező alkalom volt az esténkinti tollfosztás, (Remosz uram vánkosokra is adott kölcsönt; nehogy azt a fényűzést tegye fel róla valaki, hogy ő maga hált tollas ágyban); ilyenkor aztán sokat évelődtek a gonosz, megromlott világról, az általános elerkölcstele nedésről; a szivtelen rossz adósokról, a kik a kölcsönvett tőkével, miután azt kamatokban háromszor is lefizették, hitetlenül megszöknek; sőt még olyan gonosztevő is van köztük, a ki a Dunába ugrik a tartozásával. Szidták egyesült erővel a magisztrátust, mely nem bírja elég erélylyel az embereknek hátáról lehúzni a bőrt: a jótékony nőegyletet, mely ingyen osztogat egyet-mást, s szegény Romosz uramék keresetét rontja; no meg az első hazai takarékpénztárt, aztán különösen a zsidókat, a kik miatt becsületes keresztény uzsorás meg nem élhet; bizonyosan a magyar kormányt is szidták volna: ha lett volna.

Egyszer aztán ezt a hiányosságot is kipótolta a sors.

Két esztendő mult el, meg egy fél, azóta, hogy a huszasos leány a házhoz került: ezernyolczszáznegyvennyolczat számítottunk; akkor támadt mindenféle lárma; de a mi

Romosz uramat mind nem érdekelte: bánta is ő, hogy legyen-e szabad sajtó, meg jobbágy-felszabadítás? meg felelős miniszterium? Ezt is csak abból tudta meg, hogy egy napon a komiszáros bement a határozatot, hogy estére ki kell világítani az ablakot. Csak egy volt az utcára; de abba is két mécses kellett. Aztán miért? Azért, hogy erre az örömnapra minden embernek, a ki két forint alul volt az országos zálogházban, kiadatta a kormány a holmiját. Azok természetesen másnap megint bevágták azt a holmit két forintért, s aztán azzal a pénzzel meg Romosz uramtól váltották ki a betett gúnyáikat s nem fizették a kamatot többet. Így már könnyű a kormánynak nagylelkűséget gyakorolni Romosz uram rovására! De még ez csak a kisebb baj volt. De egyszer meg azt gondolta ki valaki, hogy a kinek terhére válik az adósság-fizetés, hát pihenjen meg tőle egy kicsit. Úgy hitták, hogy «moratorium». Romosz uram pedig úgy látta azt, hogy «mortuorium»: tudott annyit diákol, hogy ez valami halálveszedelmet jelent.

Aztán mindenféle zűrzavarok jöttek. Azokban Romosz uram nem vett részt; kivéve, mikor a tisztelt polgártársak a zsidókat akarták agyonverni a Terézvárosban: oda elment nézni. Hanem a nemzetőrség nem engedte meg. Szidta aztán Zsuzsának a nemzetőrséget, mikor haza került.

Alig volt valami kereset. A mi pénzt látott is az ember, félve nyitotta ki előtte az ajtót. Volt német bankó, magyar bankó; mind a kettő járt. Ha a magyar győz, a német pénz vész el; ha a német győz, a magyar pénz vész el: a kinek mind a kettővel tele a ládája, válogathat, hogy melyik térdére álljon, mikor imádkozik, hogy melyikért imádkozzék.

Most aztán szidhatta a magyar kormányt, hogy bárcsak elhordaná a zivatár.

Ez a kívánsága is beteljesült. De ekkor még rosszabb világ lett. Minden ember szétszaladt, üres lett a város; nem volt se bál, se mulatság: a záloguzsorás akár felakaszthatta magát a füstre.

Romosz uramnak a zálogüzlete olyan rosszul ment már, hogy utoljára arra adta magát, hogy a templomba kezdett el járni. Az pedig nem jó, ha az uzorás imádkozik. A mennyországban neki is nagy perczentre hiteleznek. Mind azon imádkozott, hogy bár csak a magyar seregek visszajönnének megint Budapestre, vernék ki a németeket, a kiktől nem lehet az embernek zöld ágra jutni. Hát hiszen ez a beadványa a mennyei cenzurán elvégre honoráltott is; de micsoda iszonyú leszámítolással! ott tudnak ám még csak eskomptirozni! A magyar seregek megérkeztek, hogy a németeket kiágyúzzák Budából; de azok meg átágyúztak Pestre s a legelső huszonnégy fontos golyó éppen Romosz uram egyik falán bement, másikon kiment: ablakot hagyott rajta innen is, túl is. — Ez volt a teljesült imádságnak az interesse. Soha többet oda Romosz uram kölcsönt kérni nem megy.

E goromba beköszöntésre majd halál fia lett ijedtében a gazda. De annál jobban feldühödött ezen Zsuzsa; a mint a kőpor-felleg elszállt a szobában s meglátszott a nagy lik a falon, odaugrott a leány, felállt egy székre, kidugta a fejét azon a résen s elkezdte szidni mindenféle átkokkal és csúfságokkal azokat, a kik azt a golyót ide lőtték; míg Romosz uram le nem ránczigálta a székről: «hallgass, bolond! Még meghallják azok oda által s másodszor is ide lőnek!» — De már meg is hallották s lőtték azután nemcsak másodszor, de századszor is, és mindenféle válogatott lövegekkel, a mik szétduzzantak, a hová leestek; minden duzzanásnál úgy érezte az ember, mintha hátbaütötték volna.

Romosz uram ezt az egész mulatságot a pinczében élvezte végig. Eltartott pedig az éjfélig. Szentül azt hitte, hogy minden bomba egyenesen az ő házára van irányozva.

— Nem! Ez nekem nem kell! Monda fogvaczogva, mikor reggel felé előtápáskodott a pinczéből. Itt én nem maradok, ha a Dárius kincsét nekem adják sem. Én a fe-

jemet se nem loptam se adós nem vagyok vele, nekem senki a fejemre ne lövöldözzön.

Romosz uram nem volt tökéletes Harpagon, a ki a kincseit jobban szereti, mint az életét: neki elébb való volt az élete. Aztán nem is tréfa az, mikor az embernek a fejére minden harmadik perczen az ég szakad le, s jobbra-balra csapkod le mellette, mint az Isten nyila, a sok tüzes bomba; nehéz dolog azt futás nélkül kiállni. Mikor másnap este, a szokott órában megint elkezdték a budavári tüzes zongorából ezt a koncertet huszonöt fontosokkal, meg százötvenes bombákkal, Romosz uram nem várta be az utolsó darabot, hanem mindjárt a nyitány után, a mi készpénze volt, az uti táskájába tömte, azzal a házát és minden abban levő marháját ördögnek ajánlva, úgy eliramodott a városból, hogy vissza sem jött a Kőbányából addig, a míg vége nem lett a patáliának.

Annak pedig csak akkor lett vége, mikor már az aldunaszor és feldunaszor hazai jöformán leégtek.

Romosz uram nem is kételkedett rajta, hogy az ő háza is oda égett. Ki az ördög mentette volna azt meg? Szent Flórián?

S ime, milyen nagy volt a meglepetése, a mint a várbevétel utáni napon hazafelé bandukolva, a még mindenfelé füstölgő romok között meglátja a saját házát azon módon szép zöld mohos födéllel, a hogy elhagyta.

Egy csoport honvéd, pesti fiúk mind, takarították épen félre a leégett házából a gerendákat, volt köztük több, a ki ráismert az uzsorásra.

— No ugyan jó, hogy jön már nagy uram a kapukulescsal. Rázárta a szolgálójára az ajtót.

— Biz arra rázártam.

— Aztán ennivalót meg nem hagyott neki.

— A patvarnak jutott eszébe.

— Ha mink nem adogattunk volna be a jámbornak prófuntot az ablakon, hát éhen vészett volna.

— Hát miért nem ugrott le a padlásról?

— Annak köszönheti nagy uram, hogy megmaradt a háza. Mikor az a nagy tűz volt, tudja, sorban égett már minden ház, aztán potyogtak a bombák a tűz közé, hát az a kis szuszka, mint a vadmacska, felmászott a háztetőre, felvitt egy veder vizet, csinált egy hosszú póznára pemetet, s azzal a vizes pemettel, a mint tüzes üszök esett a házfödélre, egyszerre leseperte róla; úgy mászkált az egész éjjel négykézláb a kend háza tetején s nem engedte meggyulladni. Megköszönheti azt kend annak a kis czulának. Én csak utána nem csinálnám azt.

— Azt tette! kiálta fel Romosz uram, s eszébe jutott, hogy ez az egy is megéri már az egy huszast. No szegény leány te: gyere hát ki, kiszabadítlak; megállj csak! Ezért adok neked . . . (Gondolkozott, a míg a kapuzárában elfordította a kulcsot: mit ad neki? egy új ruhát? egy pár czipőt? vagy egy ezüst fülbevalót? hátha talmi aranyból még jobb lesz? Kinyitá a kapu.) Adok neked . . . (A leány eléje szaladt, még azon kormosan és rongyosan a tűzoltástól.) Adok neked egy pár csókot.

S a leány azt is megköszönte szépen.

Nagy örömnapok következtek ezekre a szomorú időkre. S ne mondja azt senki, hogy a hazafiui örömben Romosz uram is részt nem vett. A fővárosba visszatért sok régi ismerős. A kik a menekülés szoros napjaiban óráikat, ezüst kanalaikat, sőt még drágább ékszereiket is beadogatták Romosz uramhoz, hogy a bizonytalan útra egy kis költséget szerezzenek, azok most mint visszatértek, kiváltották zálogaikat; nem sajnálták a busás kamatot: volt pénzük, annyi, mint a polyva.

Romosz uramnak a hálósobájában, épen az ágyamellé, volt két vasládája; az egyikben állt a készpénz, a másik, a természetesebb, rejtette az értékes reálításokat. Ez utóbbi a diadalmas napok után erősen megürült, de

annál jobban megtelt a másik. Halommal állt benne a bankó. Szép magyar bankók, a miknek a hátára ötféle nyelven volt felírva, hogy a ki azokat utánozza, bankóhamisítónak fog neveztetni. — Zsuzsa is minden reggel új jó híreket hozott haza a piacról; azokat Romosz uram nagy gyönyörűséggel hallgatta. Egyszer aztán a jó hírek helyett megint rossz hírek jöttek: Romosz uram kezdett aggódni a bankói miatt. Ha valaha megesett volna rajta az az eset, hogy egy ötforintost felváltasson, hát előre megtudhatta volna a veszedelmet; de ő elvből mindig csak a bankók legkisebbikét adogatta a cselédjének: a 15 krajczárost, s ezek legtovább maradtak a forgalomban. Zsuzsa élelmes leány volt; ha nem vette el a mészáros a pénzt, addig keresett a kecskemétiék közt egy igazlelkű tojásáruló asszonyt, amíg az megemberelte a bankóját s visszaadott belőle rézkrajczárokat. Hanem egy késő őszi napon kénytelen volt azzal a hírrel visszatérni gazdájához, hogy nem akad már széles e Dunaparton olyan lelkes kofa, a kit rá lehessen szedni ezzel a bankóval. Mind azt mondják, hogy nem jár már ez.

«Megüthetné a ménkü!» mondta Romosz uram. Lévének neki négyezer forintja mindenféle alakú bankókban szép csomagokba kötözve. — «Bolond az a leány!» Nem hitt neki. Táskájába rakta a bankó csomagokat s felballagott velük a takarékpénztárba. Jobb lesz ezt a pénzt ott hevertetni.

Hát amint ott kipakolja a bankóit az asztalra, majd hanyatt esik a pénztár öre ijedtében.

— Szedje össze Romosz uram frissen, míg meg nem látják, szaladjon fel vele Budára. Ma van az utolsó napja, hogy elfogadják. A kinél holnap egyet megtalálnak, haditörvényszék . . . aztán s a többi.

— Hát aztán Budán kinek adjam ?

— Majd megmondják.

— S mit adnak érte ?

— Szép nyugtatványt.

— Hát kamatot?

— De abból ne kívánjon kapni!

Biz elégették Romosz uramnak négyezer forint árú bankóját megint. Épen úgy befütöttek vele, mint az a kis négy esztendős leány! Hogy ezeknek a nagy embereknek sincs több eszük, mint annak a kis négy esztendős leánynak volt!

Amint ezt a veszedelmet megtudta Romosz uram, legelőször is agyon akarta csapni Zsuzsát.

— Te vagy az oka mindennek! Mért nem hagytad leégni a házamat? A sok ringy-rongy odaégett volna, de az aranyféle megmaradt volna a vasládában, nem jöttek volna érte, hogy kiváltsák. A rongy bankó helyett most ott volna szépen! Mikor harmincz az ázsiója! Most égtem már le igazán. Kit öljek meg érte, ha nem téged?

Zsuzsa ijedtében felszaladt a padlásra, s ott nem lehetett elfogni.

— No ha téged meg nem ölhetlek, hát majd megölöm magamat.

Mikor aztán Zsuzsa a padlás ajtó hasadékán lekukuskálva, azt látta, hogy Romosz uram csakugyan nem tréfál ám, hanem kötelet keres; egy nagy ménkü szeget ver a falba, a kötelet arra köti s hurkot csinál rá, s azt belepróbálja a saját nyakába, hát akkor nagyon megijedt; inkább lejött a búvhelyéből, s odatartotta a hátát a gazdájának, hogy verjen inkább arra azzal a kötéllel; de ne akaszsa fel rá magát.

— Hiszen csak leverhetném a bőrödön azt a négyezer forintot! De koldussá vagyok téve! Holnap már nincs mit adnom a konyhára. Egy fertály bankóval maradtam a világon. Nem is főzetek többet. Egy két krajczáros zsemlye, aztán punktum. Te meg ha megéhezel, hát danolj. Oltsd ki a tüzet mindjárt a spórherden!

S Romosz uram megmutatta, hogy szavának is fog állni. Elment maga a pékhez, azért az egész firtliért vett zsem-

lyéket. Minthogy egyszerre nyolczadfelet vett, egyet kapott ráadásul. Azoknak a hátára aztán ráírta tintával, hogy hétfő, kedd, szerda, s a többi, hogy melyik mi napra való. Ez így fog ezután menni.

* * *

«De már ez még sem jó lesz,» mondá magában Zsuzsa, hogy az én szegény gazdám soha ne egyék meleg ételt. — S addig törte rajta a fejét, míg gondolt ki valamit.

Volt akkoriban egy hirneves vendéglő a városban; «Arany-Sas»-nak hívták. (De megjegyzendő, hogy nem volt kétfejű sas soha: eleitől fogva mindig csak egyfejű volt.)

A vendéglőse derék városatyája volt. 48-ban nemzetőri kapitány volt, s mind azokat, a kik akkor alatta szolgáltak, még most is katonásan szalutirozza, ha az utcán találkozik velük: soha életében senkinek nem mondta azt, hogy «alászolgája!» hanem azzal köszönt, hogy «tisztelem!»

De sok szegény legény, de sok becsületes sorsüldözte derék ember fente a kését a jó Wimmer abroszához! a kik közül némelyik, tíz esztendő mulva, ha jó módba jutott megint, meg is fizette a hosszú lajstromot, a mit soha se kértek meg tőle. Itt láttuk a jó öreg poétát, a magyar humoristák ösét, Bernát Gazsit is mindennap letelepedni. Olyan süket volt már, hogy akármit kérdeztek tőle, arra csak egy körmönfont adomával felelt; az öreg pinczér, ha azt kérdezte tőle, hogy mit hozzon neki? annak is egy tréfás adomát mondott; s ha a számlát összeadta, arra is egy tréfás adomát mondott; ez volt a fizetés. Itt lehetett látni néha későn ebéd után, mikor már minden eltakardott, egy vén mogorva alakot letelepedni az ajtó melletti szegletbe; a ki rekedt hangon recsegteté németül (pedig magyar volt) «Ist etwas überbleibsel da?» s előre letette érte a négy váltó garast rézpénzben.

Az udvaron pedig rendszeren állt ilyenkor harmincz-negyven ember, férfi, asszony, leány, szomorú, kopott alakok, szégyenkedő, bekötözött fejű népek, kosarkával, szilkével a kezükben. Azoknak a koresmárosné minden nap kiosztotta, a mit a konyhából a vendégek el nem hordattak. Az Arany Sas-ban nem készítettek a tegnapi ürüczombból holnapi özpástétomot. Az mind a szegényeknek maradt.

Ezt a jó helyet fürkészte ki a huszasos leány, s aztán ő is eljárt a maga kosarkájával naponkint oda, (elég rongyos volt hozzá, hogy koldusnak nézzék), segített osztolni a körömfaladéokban, s azt hazahordta a gazdájának.

Romosz uramnak nem volt semmi kifogása e módja ellen a maga prófétáit tápláló mennyei gondviselésnek; hanem azért mégis mindennap zsörtölődött a Zsuzsával: «a rossz ezula! a javát bizonyosan maga kieszi a fazékból az uton! No bizony nagy grácia attul az Arany Sas koresmárostul! Ha én nem adtam volna kölcsön pénzt azoknak az urfiaknak, a kik azt ő nála eldobzódták, hát nem gazdagodott volna meg. Az én pénzemből építette a házát! Bizony külömb ebédet is adhatna érte. Azért küld ilyen sokat, ugy-e? hogy meg ne tudjam enni; neked is maradjon belőle. Te ezula! Nem tudsz magadnak extra koldulni? Megmondd az Arany Sasban, hogy nekem hozod. Jobbat adjanak, de kevesebbet.

A Zsuzsa pedig dehogy mondta volna meg, hogy kinek a számára hordja el az alamizsna ételmaradékot! Hiszen ha megtudnák, hogy a gazdag vén uzsorás fogára van az szánva, bizony kilökték volna az Arany Sasból kosarastul együtt: hiszen több pénze van annak, mint azoknak az uraknak, a kik odabenn roszprádlit esznek s. kifizetik az árát!

De nagy öröm érte nemsokára Romosz uramat. A miért lelkében oly régen epedett, végre teljesíté a sors. Az új kormány behozta azt a minden művelt társadalomban nélkülözhetetlen intézményt, a minek «adósok börtöne» a neve.

«A ki nem fizet, azt becsukják! dörmögé örvendve Romosz uram. Ez a jó ni . . . ! A ki nem fizet, az olyan, mint a tolvaj. A ki az én pénzemet, a mi az enyim, vissza nem adja, csak olyan zshivány, mint a ki az én pénzemet erővel elveszi. A rablók közé kell becsukni, ott a helye. Majd fizet aztán esze nélkül.»

Határidő volt kitűzve, melyben a boldogabb korszak kezdetét fogja venni.

De Romosz uram kicsi hiján, hogy el nem pászolta ezt az örömnapot. Nagy gerjedelmében sokat járt mezítláb, papucsban a fagyon, s úgy meghütötte magát, hogy ágy-nak esett, utólérte a száraz keh, s majd elpatkolt bele.

A szegény Zsuzsa ápolta nagy hiven, de Romosz uram nem akart a patikára adni egy batkát sem; doktort meg nem engedett hívni, mert annak mindjárt 17 krajezárt kell fizetni. Ez a hivatalos taksája a látogatásnak. A szomszédban lakott egy borbély, az adott irgalomból a Zsuzsának fiakkerport. Azt hazudta Zsuzsa, hogy ő köhög.

A hűséges ápolás mellett csakugyan megérhette Romosz uram, hogy felgyógyult a boldogabb korszak megnyiltára. Fel is fogadta, hogy azt a szent napot, a mikor legelőször kimehet a házból, azzal fogja megünnepelni, hogy egy tuczat nem fizető adósát beteteti a hűvösre. S ha megfogadta, hát bizony meg is tartotta. S ez sikeres műtét volt. Mert héj annak a német kormányának (nem hijába is sóhajtozik utána a magyar ember, hogy bárcsak visszakerülne!) volt ám gondja a szegény uzsorásokra is, hogy azok is élhesenek. Most csak a bőréig mehetnek az adósoknak, akkor az egész testét odaitélték nekik: kaliczkába tehatték. — Ha Romosz uramra hallgattak volna, még azt is behozták volna, hogy az adóst forró olajba mártogassák; de már erre nem volt idejük.

Sok kinn vezett pénz megkerült ezen az úton s Romosz uramnak visszaadá a sors, mint egykor a kegyes Jób patriarkának sok megpróbáltatás után, minden elveszett bir-

káit és tevét — s kicsinyben mult, hogy még a familiáját is vissza nem adta neki, miként a jámbor Jóbnak.

Lassankint csak mult az idő; hét esztendő óta szolgálta már a huszasos leány Romosz uramat, s a kis Zsuzsából Zsuzsika lett. A pazarló természet meghozza lassankint a szegény leány számára is azt a pompát, a mi a rongyok között is isteni búbáj! A szép gyöngö fehérpiros arcot, a ragyogó nagy bogár szemeket, a felcsattanó piros cse-resznyeszáját, meg azt a duránczai termetet bizony megnézték az utczán; az a vastag hajtekeres is szemet szurt, a mi csak úgy volt hajtüvel feltüzve, a feje búbjára, hogy fele lelógott. S akadnak műértők.

Egy délben azt mondta a Zsuzsika Romosz urnak:

— Hallja, én nem megyek többé a Sasba magának ebédet koledálni.

— Hogyan mondtad?

— Nem megyek oda többet, nem, nem, nem!

Romosz uram széttékintett, nem szólt semmit, csak azt a spanyolnádat kereste, a mivel a bundákat szokták kiporolni, azt azután marokra fogta s odament vele a leányhoz, igen udvariatlan szándékkal.

Hanem a nádpálcának is két vége van. A leány nagyhamar megkapta azt a másik végét.

— Azt mondom Romosz uram, hogy rám ne üssön, mert bizony Isten megbánja.

Romosz uram tapasztalta, hogy nem bírja kirántani a nádpálczát a leány kezéből. Vagy az erősödött meg igen nagyon, vagy ő gyöngült meg olyan nagyon a betegsége óta; de nem bír vele.

— Hát aztán hogy bánom én meg, te czula! ha rád ütök? talán bizony még visszaütsz?

— Nem én; hanem felmegyek a policzájra, bejelentem, hogy a gazdám megvert, s akkor fizet Romosz uram tíz forintot. Hallottam én azt már a többi szolgálótól; nem úgy van most mint régen volt: nem szabad már a cselédet ütni verni, egy pofon öt forint, pálczával meghányás tíz forint.

Romosz uram aztán eldobta a pálczát a kezéből, s elkezdte átkozni a németet, aki azt az új szokást behozta. Hogy már a cselédet sem szabad megverni! Hisz így elvesz a világ!

— Csakhogy te nekem nem vagy ám cselédem.

— Hát micsodája vagyok?

— Hanem fogadott leányom.

— Az már más. Akkor hát verjen el rajtam kegyelmed egy verset. Itt a pálcza. Hanem azért a Sasba nem megyek többet!

— Miért te! Miért?

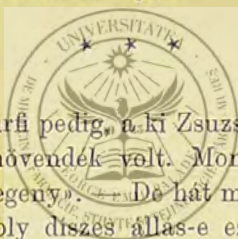
— Azért, mert tegnap rám ismert az udvaron egy ifjú úr, a ki idehozta kegyelmedhez az óráját zálogba, a mikor én nyitottam ki neki a kaput, s aztán megmondta a korcsmárosnak, hogy kinek a számára hordom én az alamizsnát. A korcsmáros aztán jól lepítöngatott, hogy nem szégyenlem a koldusoktól a maradékot egy olyan gazdag ember számára elhordani, a kit majd felvet a sok pénz! Jaj de szidták nagy uramat a többi koldusok! Azok az ifjú urak meg ott a száletli alatt hirtelen pénzt szedtek össze a számomra. S az az úrfi, a ki felismert, rám akarta azt erőltetni, hogy váltsam ki magamat a gazdántól, vegyek magamnak egy tisztességes ruhát, aztán álljak be máshová szolgálatba. — Kaptam magam, elszaladtam. Nem vagyok én köteltánczos, hogy nekem tányéron szedjenek össze pénzt.

— No a pénzt haza kellett volna hoznod. Hanem hát már most csakugyan nem mehetsz oda. Hát mit mondtak azok a czudar koldusok?

— Biz azok azt mondták, hogy nagy uramnak annyi pénze van, hogy megvehetné azt az egész vendégfogadót; hanem azért még is olyan fösvény, hogy inkább meginna egy dézsa moslékot ingyen, mint egy pohár fekete kávéét hét krajczárért.

— Azt mondták! A semmirevalók! No majd megmutatom nekik.

Romosz uram nagy fordulatra szánta el magát. Lehet, hogy a nagy betegsége óta valami változás állt be a természetében, vagy hogy a sértett büszkeség követte el nála ezt a csodát: e naptól fogva ismét kiadta a naponkinti — nem is egy tizest többé, mert ezüstpénzt már csak üveg alatt mutogattak, hanem az egy «fertálybankót». Tudvalévő, hogy azon időben ez volt a pénzváltásnak az egyedüli módja; az egy forintost négyfelé vágták ollóval s a hány csücske visszajárt belőle, annyit visszaadtak. De még ez nem volt elég, hogy Romosz uram nagylelkűségét bebizonyítsa, azontúl mindennap eljárt a Sasba — egy kis pohár fekete kávéra, s az udvar felől került be a kávéházba azért, hogy lássák a koldusok, — meg az úrfi is ott a száletli alatt, hogy ő kávézni jár.

Az a bizonyos úrfi pedig, a ki Zsuzsikát felismerte, egy másodéves orvosnövendék volt. Mondjuk meg az igazi czimét: «borbélylegény». De hát mi elmismásolni való van ezen? Nem oly diszes állás-e ez, mint más? Nem borbélylegénységén kezdték-e a világ leghíresebb műtőorvosai, a kiknek nevei lanczétával vannak felírva az emberiség testére? Nem volt e a németek legnagyobb költője, Schiller borb — azaz hogy másodéves sebésznövendék? Nem tábornoki ranggal tiszteltetik-e a török szultán borbélyja «Berber Basi»? Nem volt-e az 1800 nagyvezér között tizenkilencz, a ki ifjúkorában a hajirtás mesterségét gyakorolta? Nem a szélben lebegő réztányér-e az emberi műveltség legelső jelvénye? A borbélylegényből minden lehet. Cselleng ifjú úrból is lehet még Hirtl tanár.

Cselleng ifjúrnak hitták azt a bizonyost.

Ott volt princípálisának az officzinája mindjárt nem messze Romosz uram házatól. Most már nem lehetne rátalálni, mert a mióta az országotat felemelték, az eltemetett háznak az eresze könyököl fel a gyalogjárdára;

hanem akkor még hires officzina volt az. Minden furmányos odajárt borotválkozni, s fél forintért sehol sem húztak olyan kellemesen fogat, mint itt. Azonkívül előkelő uraságok is álltak a kezelése alatt; a kiket a segéd minden reggel sorba járt. Boldog idő volt az! A magas kormánynak még arra is kiterjedt a figyelme, hogy a hivatalnokoknak az ábrázatjából mely részek legyenek kiborotválva. Tehát Cselleng úrfinak egész délelőtt volt dolga igen sok. Hanem délután annál inkább ráért kiállni az utcára, hosszú meggörbült meggyfapipaszárú kupakatlan selmeczijéből pőfékelve a trafikot.

Cselleng ifjú úr formás emberke volt; termete kissé kinőtt a nyári kabátjából, de legalább nem kell felhajtani a kabátujjait foglalkozás közben; elől fénylik egy kicsit a mellénye a viseléstől, hanem annál mesterségesebben van felkötve a piros nyakkravatója, s abba beletűzve egy ragyogó melltű, a minnek köve kicsiny hija, hogy nem briliánt. Hajzata több, mint dúsgazdag, s remekül felborítva mutatkozik mindig, hasonlóan egy kondorkurtakakas tollazatához.

Hát olyankor, mikor Romosz uram újabb időkben elballagott a Sasba, a kis feketére, Cselleng úrfi rendesen át szokott látogatni Romosz uram átelleni házához a hosszú szárú pipával. Mindegy volt neki, akár a Romosz uram faláról köpködjön ki az utczaközepére, akár az officzinája küszöbéről. Az egyetlen utcára menő ablakból aztán rendesen kikukkantott Zsuzsika is; s a míg Romosz uram köhögését meg nem hallották a molnár-utca szegletén, addig elbeszélgetének egyről-másról. Cselleng úrfi megasztalta a princípálisát, s ócsárolta a princípálisnéjét, s elmondta, hogy milyen nagy uraságokhoz van neki bejárata: egy exczellenziás asszonynak már a kezét is megcsókolta egyszer; de csak úgy szóval, — mikor nem hallotta. Azonkívül pedig minden pletykát tudott, a mit a városban beszélnek.

Egyszer aztán a Zsuzsika is mondott neki valamit.

— Hallja maga! Megbolondult az a maga princzipálisa vagy mi?

— Az én princzipálisom? Ugyan miért?

— Hát a minap, mikor az utczán meglát, csak megszólít: «ejnye Zsuzsika lelkem, de szép czopflija van magának: nem adná el nekem? Nem sajnálnék érte öt pengő forintot.»

— De csak nem adta el neki?

— Látja, hogy még itt van. S azzal lekapta a leány a feltüzött hajtekercset a bubjáról s megmutatta azt a maga egész természetes pompájában az udvarlójának.

— El ne adja neki!

— Hát hiszen nem vagyok tolvaj. Csak nem veszek el olyan sok pénzt nagy semmiért.

— Micsoda? Hát magának öt forint olyan nagy pénz?

— Hát hogy ne?

— Ez a gyönyörű haj pedig: nagy semmi?

— Az bizony. Nekem csak bajom van vele, mert minden nap meg kell fésülni, meg be kell fónni. Ha ingyen kérte volna, levágtam volna mingyárt: tessék!

— Az Istenért! meg ne tegye azt Zsuzsika! Hisz az magának a szépségét emeli.

— Hát mire való nekem ez a szépség? Az a nagy haj?

— Mire való? Mire való? Hogy bámulják, hogy ünnepeljék.

— Az ám, hogy Romosz uram megezibálhassa.

— Hisz nem Romosz uramból áll a világ.

— Nekem bizony csak abból áll.

— Az a maga hibája, Zsuzsika. Lássá, ha én rám bizná a dolgát, én elszerezném magát itt akár milyen házhoz szobaleánynak, a hol mingyárt első intrádára kapna öthat forintot hónaponként, a mellett jó kosztot, minden reggel meg ozsonnakor tejes kávét. — Ivott már maga kávét?

— Azt sem tudom, mi fán terem?

— No megálljon. Itt lesz «prima:» mihelyt kikapom a

stipendiumomat, azonnal hozok magának a kávéházból egy porció kávét.

Romosz uram köhögése hangzott: abba kellett hagyni az érdekes beszélgetést.

Primában csakugyan szavának állt Cselleng ifjúr s délután, mikor Romosz uram kihúzta a lábát a házból, elhozta a Két pisztolyból az egy porció «ferkert vajszt», két vajaskiflivel együtt Zsuzsikának, a mit az nagy unszolásra bevett az ablakon: «nincs-e ebben valami, a mitől megbolondulok?» Nincsen abban, lelkem, egyéb, mint cikória. De azt megvallá Zsuzsika, mikor az üres szilkét visszaadta az ablakon át, hogy ennél valami paradicsomibb élvezetben soha nem részesült.

— No látja. Ha az én tanácsomat megfogadná, hát mindennap kétszer volna benne része. Én már beszéltem is azzal az exczellenciás asszonynyal, a kivel — tudja már, hogy olyan jó lábon állok. Aldott jó lélek. Soha annál a szobaleány se ruhát, se cipőt nem vesz magának: a mi az asszonyságnak nem tetszik, azt mind annak ajándékozza. Aztán nyolcz forint bért fizetne magának. Lelkem, ha azt minden hónapban a takarékpénztárba teszi, egy esztendő alatt száz forintja lesz egy csomóban.

— Száz forint! Jézuskám! Hát aztán mit csinálnék én száz forinttal?

— Tudnám én, hogy mit csinálna vele? szólt körülborzolva a sűrű hajbozótot a fején Cselleng ifjúr. — Hát én esztendő ilyenkorra elvégzem a kurzust, s ha letettem a rigorózumot, magister leszek. Ha magister leszek, magam nyithatok officzinát. — A principálisomnak minden kuncsaftját elcsapom a kezéről.

— No no!

— De bizony elcsapom. Mert én az újabb kor tudományos magaslatán állok, ő pedig még most is a régi slendriánban tesped. Még most is angol kulcsesal huzza a fogat, hogy a keze alá került pácziens az eget is bőgőhegedűnek nézi. Én pedig már megtanultam a kloroformmal való gyógy-

kezelést, a mi mellett csupa gyönyörűség a foghúzás; — de érteni kell hozzá, mert holmi ügyetlen ember úgy elaltathatja vele a páczienst, hogy a másvilágon ébred fel. Én pedig tudok vele bánni. — Hanem hát csak egy nagy bajom van.

— Mi az?

— Az, hogy az officzina nyithatásért száz forint taksát kell letenni, én pedig nem állhatok be szobaleánynak, hogy a béremet félrerakjam; a mit keresek, azt megeszem.

— Hát ugy-e az kellene, hogy én adnám oda magának az én száz forintomat, ha lenne?

— De nem csak a száz forintját, hanem magát is, szép Zsuzsika «kisasszony». Mert ha én magister lehetek, szent ucssegemre esküszöm, hogy maga lesz az én magister-ném, nem más!

— Menjen már, ne bolondozzon!

— A milyen igaz, hogy Cselleng Náczi a nevem! Itt a kezem. Esküszöm rá. Selhozom a jeggyűrűt a jövő «primába». Hagyja már itt egy kicsit azt a szép kacsócskáját, hadd veszek mértéket a kis ujjáról.

A bolondos legény a szájával vette a mértéket.

Zsuzsika nagyot sóhajtott.

— Hjah! mindebből hát nem lesz semmi. Én nem hagyhatom itt Romosz uramat; mert az anyám adott ide: ő viselte a gondomat. Az volt nekem, a mi az apám. El csak nem szokhatem tőle. Nem is szoknám én meg, hogy másnál szolgáljak. Ide vagyok már én szokva. Azért, édes kincsem, soha se lesz magának magistersége.

Rmosz uram jött köhögve, Zsuzsika becsapta az ablakot, Cselleng ifjur átkullogott a túlsó oldalra, s azután az officzina küszöbéből köpködött ki az utca közepére.

* * *

Cselleng ifjur ez napságtól fogva egészen megváltoztatta az ostromtervet. El kezdte fumigálni a kis szomszéd

leányt. Nem járt át hozzá délutánonkint, ellenben a hány szép leány végighaladt az officzina előtt, azokat mind igen nyájasan üdvözölte, mintha mind jó ismerőse volna, s ha akadt olyanra, a ki szóba állt vele, azzal nagy pajkos enyelgést követett el. Így akart féltékenységet felébreszteni Zsuzsikában. Ha néha napján átvetődött is az átelleni házba, csak azért tette, hogy eldicsekedjék vele: ezt a szép muskátli virágot melyik szép kisasszony tűzte a gomblyukába? Mikor meg épen eljött a tél, farsang volt, mulattak az emberek: olyankor kiállt Cselleng ifjur a műhelyajtóba nagyokat ásítani s ha észrevette Zsuzsika arcát az átelleni ablakban, csak úgy magas lóhátról kiabált át hozzá: «Ugyan disznó jól mulattunk az éjjel megint az Ankerbálban! Ott volt aztán sok szép leány. Kivilágos kivirradtig kinyúltunk. Tele vagyok kotillion ordóval!» Fel is tűzött egyet-kettőt, olyan volt vele, mint egy herceg.

Hát bizony Zsuzsikát nem vitte senki a bálba. Minek is vitte volna? Petrezselymet árulni? De miben is vitte volna? Abban a kopott moldon-rokolyában?

— Nálunk csak a Federbál járja! szokta visszafelelni a szomszédnak. S ez is méltatlan dicsekedés volt tőle: mert Federbál annyit tesz, hogy «tollas ágy;» ilyenben pedig Zsuzsikának épen nem volt része.

Ha valaki azt tudná, hogy ő milyen fekhelyen szokott alunni!

Biz azt nem is kérdezi senki. A növendék leánynak jó álma van, elhál az a puszta földön is.

Lám Romosz uramnak nincsen olyan jó alvása. Talán a délutáni kávétól van, hogy nem tud olyan jól aludni, mint hajdan. S a süket embernek a füle mindig tele van mindenféle zajjal.

Egyszer egy álmatlan órájában az vetődött a fejébe, hogy vajjon ez a huszasos leány miféle vaczkot csinál magának éjszakára, a min alszik? Mikor idehozták, akkor még jól elfért a kályhaoduban; de azóta már kinőtt abból. Nem egyebért törte pedig a fejét Romosz uram ezen a

kérdésen, mint a fölötti aggodalomból, hogy vajjon ez a gonosz leány nem teszi-e meg azt a ravaszságot, hogy hálszobája (a konyha) olyan hideg lévén mint a farkasordító, leszedegeti a szegről a zálogba tett bundákat s azokkal takarózik? Ezzel pedig romlik a bunda!

Ez a gondolat nem hagyta alunni. Gyertyát gyújtott, kiment a konyhába, s íme a valóság tökéletesen megfelelt a képzeletnek. A rossz, haszontalan leány valósággal ott feküdt a tűzhely mellett a puszta téglán, azonban, hogy meg ne fagyjon, egy bundával takarózott le. S még pedig a legszebb mosómedve bundát választotta ki e hazaárulásra. Rettenetes gonosztevő! Így banni a rábizott országos vagyonnal! Romosz uram nagy haraggal lépett hozzá s lerántotta róla a mosómedve bundát. A leány olyan jól aludt, hogy fel sem ébredt. De annál jobban felébredt Romosz uramban valami gonosz lélek, a miről azt hitte már régen, hogy örök békét kötöttek egymással. Az a koldus leány nagyon szép volt, mikor így aludt. Ilyen alaknak a rongy a legesábitóbb köntös. Terüregtét. Ez többet ér egy huszasnál.

Romosz uram újra rátakarta az alvóra a bundát s viszszaemelte a szobájába.

De most nem tudott már csak igazán aludni többé. Reggelig úgy forgolódott az ágyában, mintha tüzes rostélyon heverne.

A mint megvirradt, behívta a Zsuzsikát magához.

— Nesze ez a pénz. Eredj el a kávéházba s hozz két adag fehér kávé.

S gyöngéden megveregette a piros orcáját.

Zsuzsika nem tudta mire vélni a dolgot. Tette, a mit mondtak s visszajött a kétfelé osztott kávéval.

— Már most terits fel két személyre; az egyik kávé a tied. Velem reggelizel.

A leány azt gondolta, hogy a világ vége közeledik.

Romosz uram pedig közelebb húzta a leányhoz a széket s a kávészürcsölés alatt meg-megsímogatta annak a sűrű,

tömött haját. Még azt is megtette, hogy a saját cukoradagjából egy darabkát az övéhez csempészett.

— Ezentúl ebédelni is az asztalnál fogsz velem. Konyhapénznek egy egész forintot kapsz, s azért bort is hozasz. Ittál már bort?

A leány csak bámult szemrefőre.

— Hát gyere ide, hadd nézzek a szemedbe, szólt Romosz uram, megfogva a leány két kezét. Hát ahhoz mit szólsz, ha azt mondom, hogy elfoglak venni feleségül? Az én kis feleségecském fogsz lenni.

S meg akarta csipni az orcáját, de olyan kemény volt, hogy kiugrott az ujjá alól.

Erre meg már igazán nem tudott a leány mit mondani.

Hanem a szeméből annyit látott Romosz uram, hogy nem igen örvendeztette meg ezzel az örömhírral.

— Ne félj semmit. Nem olyan ember leszek ám én, ha elveszlek, mint eddig voltam. De rám sem ismeresz. Egészen megváltozom akkor. Nézd csak, milyen lesz a dolgod? Minden a tied lesz. Fekints ide ebbe a ládába. Itt ez csupa arany-ezüst. Itt a sok bankó, meg a váltó; annyi pénzed lesz, hogy helyét sem találod. Két cselédet tartasz, bálba, színházba jársz, üveges hintóban. S ha meg fel akarsz cifrán öltözni, itt van ez az egész sor almáriom, annyi a selyem-bársony ruha benne, hogy akár mindennap másikat végy magadra. Aztán tudod, ha meghalok, testamentomban mindent te rád hagyok. Koldus anyád, rongyos testvéreid, egész zsebrák pereputtyod mind urrá teheted. Nos, hát mit szólsz hozzá?

A leány csak hallgatott egyre. Aztán elnevette magát.

— Az ám! Hiszen ma van a farsang utolsó napja. Nagy uram bolondot akar csinálni az ember leányából.

De Romosz uram megmutatta, hogy ő bizony csak magából akar bolondot csinálni. Délután megint elküldte a leányt a kávéért, s mire az megjött az edénynyel, olyan meleget penderített a szobában, hogy még az ablakon is kiolvadtak a jégvirágok, a mi még nem történt velük az idén.

— Ejnye, de be talált füteni nagy uram!

— Találd ki mivel? A te szalmazsákoddal, meg az egyéb retyemutyáddal.

— Hát én aztán min alszom az éjjel?

— Ott a benyilóban, a mennyezetes nyoszolyában, a mi a boldogult első feleségemé volt. Van itt selyemczihás stikkelt vánkos, dunna, a mennyi csak kell. A szekrényből meg válogathatsz, mit végy fel holnap, alsónak, felsőnek?

Zsuzsika csakhamar átlátta, hog nem farsangi tréfa ez, hanem nagyon is komoly állapot.

Romosz uram jól mondá azt, hogy mától fogva egészen más ember lesz, mert az igaz, hogy mintha csak egészen kicserélték volna. Sutba dobta a harminczesztendős kabátját, kikereste a zálogban hagyott holmi közül, a mi legczifrább volt, abba öltözködött; órát is dugott a zsebébe lánczostul; s úgy kicsipfte magát, hogy még a bajuszát is kipödörte. S ezzel még kiállhatatlanabb lett. Mert amíg csak csunya volt, hát abban egészen tökéletes volt; de mikor szép ember akart lenni, már abban nagyon sok hiányossága volt. S folyvást ott legveskedett a Zsuzsika körül, azt ölelgette, czirógatta volna; a leány nem győzte őt magától eltámogatni, este meg úgy kellett őt mindig kitaszigálni a szobájából. S ha bort ivott, garázda lett.

A vén ember szerelmes volt, mint egy majom. Nagy baj az, mikor vén embert lep meg. Mindenét rá akarta rakni a leányra; czifra öltözetet hordott neki, arany függőt, nyaklánczot: azt pedig a leány mind nem akarta viselni. Romosz uram mindent megpróbált, könyörgött, epekedett, hizelkedett, ígért eget földet, utoljára meg fenyegetőzött. Olyanokat mondott a leálynak, hogy az kétségbe volt esve miatta.

Egy délután, hogy megint elment a kávéházba Romosz uram, (urat játszott már, még traktált is!) a Zsuzsika kiült az ablakba; szép krodenápel ruha volt rajta, krinolinja is volt. Aztán odaintegette magához a Cselleng ifjurat átellenből.

— Bizony felé sem jönné, a mióta úgy elkapták a szép leányok.

— Nem ám! szólt duzzogva Cselleng ifjur; a mióta maga jegyben jár a vén Romoszszal. Hiszen meglő az öreg, ha itt kap.

— Hát maga is tudja már, hogy el akar engem venni a vén Romosz?

— Hogy ne tudnám? Én ne tudnám? Azt is tudom, hogy mikor esküsznek?

— No hát mikor!

— Hát virágvasárnapján.

— Virágvasárnapján? Mondok én magának valamit.

— Hallom a szép szót.

— Szeret még maga engem?

— De imádom! hisz azért buktam meg a rigorozumon, mert maga elvette az eszemet egészen.

— Hát aztán elvenne engem, ha hozzámennék?

— Két kézzel, csak az officina volna meg. De hát hol vannak azok a gyöngé száz forintok?

— Van száz forint elég. Ezerével is van. A vén Romosz mindent nekem testált. Háza, pénze mind az enyém lesz, ha meghal.

— De ki tudja, mikor hal meg?

— Hát virágvasárnapján — éjszaka.

— Hogyan? Miként?

— Úgy, hogy én ölöm meg.

— Hüh! Zsuzsika kisasszony! Hisz az gyilkosság lesz!

— Maga fog segíteni nekem.

— Ne tréfáljon ám, Zsuzsika: aszondom!

— Hát szeret vagy nem szeret?

— De azért az ember pokolra jut.

— Hát nem mondta nekem elégszer, hogy én értem kész volna a pokolra is elmenni?

— De azonfelül fel is akasztják az embert, ha rajta kapják.

— De hát úgy csináljuk, hogy ne kapjanak rajta. Hall-

gasson ide. Maga azt mondta nekem, hogy van magának valami olyan szere, a mit ha egy zsebkendőbe töltenek, s aztán egy embernek az arczára nyomják, hát a mint az azt belélegzi, rögtön elalszik tőle, hogy azt sem tudja, mikor a fogát kirántják; ha pedig nagyon sokat beszívotnak belőle, hát attól meg úgy elalszik az ember, hogy föl sem ébred tőle.

— A biz úgy van.

— Hát lakodalom estéjén maga idejön majd az ablakra s benyújtja nekem azt a bizonyos szert, mikor az öreg az ágyban fekszik; a többi aztán az én gondom.

— Jaj lelkem; de egészen meghül bennem a vér.

— Hát ha fél tőle; ha nem akar gazdag ember lenni; ha nem akar a dús Romosz özvegyének férje lenni, akkor kotródjék innen: menjen két garasért tótokat borotválni! Meg tudom én ölni az uramat a maga segítsége nélkül is! De virágvasárnapján megölöm. Mért vesz feleségül? Lennék szolgálója holtig; de ha elvesz, megölöm.

Azzal becsukta az ablakot.

El volt biz ez határozva! Már azt ki nem verte a leány fejéből semmi. A míg a vén Romosz nevelőatyja volt, el nem tudta hagyni, szolgált éhkopban, rongyokban, gyalázatban. Koldult a számára, virrasztott a betegágyánál, meg nem csalta volna egy elejtett krajczárig; hanem a mint azt megtudta, hogy neki az ő feleségévé kell lenni, egyszerre tele lett a szíve minden ördögökkel. Tudott már csalni is, tettetni is, s titokban gyilkos boszút forralni. A szemébe mosolygott Romosz uramnak, ha az nyájaskodott vele, majd fölvette a házat dalaival, olyan jó kedve volt, ha az öreg (a völegény) otthon kussadt; a mint meg kihúzta a lábát a házból: átkoczogtatta magához az ablakon át Cselleng ifjurt s azzal együtt sügtak-búgtak emberhalált tervező pokoli titkokat.

A szép borbélylegénynek ugyan még mindig vaczogott a foga, s a képe olyan kék volt, mint a szilva, mikor az ilyen bizalmas suttogásnak vége szakadt; ötet persze nem

akarta feleségül venni Romosz uram: annálfogva ugyanaz a gondolat, a mi Zsuzsika vérét pokoltűzzel hevíté fel, az övét megfagyasztá. Megszüntetni egy élő emberben a vérkeringést! Ez a sebészi műtétek leggonoszabbika. Hanem aztán segítségére jött a philosophia. Tudva van, hogy a sebészek, orvosok mind egy kissé nihilisták (a míg tudniillik háromemeletes házaik nincsenek.) Hát mi az a vén Romosz? Egy eleven hulla, a ki a világon senkinek hasznót nem tesz. Ellenben sok derék uriembert megront. Ha meghal, az emberiség egy nagy vérszipolytól szabadul meg. Tehát a ki segít neki a meghalásban, az jót tesz az emberiséggel. Nem is fog az neki fájni. A chloroformot úgy hívják, hogy «kéjgáz». A ki beszívja, a leggyönyörteljesebb álmokat látja tőle. S ha meghal, tán egyenesen a Mohamed paradicsomába jut be. Az orvosi vizsgálat azt fogja megállapítani, hogy megütötte a guta a nászágyon. Sok öreg emberrel történt ez már még völegény korában. Nem is ő cselekszi. Az asszony szivatja fel vele a megboldogító bűvös illatot. Ő csak preskribálja azt: csak rendel. No ugyan! Ha az orvosok mind azt az esetet a lelkükre vennék, a mikor a rendelvényüktől egy ember meghal! Nem kell hozzá egyéb, mint elhibázott kórisme. Laudanum helyett hánytató borköt rendelni s készen van a temetés. S kit vádolnak ezért gyilkossággal? Senkit. Hát abból az egy szippanat hangyhalmvagnból ugyan mért csinálni olyan nagy dolgot? Minek fázik az embernek mégis úgy a keze, mikor a princípális nagy palaczkját meglopja, egy kisebb üveget töltve meg belőle, hogy hiába dörzsöli össze a kezeit, mégis fagyosak maradnak? Hát nem melegíti fel ezt a didergést, hátborsózást a forró százezer forint? S a szép menyecskének még forróbb tekintete! Egyszerre szép asszonyt is, meg százezer forintot is kapni!

De azért Cselleng ifjur kezei csak egyre fáztak.

S akkor bizonyára a kezeinek több esze volt, mint a fejének, mert nem hagyták magukkal elhíttetni, hogy most valami ártatlan dolgot cselekszenek! mert valójában

tizenhárompróbás gonosztett az, a mihez ők most készülnek, azzal a szép menyasszonnyal együtt; nemcsak doktori másvilágra tévesztés az, hanem valóságos emberölés, annál is több: férjgyilkosság, s hogy még iszonytatóbb legyen, össze is van kötve rablási szándékkal; mert hisz a vén Romosz kincsein akarnak osztozni. Aztán azt sem jól tudja Cselleng ifjur borzas feje, hogy ez a gonoszság nem tudódik ki soha, hogy majd azt fogják hinni: az aggvölegényt a guta simította meg; mert ha olyan szorgalmasan járt volna Balassa tanár boncztoni leczkéire, mint az Ankerbálba, hát megtanulhatta volna, hogy azok a doktorok ki tudják azt mindenféle jelekből firtatni, hogy ki hogyan halt meg, s felismerik még a kloroformmal való örök elaltatást is; arra való azoknak az ő tudományuk; akkor aztán vallatóra veszik a menyecskét: rájönnek a czinkostársra; ott meg aztán a biraknak nagy a furfangosságuk; kisül minden, s bizony mind a ketten vesztőhelyre kerülnek szépen. Így következett az már minden rendben egymás után, vasárnap férjhez megy a menyasszony, hétfőn virradóra megöli az urát, kedden börtönbe csukják, szerdán kivallatják, csütörtökön elítélik, a szeretőjével együtt, pénteken a siralomházba teszik, szombaton fejét veszik, vasárnap már kintorna mellett énekli le a tábláról a históriájukat a komédiás. Nem ért már mind a hármójok feje együttvéve sem egy huszast, ha az a virágvasárnapja eljő.

A szombatja pedig már eljött.

Szombat délután, a menyegző előtti napon, a menyasszony az ablakban ülve igazgatta menyasszonyi köntösét. Szép fehér selyem ruha volt. Romosz uramnál zálogban vesztette azt is valaki bizonyosan; cserben hagyta a völegénye szegényt. Azt a szép csipkefodros öltönyt szánta Romosz uram Zsuzsikának; meg is örvendeztette vele nagyon, mintha csak a termetére lett volna szabva; csak egy kicsit a derekán kellett kiereszteni, mert Zsuzsika termete nem volt szoktatva vállfüzőhöz; mint a kire ezt a ruhát szabták.

Csak öltögette egymás után a tűzéseket, s minden öltésnél arra gondolt, hogy holnap lesz az éjszakája, a mikor a vén Romosznak meg kell halni. Jött a fejébe sok rossz gondolat, mintha boszorkány üst habzaná ki a gőzeit pokol katlan fölött forrva. Majd a mikor csendesség lesz . . . Majd mikor az öreg elalszik . . . Majd ha zörgetnek az ablakon . . . Itt van a halálos szer . . . Azt kiönti egy zseb-kendőre . . . Arra a finom patyolatkendőre, a mit az esküvőre visz magával, beletakarva az imádságos könyv . . . Azt a kendőt azután jól odaszoritani az alvó arczára . . . Még egy vánkost reá, hogy a méregszesz el ne illanjon . . . Aztán megtapintani a szivét, dobog-e még? . . . Aztán tűzbe a kendővel, el ne áruljon valamit . . . Tört ezukrot a parázsra, vegye el a méreg illatát . . . Itt vagy-e még az ablakon? . . . Megtörtént már.

A selyemczérna csak pattogott az öltés közben.

. . . De hátha az a másik gyáva talál lenni? . . . Hátha a nehéz órában elhagyja a bátorsága s nem jön ide az ablakra, nem hozza el azt a titkon ölé szert? . . . Mi lesz akkor?

Beletalált szúrni a tüvel az ujjába s egy piros csepp odahullott a szép menyasszonyi ruhára.

. . . Hát akkor az lesz belőle, hogy megölöm őt magam . . . Van éles kés . . . De hát aztán? . . . Futni, futni . . . Hová merre? . . . A világnak! A Dunának . . . Akárhová! Még is meghal! Minek vesz el?

Egyszerre csak megzörgetik az ablakot onnan külről.

A rémekkel tanácskozó nagyot sikolt s halvány lesz, mint a fal; úgy felriad erre.

Künn az utcán egy parasztnő, batyúval a hátán, az zörgetett be olyan gorombán.

A mint ez alakot meglátja a leány, nosza eldob az öléből selyemruhát, ollót, czéznát s visongatva rohan kizszobából az utcaajtóhoz, félrenyitja a tolózárt, s arra ő is, a parasztnő is egymás nyakába ugranak, mintha arra fogadtak volna, hogy melyik rántja le a másikat a földre,

s összevissza csókolják egymást; eszük nélkül kiabálva: «moja matka! moja matka!» Én anyácskám, én leánykám! Kaczagnak, aztán meg sírnak; abbahagyják, meg újra kezdik. Beszélnek is, de egymásra nem hallgatnak.

Zsuzsika beránczigálta magával az édes anyját, örömeben az utcaajtót is nyitva hagyta.

Ott aztán újra kezdték a szerelmeskedést.

— De megszépültél! De megnőttél!

— Hát ti hogy vagytok odahaza?

— Nagyon jó dolgunk van. Hála a szent Istennek. Érted jöttem; hazaviszlek. Termett az idén krumpli elég. El is adtunk sok pénz árát. Hát még dió, alma! Selyemtők! Fölséges! Aszalt szilvát zacskóval hagytam meg a számodra. Van lépes méz is. Mind te rád vár. Kenyér is van hozzá tiszta rozsból. Oh jól élünk! Mint a király. Aztán te! Marcsi is megjött! Még az ősszel megjött; de nem akarta, hogy érted jöjjelek, a míg a háza födelét ki nem tatarozta. Messze járt ám! Perzsaországban. Hozott sok pénzt! Milyen derek legény lett! Vett már tehenet is, kettőt, sertést hizlalt: csak ránk vár a disznótorral. De a selyemkendőt elküldte tőlem, a mit Terökörszágból hozott neked. Jaj, ha meglátod Marcsit, rá sem ismeresz. Bajusza van. Kipödörve hordja! De hoztam ám egész öltöző ruhát a számodra; itt van a batyuban! Ilyen maskarában csak haza nem viszlek. Vesd le frissen! Nézd ezt a piros pruszlikot! Meg ezt az ujjas mándlit a czifra pitykével. Hát ez a tarka rokolya. Jaj micsoda bolond ruha van most rajtad: egész kaliczka vasabrincsből, meg zsinégből; ez jó lenne nálunk otthon tyúkborító kasnak. Lépj ki belőle. De még azt az inget sem hozod ám el magaddal! Majd megnéznének érte otthon, mikor ennek ujja sincsen. Hát nem szebb ez, a mit én hoztam. Magam varrtam ki a vállát, mellét selyemmel, arany fonállal. Ebben vagy az én leányom!

A jámbor asszony úgy átöltöztette újra a Zsuzsikát, hogy nem maradt azon Romosz uramnak még csak egy

gombostű erője sem. Még csak a kék harisnyához, a minék virágfüzér van hímezve az oldalára, olyan pillangós papucsokat is hozott neki, a miknek a csattogós sarka minden lépésnél azt mondja, hogy kliff, klaff! Hát még utoljára a leeresztett haját befonta azzal a széles szivárványszín pántlikával, lesimitva azt elől a homlokán a megnyálázott tenyerével, hogy ne álljon szerteszét, mint valami dámának!

— No Zsuzsi lányom, most ugorj hát egyet!

Ugrott is ez, de az anyja nyakába egyenest.

Tán el se végezték volna az nap estig az ölelkezést, csókolózást, meg az egymás szájából kikapkodott szavakat, ha egyszer csak be nem toppan eléjük Romosz uram.

Csak tátogott a bámulattól eleinte. Alig ismert rá a szép kaczki parasztlányban a maga mátkájára; abban a köpözös, piros-pozsgás parasztszönyorban pedig épen nem tudott ráismerni a hajdani vezna, elkényszeredett, gyermekeladó koldusasszonyra.

Hanem annál hamarabb ráismert a Zsuzsika anyja.

Odament hozzá s egy jó csattanókat csapott a tenyerébe s csinált neki szép bókoeskat. (Pukedlinak is mondják, a kik jobban szeretik németül).

— Adjon Isten minden jókat az én kedves nagy jó uramnak. Én vagyok a Mikula Palyáné, a kinek kegyelmed most nyolcz esztendeje felfogadta a leányát, egy huszast is adott érte. A jó Isten megsegített. Eljöttem a jó nagy uramnak megköszönni azt a drága sok jóságát, hogy ezt az én rossz leányomat ilyen szépen fölnevelte. Megbocsásson neki azokért a sok rosszaságaiért, a mikkel kegyelmedet tudom sokszor megkeserítette; kegyelmednek pedig fizesse meg a vele tett sok jóságot a hatalmas Isten mind ezen, mind a másvilágon.

S kezet csókolt neki nagyot, nem csak oly tessék-lássék módra, hanem hogy a helye is ott maradjon.

— Bolond kend! Tót asszony! Mordult meg erre haragosan Romosz uram. Hogy vinné el kend a leányát tőlem

haza, mikor én azt elakarom venni feleségül? Mindene-
met neki móringolom. Gazdag vagyok. Kend is idejöhet
lakni. Már ki is vagyunk hirdetve. Holnap lesz a lako-
dalom. Tortákat, pecsenyéket már mind megrendeltem.
A vendégek is híva vannak. Az ördög hozta kendet most
ide. Én a leányodat holnap veszem feleségül.

A tót asszony az egész beszéd alatt nagy féktelen haho-
tával kaczagott s nevében hol a saját térdeit, hol a nagy
uram vállait ütögette a két tenyerével.

— Jaj nagy uram! Nem lehet a! Nincs mód abban.
Hogy vehetné kend a Zsuzsát feleségül; hisz van annak
már esküdt ura.

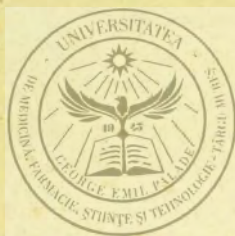
— Ura?

— Hát nem mondtam még? Hát van bizony. Hát a
Marcsi! A Viloja Marcsi. Mert hát nálunk az ám a szokás
nagy uram, hogy mikor a suhánez legény elvándorol a
sok vászonnal messze földre: Persimba, Operenciába, hát
akkor mindjárt összeeskütik a matkájával, hogy vissza-
tartson hozzá. A leány biz olyankor még csak nyolcz, vagy
tiz esztendő. Mikor aztán a legény hét nyolcz esztendő
mulva visszajön, hát akkor már a felesége a legszebb haja-
don korban van; akkor aztán csak össze kell nekik menni
és élni a maguk örömére; a czeremónián rég átestek. Hát
a Zsuzsának is megjött már az ő ura. Két urat pedig nem
szabad neki tartani, mert azért megharagszik a szolgabíró.
Én hát köszönöm szépen nagy jó uramnak a szives jó
szándékát; de már ez így lévén: itt a czédulája a zálog-
leányról. Itt van a huszas is. Az Isten áldja meg érte.
Velem nagy jót tett, mikor adta. Csókolj kezét Zsuzsa
szépen.

Azzal odavetette a szép hófehér szűz Máriás huszast az
asztalra, csak úgy pörgött, s a két néember egymás nyakát
átölelve, mint két kalitkából kiszabadult vadmadár, repült
ki az ajtón, végig sikongatva jó kedvével az utcát. Csel-
leng urfítól biz azt se kérdték többet, hogy fázik-e még a
keze?

Romosz uram pedig odabámult, megmerevedve, arra a huszasra, míg az pörögtéből nagy rezegve pihent el az asztalon. Visszajött a huszas!

S azzal az egy huszassal három emberélet s három lélek üdve volt bizony-bizony megváltva.

A DAGŐI TORONY.

I.

Mikor a Stralsundból jövő gőzös a finn öbölbe bekarolyodik, jobbra délkelet felé egy magasra felnyúló pont vonja magára az utazók figyelmét, a mit ezzel a szóval mutatnak be neki: «ez a dagői torony.» A távcsövek egyszerre felé irányulnak, s közelebb hozzák az érdekes romot. Találgatja minden ember, hogy mi az? Ha aztán akad egy gazdag angol, a ki azt a kérdést kockáztatja a kapitányhoz, vagy a kormányoshoz, hogy «mibe kerülne nekem ezt a romot ottan egészen közelről megtekintennem?» hát többé vagy kevésbé udvarias kifejezésekben, de okvetlenül a következő tartalmú válaszszal elégitik ki: «ebbe a sovány bőrbe, meg ezekbe a rozzant csontokba, a melyeket a mylord visel.»

Mert a dagői tornyot épen csak az őrizte meg eddig attól, hogy valamennyi mütárlat és festői muzeum el nincs árasztva képmásaival, hogy nem akar megállni a paléta előtt. Egy nagy szigetnek a messze kinyúló sziklagereinczére épülve, ott áll az útjában az északról jövő tengerárnak, mely az akadály körül örökös örvényt képez, s még annak a tengeripókásznak is, a ki a csónakjával neki mer indulni, nagyon össze kellett veszni az nap otthon a feleségével, vagy valami más ok miatt jönni haragba ezzel a planétával. Ott akár dagály van, akár apály, a hullámtorlat folytonos, s az alatta leskelődő sziklacsoompók, s a kitanulhatatlan forgatag folytonos életveszélylyel fenyegetik a közéjük tolakodót.

Pedig nagyon megérdemli ez a látvány, hogy miatta kockára tegyen az ember egy olyan életet, a miért senki sem imádkozik; kivált ha egy egészséges zivatar is hozzájárul a kép kiszínezéséhez.

A keskeny sziklanyelv végső pontja, egy rőtbarna szikla-tömb, meredeken bukik fel a haragos hullámmindenség közül, mely fehér tajtékot túró sárkány gerinczével neki lódul, s összetörik rajta; egy-egy daczosabb hullámszörny egészen felcsap az ormáig s elriasztja az ott letepült hojszákat, tengeri sasokat, a mik sorakozva ülik tele a rovátkok párkányait s mikor felrebbentek nagy zajjal, megelevenül tőlük az egész kisértet romtanya. E szikla előfokról emelkedik fel aztán, ötven méternyi magasban egy hatszögletű torony: az alja cyclopsi körakás ugyanazon veresbarna kőből, a mi a talaja; a felső része pedig még veresebb téglaeépítmény, egész fel a kiülő koronájáig, melyen tető helyett valami zöld látszik: talán boróka bozót. Mikor a viharban alkánenő nap erre a magányosan álló halott óriásra odatűz, mely a háttérben elborult bakacsín égboltozat, az alantjáró sötétek felhők s a fehérre tört tengerhullám közül élesen kiválik, s aztán egy ablakából ez épületnek, a min még az üveg épen megmaradt, a visszavert fény, mint egy phárosz villanylámpája ragyog messzire: egy lángbaborult gigász az ott, egy Poliphemus, a ki félszemével isteneket provokál, s emberekre leskelődik. Ez a dagői torony.

Vagy pedig, mikor szélesendben, forró naptól halavány ég alatt, ködöktől körülvéve áll ott, nagy félgömbölyű kapuját, mint egy átokmondásban nyitva maradt száját, tátva fel a zugó tengerre, a láthatáron elsuhanó s soha nem közelítő fehér vitorlákra, mikor az apály alatt felbukkannak körülötte nagy messzeségben a szövetséges cincostársak, a víz alatt sunnyogó sziklák, a hegyes csompók, s a zátonyokon szerteszélylyel ott látszanak a félig eliszápoltt árboczok, zöld hinárral és csigákkal bevonva, rozsdás vasmacskák, ágyucsövek, egy egy koponya, a min még

rajta van a tengerész kalap, egy csontváz, a kit a mellvértje őrizget, s a tört hajóknak minden szomorú maradványai, még olvasható betűkkel, kereskedői jelvényekkel, felfordult hajófenék, roncsok, rozsdazöld rézlapokkal borítva, miket egy perczben felmutat, másokban újra eltakar az örökké nyugtalan hullám; közöttük, fölöttük ott uszkálnak-mászkálnak az örvény kedvencei, az utálatos tengeri pókok. Mikor ezzel a látványnyal betelt a szemlélő, akkor az a kérdés támad eléje önkénytelen, hogy ugyan ki lehetett az az örült, a ki ezt a tornyot ide építette, s kik lehettek azok a még nagyobb bolondok, a kik idehozták a hajóikat összetöretni? S miféle végzet kényszerítette őket arra, hogy ezen, a természet mostoha sziklafoltján összetalálkozzanak?

Ungern báró naturalizált brandenburgi indigena, még II-ik Katalin csárnóval együtt került a szentpétevári udvarhoz. Neki is vend vér folyt már az ereiben; ott pedig egy orosz herczegnőt vett nőül, a kivel roppant birtokot kapott Volhyniában: a két fia már aztán tökéletes orosz lett. A nagyobbik, Feodor, tengerész volt, még pedig igazi, a ki gyors vitorlázó fregattjával réme volt a svéd tengerparti városoknak; a kisebbik Zeno, az is tengerész volt, hanem csak az udvarnál, s az is jól tudott vitorlázni az asszonyok körül. A bátyjának a hirneve kifényesítette az övét is. Feodor örömet átengedte neki az udvari élet gyönyöreit s a fényes kitüntetésekét. Neki minden gyönyöre a zivataros tenger volt, s a vakmerő harcok s aztán a vihar és csatazaj elmultával egy csendes otthon: kis kastély nagy ős erdő közepén; a meleg kandalló mellett egy csodaszép feleség; és annak az ölében egy kis fiú, a ki lehetett már négy éves. Annak a neve volt Sándor.

Ungern kapitány épen egy merész vállalatot hajtott végre, a minek nyaktörő kezdete s fényes sikere volt. Tud-

tára esett, hogy a karlskronai kikötőben a svédek nagy tengeri expedícióhoz készülnek, a mivel a finnlandi partokon akarják meglepni Oroszországot. Ungern kapitány a tengernagy engedelmével, egy zivataros éjszakán, a mikor minden hajós iparkodik kikötőbe jutni, s a melyiket a tengeren talál a veszedelem, előveszi, a mit imádkozni tanult, neki vágott a nyaktörő merényletnek s a fregattjával, a «Gladova Sztrelá»-val, egyedül megrohanta a svédek szállító hajóit a kikötőben s felgyújtotta. Az éjjeli zürzavarban a tűzvészből menekülő kereskedelmi hajókat a sik tengeren elfogdosta, a mi kincset érő holmit talált rajtuk, azt elszedte, s azzal a hajókat elsülyeszté, még azt a harminczöt mázsás harangot is elvette szerencsésen, a mi a landskronai székesegyház számára volt öntetve Hamburgban. Úgy tért vissza zsákmánnyal és diadallal megrakottan.

A mint a hajóval horgonyt vetett a kronstadti kikötőben, azonnal lebocsátata a dereglyét s hat evezőssel megindult a váracs felé, a hol a tengernagy lakott, számot adni hőstetteiről.

Az öböl partja még akkor tele volt rozzant munkás-gunyhókkal, a minők a hajóácsok számára voltak összehátolva. Azoknak a sikátorán keresztül kellett a várachoz felhatolni. A mint Ungern kapitány egy magában végig haladt e barakk-sor között, az egyikből egy fiatal leány lépett eléje s kezet csókolt neki és belekapaszzkodott a kabátjának a nagy széles hajtókájába.

A leány fiatal volt és szép, a vollhyniai nők viseletében, a minél csak a pleskovi népviselet szebb. A kapitány ráismert.

— Nini, hisz ez Masinka! a fiam dajkája. Hogy kerülsz ide Masinka?

A leány számára tette az ujját, félénken körültekintett s csak akkor szólt, mikor látta, hogy senki sem leskelődik utána.

— Csendesen beszélj uram; dugd el az arcod a köpenyedbe, mert ha rád ismernek, megfognak,

— Engem fognak meg? Masinka! Miért fognának meg?

— Azért, hogy elvigyenek az Uralba kényesőt ásni. Száműzve vagy.

— Mit fecsegsz? Mit vétettem volna?

— Azt se tudod? a múlt télen Krazsinszkynek menhelyt adott a trnavi kastélyodban.

— Hát hiszen jó pajtásom volt, kenyeres társam.

— Azt mondják, hogy összeesküvő volt.

— Hát mi közöm hozzá? Én nem tudtam róla semmit. Hozzám vadászni jött, kimulatta magát s odább ment. Megyek az udvarhoz és elmondom ezt.

— Ne menj oda, jó uram! mert ott egy nagyon hatalmas ellenséged van, a kit ki nem engesztelhetsz, csak ha elmulsz.

— Ki lehet az?

— Hát az öcséd!

— Az öcsém? A testvér öcsém? A kit úgy szerettem, hogy átengedtem neki az apám által alapított majorátust, és a velejáró grófi címet, magam beértem a másod-uradalommal s a kisebb címmel.

— De most már az is kellene neki. Most már a kis kastélyod is kell neki, még ez a tengerész-sipod is. Már meg is kapta!

— No jól van. Nyomorult ficzkó volt mindig; nem csodálkozom rajta. De hát mit tudhat ő Krazsinszkyről?

— Azt, hogy mikor tőled odább állt, egy kis táskát felejtett ott nálad, a miben mindenféle bajtokozó irások voltak.

— De hisz azt én a feleségemnek adtam oda, hogy őrizze meg, a míg Krazsinszky visszajön érte. Másnak oda ne adja.

— A feleséged pedig oda adta azt az öcsédnek. Ezért lettél elítélve.

— A feleségem!

— Csak volt a tied, most már az öcséd felesége. A kit

a bányákba száműznek, attól a feleségét is elválasztják: szabad neki újra férjhez menni. Hja bizony, jó uram, sokat voltál távol a háztól, s az asszonyok unják magukat egyedül. Azok szeretni akarnak.

— De hiszen volt gyermeke! Hát nem volt neki elég a kit szeressen, ha olyan fia volt! Mi lett a fiammal?

— Tudhatod uram, hogy mi a szokás? Ha az apa rab lesz, a fia is rab lesz. Azt is száműzték veled együtt, s a hogy szokás, ismertetőjelül, nehogy visszatérhessen, a vállára odasütötték azt a bizonyos bélyeget tüzes-vassal.

A kapitány ajkán elakadt a szó.

Megfogta a leány két vállát erős markaival, s aztán merően a szemébe nézett annak. Mert vannak, különösen Volhyniában nagy számmal olyan szerencsétlenek, a kiket az ördög megszáll, olyan formán, hogy beveszi magát a szemeikbe, s azok aztán az ördög káprázata folytán mindenféle csodás tüneményeket, történeteket látnak, a mik nincsenek a valóságban s úgy beszélnek róluk, mintha igazán látnák. Ha tehát egy ilyen szerencsétlennek egy férfi, a kinek nincs semmi féltelme az ördögtől, megfogja a két vállát, s keményen a szemébe néz mindaddig, a míg a megszálló ördögöt meglátja benne, s akkor hirtelen a szeme közé köp, hát akkor a démon egyszerre megszégyenli magát s elhagyja a megszállottat.

A kapitány így tett.

— Lehet biz az, szólt a leány, megtörülgetve a szemét köténye szegélyével. Magam is sokszor gondoltam én arra, hogy hátha nem is igaz mindaz, a mi itt körülöttem rémledezik, csak az ördög mutogatja azt mind. Bárcsak úgy volna, hát örökre áldanálak érte uram, ha meggyógyítottál volna ebből a bajból. De hát lépj be uram ebbe a gunyhóba, s ha körültekintesz és nem látsz semmit, akkor csakugyan az ördög incselkedik velem, hogy azt lássam, a mi nincs.

A kapitány belépett a rozzant gunyhóba s ott találta a kis fiát egy halom rothadt szalmán fekve; a gyermek

meztelen válláról le volt csuszva az ingecskéje, s ott vereslett a gyöngye fehér testén az izzó bélyeg nyoma.

A kapitány csak lebukott arezczal a földre a gyermek mellé, két karjával átölelve annak a gyöngye termetét; de se nem kiáltott, se nem zokogott.

— No lám, jó uram, most már te is meg vagy szállva az ördögtül, hogy olyat láss, a mi nines.

A gyermek nem panaszkodott, csak didergett. Félelem, fájdalom és láz bántotta. Az apja betakargatta őt köpenyével s az ölébe vette.

— Hát akkor hallgasd meg uram, hogy mit láttatott még velem a gonosz, ha mindez annak a varázsa. A te saját sztarosztodra volt bízva, hogy kincseidet a nagy vasládában, meg a gyermeket szállítsa fel Czarszkóje Zélóba. Ocséd és a felesége Szentpéterváron voltak már. Kincsedden nem tudom kiknek kellett megosztózni, az asszony a feladónak jutott egészen, a gyermeket meg azért vitették fel, hogy veled együtt szállítsák az Urálba. A gyermek nagyon sirt utánam, megengedték, hogy vele menjek. Azonban az egész úton egyre sirt, a seb még égett a vállán szegénynek. Ekkor a sztaroszt nem állhatta a sirást ott a szekéren, s azt mondta, hogy szálljak le és szedjek a szántóföldön mákfejeket és azoknak a héját főzzem meg a gyermeknek; majd attól elaluszik. Én szedtem sok mákfejet, azt megfőztem a legelső csárdában, de nem a kis fiúnak adtam belőle, hanem közé kevertem a pálinkának, a miből a sztaroszt, meg a kocsis és a kíséző kozákok szoktak inni. Azok aztán elaludtak tőle valamennyien. Akkor a sztarosztnak a zsebéből kivettem a kincses-láda kulcsát, őtet magát egyfelől, a jemsiket másfelől lelöktem a troikából, s azzal a gyeplőt a kezembe ragadva, vágattam a szekérúton előre. Hanem a kozákok, a mint álmukból felocsudtak, utánam eredtek; én aztán, valahányszor azt láttam, hogy utolérnek, mindig belenyultam a kincsesládába s tele marokkal hánytam ki az aranyat az útféltre. Azt tudtam, hogy ott nem hagyják. A míg leszálltak, fel-

szedték, megint egér-utat nyertem. Mikor aztán a pleskovi erdők közé eljutottam a troikával, a középső ló megsántult, láttam, hogy nem menekülhetek már meg mindenes-től. A kincset, a gyermeket is nem vihetem el magammal. Valamelyiket veszni kell hagyni. — Gyere drágám! — mondék a gyermeknek. Fogd át a nyakamat, aztán fus-sunk! Azzal leugrottam a troikáról, a lovakat hagytam vágatni tovább a sok arannyal előre az országúton; magam meg a bozót között elmenekültem a kis fiúval. A kozákok a szekér után futottak, bizonyosan meg is kapták a sok drágasággal együtt: én pedig berkeken, lá-pokon keresztül elhoztam idáig a gyermeket, a hol tud-tam, hogy majd rád találok, ha megjősz a tengerről. Ugy-e jó uram, nem haragszol, hogy a gyereket hoztam el a szá-módra és nem az aranyaidat?

A kemény tengerésznek még addig egy köny nem hul-lott ki a szeméből, csak nézett folyvást arra az égő foltra ott a gyermek vállán.

Egyszer aztán, mikor vége volt a leány beszédének, valami meleg öntötte el hirtelen az apa szemeit. Letörle azt a kendőjével. A kendőn piros foltok maradtak.

Akkor oda tartá azt a leány elé, s azt suttogetta a fülébe:

— Emlékezzél reá, hogy láttál egyszer egy embert, a ki vért sírt! Most vedd öledbe a gyermeket és hozd utánam.

— Hová megyünk jó uram?

— Vissza a tengerre!

Mikor a gyermekkel és a dajkájával visszakerült a «Gladova Sztrela» fődélzetére Ungern kapitány, már akkor ott találta a tengernagy küldöttét az ukázzal, mely az eddigi kapitányt rangjától megfosztja s helyébe «czím szerint» annak az öcscsét nevezi ki. A vihar-edzett hajós-nép várta, hogy mit mond rá a vezér, a kit eddig úgy bámultak.

— Dobjátok a tengerbe a parancsot, a hozójával együtt!

Ez tetszett nekik: meg is tették.

— Aztán jöttök velem, a hová viszlek.

— Megyünk veled a poklok ellen is.

— De most már nem a poklok ellen fogunk harcolni, hanem az egek és a földek ellen, s szövetkezünk a poklokkal és a tengerekkel.

Az idő zivataros volt, alkonyodott, a teljes vitorlával tovaszálló hajót csak másnap jutott eszébe üldözőbe venni az admirálisnak.

Nemsokára híret hozták, hogy az összetörött a dagői zátonyon, a hajó orrát s egyes palánkjait megtalálták, a mikről kétségtelen lett, hogy a Gladova Sztrela összes embereivel s hét ágyújával együtt a tenger fenekére süllyedt. Így még jobb volt. Ungern kapitányról nem beszélt többé senki.

A következő tavaszon már ott meredt fel az égnek a dagői sziklanyelv pontján a fémör magas torony, melyről azonban a szigetlakók kivül senki sem vett tudomást. Ez a pont kivül esik minden hajójaráson.

Dagő sziget még akkor Finnországhoz tartozott, svéd uralom alatt s maga egy kis respublikát képezett négyezer lakosával, a kik nem engedtek a saját ügyeikbe senkit beavatkozni.

A nagy torony lakóiról csak annyit volt szükséges megtudni a sziget kormányzójának, hogy azok idegen tengereszek, kiknek a hajójuk e partokon zátonyra került. Parancsnokuk derék, komoly férfi, a kivel németül és latinul lehet beszélni. Azt az egész kopár földnyelvet készpénzen vásárolta meg a dagői közönségtől, s azt a roppant épületet saját embereivel építteté fel, önmaga által készített terv szerint. Abban laknak mind együtt; hogy hányan vannak, azt nem tudni, mert soha sem jönnek elő az elzárt földterületről. Hogy mit csinálnak ott? azt még kevésbé lehet kitalálni.

De a mi legrejtélyesebbé teszi ott létezésüket, az a kérdés, hogy miből élnek?

Mert ahhoz, hogy azt a nagy tornyot fölépítsék, kellett legalább ötvened magukkal lenniök; ha az elsülyedt hajójukról minden élelmiszert szárazra mentettek is, annak csak el kellett egyszer fogyni: ezek pedig ott voltak már majd egy éven át, és még sem jöttek elő, hogy a szigetlakók falvaiban élelmi szereket vásároljanak, ha van sok pénzüik. Csupa tengeri pókkal, meg kagylóval csak nem élhetnek, egyéb meg a sziklák közt nem terem.

Pedig sok pénzüiknek kell lenni, mert ha nyáron a dagói vén asszonyok, (mert fiatal leány nem mer oda közelíteni) mindenféle gyümölcsöt, virágot visznek oda kosarakkal a bezárt kapu elé: valaki egy ablakon keresztül átveszi tőlük a kosarat, a miben virág van; egyebet nem fogad el, s a virágokért fizet igazi arannyal-ezüsttel; az pedig nem hamis pénz: látszik, hogy kézen forgott már, néha orosz imperiál, máskor angol sovereigne, német Albert-tallér, spanyol duro, olasz zechino. De hát kinek kell odabenn a virág? S ha virágra van pénz, miért nincs valami ennivalóra?

Végre a sziget szuperintendense, tisztelendő Vaimönen úr, feladatául tűzte ki, személyes tapasztalat útján megtudni, hogy ki és mi lakik e rejtélyes toronyban, s látogatást tett a magát mutatni nem akaró embernél.

Bebocsátották, de csak egyedül, s akkor sem kötötték be a szemeit, a míg a torony urához felvezették; láthatott mindent s elmondhatta visszatérett, hogy az egész torony minden lépcsőzetével együtt szilárd faragott kövekből és téglákból van építve, erős vas-fogantyúkkal összezsacatolva; belül emeletekre van felosztva, a legfelső, a tizenkettedik emelet, a miben a házi úr vendégét elfogadta, ez egy gloriette-szerű nagy kupola, rézfödélzettel, a minek három nagy ablaka a tenger felé nyílik, az átelleni három fala a hatszögnek pedig fatáblázattal van borítva. Maga ez a gloriette nagyon hasonlít egy természettudós műterméhez.

Csillagászati eszközök, teleszkopium, theodolith, alhidade, légsúlymérő; de mind olyan, a minőket hajókon szoktak használni. Nagy, ócska könyvek. Vegytani kemence üstökkel és retortákkal. Azonkívül mindenféle furcsa bálvány alakok és régi babonás jelvények, a miknek a hatályában már mai nap senki nem hisz.

A házi úr egy nagyon komoly férfiú, a kinek az arcza se beszéd, se hallgatás közben semmi indulatot nem fejez ki.

Vendégének szóttanul helyet mutat maga mellett egy félkörű fa lóczán, mely az említett vegytani kemenczét fogja körül.

Vaimőnen úr elmondja, hogy ő kicsoda s hogy meg akarta ismerni a házi urat; kiről azt hallotta, hogy nagy természettudós: ő is az. Hát ha nyerhetnének egymástól az eszmecsere által. S aztán nagy otthonossággal megmondja egyenkint, hogy ezeknél az ítlelvő instrumentumoknál hol lehet tökéletesebbet kapni?

Az úr igéri, hogy szívesen látott vendégül fogadja. Nem beszél, nem mosolyog, hanem tetteivel igazolja, a mit mond. Egy rugó nyomására tűz lobban fel a vegytani kemenczében, s azután a kemence fölötti katlanból egymásután szedeget ki a házi úr kenyeret, sonkát, fűgét, mintha ez mind ott sült volna mostan, azután ugyanazon kályhából egy csapot elfordítva, friss sert esorgat alá egy kancsóba, s egy kis asztalkán mind ezt vendége elé tolja.

Vaimőnen úr meggyőződik róla az izlelés után, hogy ez valóban mind az, a minek látszik.

— De mondja meg ön uram, hogyan szerzi ön be ezeket az ételmi szereket? szól, nem állhatva ellent tudnivalóknak.

— Nagyon egyszerű és világos az, felel a házi úr, komolyan. A világon minden anyagsere által jön létre. A hajdankor alchymistái azon törték a fejüket, hogyan csináljanak a kőből aranyat. Én más titkot buvárlok.

Hogyan lehet a sziklából csinálni kenyeret, húst, gyümölcsöt, a tengervízből bort, sat.

— Micsoda? kenyeret? húst? bort? Aztán a kősziklából?

— Itt van előttünk. Alattam, körülöttem nincs más, mint szikla és tenger. E helyet évek óta el nem hagyom; nem is hagyhatom el, mert még csak egy csónakom sincsen. S itt élek ötvened magammal, a nélkül, hogy valakitől valamit kérnék. Hát mi lehetetlen van az én teoriámban? A kenyérnek, húsnak, gyümölcsnek az alkotórészei nincsenek-e meg a kőben, a légben és a vízben? Az egyedüli titok, siettetni azoknak a gyors egyesülését, átalakulását. Nézzen ön ide: ebben a findzsában mi van? a szagáról érezheti, hogy kátrány. Ez itt pedig befűtött kemence. Hanem azt már minden chemicus tudja, hogy tűzzel és salmiakkal jeget lehet csinálni. Ezt a findzsát most beteszem a kemence katlanába. Vegyük elő az óránkat és számláljuk rajta a perczeket. Hetvenhét másodpercz mulva kész az anyagváltozás. Nyissuk fel a katlant. Ime lássa ön. A findzsában amonasz fagylalt van.

A tudós úrnak kezdett a háta borsózni.

— Uram, én azt hiszem, hogy ez még sem megy pokolbeli szövetség nélkül.

— Hát persze hogy nem megy. Egyenesen annak a segélyével jön létre. Hát van önnek tán valami kifogása a pokol ellen?

— Hogy van-e nekem kifogásom a pokol ellen?

— No igen. Mert az egy igen régi, idejét mult fogalom. Még abból az időkből való, a mikor az a theoria divott, hogy ezt a földet az Isten teremtette. De hisz onnan már régen megjöttünk. Hiszen minden életnek a föltétele ezen a vékony almahéjnyi földkérgen az, hogy közvetlen alattunk van a pokol. Az ég csak megfagyaszt, a pokol teremt mindent, fát, gyümölcsöt, állatot és embert.

— No uram, ez geognosticai theorema; de az ember csak nem a pokol műve.

— Hát ugyan hogy ne volna az : mikor úgy van alkotva, hogy fázzék, s azért megölje azt az állatot, a melyiknek bundája van ; éhezzék, s azért megölje azt, a minek husa van s szomjazza a vért, az embertársá véréét. Hát jöhetett elő ilyen állapot más phantasiájából, mint az örökkön égő pokoléból ?

— De hát az emberi erényekről megfeledkezett-e ön ? Vannak emberek, a kik az Isten parancsolatai szerint élnek.

— Ez a természetellenes. Azok a parancsok mind az emberiség megkínzására vannak feltalálva. Az egész biblia a tévelygések halmaza. Minden erény lázadás a természet ellen. Jó az, a mi a testnek jól esik.

— Hát a lélek ? uram ! a halhatatlan lélek ?

— Ez a legátkosabb csalás, a mivel a világot el lehetett bolondítani annyi ideig ! A test megkínzására találtak ki egy zsarnokot, a ki azt megböjtöltesse, korlátozza, sanyargassa, kétségbeejtse, a maga érzéseit rátukmálja ; csak azért, mert ez a lélek, ez a semmi onnan felülről jön, az égből, a test pedig innen alulról, a pokolból. De hátha a testnek eszébe jut rájönni egyszer, hogy ő az úr, és amaz a szolga, s legyüri őt maga alá ?

— Uram, az ön dogmája rettenetes !

— De én igen jól érzem magamat mellette. Az egész hitvallás e szókból áll, « a mi nekem jó, az a jó, s a mi másnak rossz, az nem rossz. »

— Uram ! Önnek a többi társai is ezt a hitvallást követik ?

— Én ezt prédikálom nekik s jól meg vannak vele.

— Uram ! Van önnek valami családja ? Reménylem, hogy nincs.

— Van mellettem még egy nőstény anthropopithekus, aztán meg egy kifejeletlen példány simia anthropos masculini generis.

— És a kis fiának minő vallást tanít ön ?

— Azt, a mit ön hallott tőlem.

A szuperintendens elszörnyedve emelé fel a kezeit.

— «Erős várunk nekünk az Isten!» — No uram, én ide nem jövök önhöz többet; hanem a mint hazakerülök, indítványt fogok tenni a kormányzóságnak, hogy önöknek a kapuját falazzassa be, hogy ki ne jöhessenek rajta a szigetünkre!

— Mi nem megyünk ki önökhöz semmiért! hanem majd elfognak önök jönni mihozzánk. Az idén éhinség lesz a szigeten. Démonaim előre tudatták velem. És önök térden fognak hozzám búcsútjágni, a ki a sziklát át tudom változtatni kenyérré s úgy fogják énekelni chorusban: «alleluja Satanas!»

A lelkész fülére rántá a palástját, úgy szaladt ki a toronyból, s attól fogva nem igyekezett senki a pokol apostolánál látogatásával alkalmatlankodni.

A dagői torony lakója igazat mondott. Neki a pokol segített kenyeret csinálni a sziklából. Abban is a valót mondta el, hogy ennek az anyagcserének a műhelye az a vegytani tűzkatlan ott a torony gloriettejében.

Ez a bűvészet így ment végbe.

Mikor a légsulymérő és a sirályok zajlása tudatta a dagői remetével, hogy a zivatar közelit, akkor összehivatta a torony legalsó boltozatába a czimboráit. Ennek a teremnek az volt a neve, hogy «templom.» Megfordított templom. Volt benn szószék is, s azon ő maga volt a prédikátor.

Azok rettenetes szóoklatok voltak. Felhívás mindenre, a mi gonosztett, a mi emberekre nézve borzalom. Visszafelé fordítva az egész tizparancsolat. Gyűlölet az egész emberiség ellen; valamennyi között a saját nemzete ellen s az önfajtája között az édes apa és az édes testvérek ellen. A bűn a maga szörnyeteg nagyságában felemelve

erénynyé. A hitszegés, árulás, mint kötelesség. Az emberek átka büszke gyönyör!

És az alatt, a míg prédikált, az egyetlen édes fiának ott kellett ülnie a lábainál, a szószéke zsámolyán, hogy jókor megszokja ez irtózatot tant; s majd egykor folytassa, ha az apja hazamegy, számot adni a maga démonának.

Ebben a templomban kacagni szoktak énekszó helyett.

Fordítsd meg a tizparancsolatot! Hamis légy, másét kívánd, ölj, rabolj, apát, nagyapát, s a legnagyobb apát, a császárt csufold ki, Istent káromold, s ha találsz szép virágot, a minek neve asszony, tépd le, ne kiméld s szórd el, ha meguntad.

A gyermek még nem értette talán ezt, a mit hallgatnia kellett.

— Holnap, vagy még az éjjel megint ünnepnapja lesz a pokolnak!

Az ilyen örömhíre a czimborák előhozták a templom sekrestyéjébe eldugott ládikáikat, a mik három emberre voltak készítve, könnyű parafából, kívül bivalybőrrel bevonva, s azokat elhelyezték a szűk folyosóban, a min keresztül a tenger feljárt a torony pinczeboltjáig.

Mikor aztán a zivatar kitört, minden ember ott ült a maga csónakjában s várta az «áldozatot.»

Az pedig bizonyos volt.

A mester maga, amint az éj leszállt s a zivatar kitört, felment a torony gloriettejébe, s a vegytani katlanban mésszel táplált tüzet szított, a mi olyan fényt ad, mint a villám, s aztán a három nagy ablakkal átellenben levő falakról leemelte a kemény fatáblákat. Azok mögött három nagy humorú ércztükör volt elrejtve, mely erre azt a vakító fényt a három ablakon keresztül a tenger láthatáráig lövelte szét.

S az ördög vasárnapjára még harangozni is szoktak. A gloriette alatti boltozatban volt felakasztva az a nagy harang, a mi a rigai hőstettnél prédául esett: a mester a harangot időnkint megkongatá, s annak a hangját az a

kapu nagyságu szája a toronynak messze bömbölte ki az éjszakába.

A szigeten lakók sem a fényt nem láthaták, sem a harangszót nem hallhaták, mert a torony arra felé nyílatalan volt.

S a mely hajó ezen a zivataros éjszakán a finni öböl láthatárán feltűnt, annak menthetlenül áldozatul kellett esni ebbe az ördögi kelepczébe.

A keleti tengerről a finn öbölbe vezető torkolatnál két világító torony van felállítva, a svéd parton Gustavsvörn, a finn parton Reval mellett. A hajós a kettőről tudja meg, hogy éjjel, zivatarban merre vegye irányát? A dagói rossz szellem által meggyújtott fény, az éjjeli harangkongatás minden számítást összezavart. Ezt nézték a revali világító toronynak! ott biztos kikötő kínálkozott számukra, áldották Istenüket a megmenekülésért, arrafelé kormányozták a hajót, s egy óra múlva össze voltak zuzva a dagói sziklákon. — Akkor aztán, mikor a vészlővések, a hajótöröttek jajkiáltásai túlhangzottak a zivataron, előjött a szikladuból a mester csónakraja; megrohanta a sülyedő hajót, a kit élve talált, leölte, a mi kincsét, pénzt, értékes terhet, élelmi szert talált rajta, azt csónakjaira feldobálta: a könnyű naszádok elsiklottak a sziklatömkeleg között, a miben a hajóroncsok elvesztek. A munka bevégezte után néha jött a másik és a többi. A csába fény mindenünnen odacsalogatta a hajókat, s azokról élő embernek lehetetlen volt megmenekülni. Virradat előtt két órával kioltá a romboló szellem a fényt a kemenczében, nehogy nappalra csaljon oda valakit a tornya elé. Áldozatai közül soha egy élve nem maradt. Ha férfi volt, rögtön megölték; ha nő volt, halál kinokra tartogatták.

A pokollal és a tengerrel voltak szövetkezve az ég és a föld ellen; s nem volt ellenük védelem.

Ez volt az a bűvészet, a melylyel a sziklából kenyeret, húst, bort és gyümölcsöt tudtak előteremteni. A szétzuzott hajók színültig tölték meg a dagói torony minden kama-

ráját, pinczeboltját mindennel, a mi csak ember szívének kedves; — és megtölték azzal, a mi a legkedvesebb nekik, testvérek csontjaival és koponyáival a torony lábainál zugó örvényeket . . .

V.

A hogy Ungern Feodor előre megjósolá a szuperintendensnek, akként beteljesült a sziget felett a balsors. Az éhinség esztendeje következett. A torony-lakó remete magányában folyton együtt tanakodott annak a nagy élő lénynek a démonaival, a kit ő pokolnak nevezett, s a kit a tudósok «Gea»-nak, földnek neveznek.

S a Geodémonnak valóban pokoli szeszélyei vannak. A föld és az ő kegyencei, aztán meg az égtől származott ember között folytonos a harc. A föld szeret gyomot teremni, az ő kedvence a pipacs, meg a konkoly; ez a csillagok korcsa pedig kényszeríti őt buzát teremni. A földdémon pártfogolja a vadonczot, az állati ösztönt; az ember erőszakolja rá a nemesített gyümölcsöt, és az erényt. A milyen joga van az embernek azt kérdezni: ugyan mire alkotta a teremtő ezt a törmérdek hernyót, cserebogarat, a mi a gyümölcsfáimat letarolja? épen olyan joga van a hernyónak, cserebogárnak azt kérdezni: ugyan miért szülte a föld ezt az idomtalan kétlábú állatot, a mi idejön engem az én fámról leszedni és eltaposni? A földdémon nem a kertésznek a barátja, hanem a hernyóé.

A remete bevonta tanulmányaiba a többi poklok közép-pontját, a napot. Észlelte, hogy a napfoltoknak, a napfáklyáknak befolyásuk van az időjárásra. Tanulmányozta a tengert, és a széljárást, a czethalak és a jégmadarak vándorlását, az északfény kitöréseit és a futó csillagokat; ezek elmondták neki, hogy a májusi hó napokra, a mik azon évben a tenyészetet sietteték, következni fognak a késői fagyok, s Dagó sziget egész gabonatermése egy éjszaka oda lesz. Úgy is történt. És nem csak a szigeten, de

egész éjszaki Oroszországban tönkre ment az egész gabona termés. A rendellenes időjárás meghozta azt a pestist, a mi csak a szegény embereket lepi meg: az éhhalált.

Ilyenkor a hatalmas birodalmak, a mik a pénzhez könnyen jutnak, azt teszik, hogy bevásárolják más országokban a rozsot, meg az árpát, a hol fölösleg termett s úgy szállítják be a saját népüknek; de az olyan szegény kis respublika, mint a Dagó szigeté, nem adhat olyan könnyen aranyat, ezüstöt, a kenyérért, hanem pótolja azt hallal, meg sajttal.

— Az idén nem eszünk kenyeret! Ez volt a jelszó.

A dagői toronyhoz most még sűrűbben eljártak a vénasszonyok virágot árulni, s most már inkább rozsot kértek pénz helyett.

Egyszer azt mondta nekik a kapu keresztül a torony ura:

— Látjátok! én tudok a földből rögtön rozsot, árpát csinálni. Hozzatok nekem földet; de jó termő televényt, s én adok nektek érte gabonát. A mekkora zsákot hoztok földdel, azt töltöm meg gabonával.

Eleinte csak a vénasszonyok tettek vele próbát, s kis tarisnyákban hoztak oda az ördögös úrnak fekete földet; azután kedvet kaptak a jutalmazó cseréhez az erős legények is, a kik már nagy zsákot elbirtak a vállukon cze-pelni s kaptak érte gabonát.

Tisztelendő Vaimönen úr ugyan anathemát mondott mindazokra, a kik a sátánhoz mennek földet csereberélni gabonáért; előre megjósolá, hogy attól a pokoltermelte gabonától Kriebelnyavalyát, meg lengyel üstököt fognak kapni, sőt a lelkük is a Gyehennára jut az elzálogosított földdel együtt; de biz a fenyegetésnél erősebb volt az inség, s a kik a becserélt gabonából ettek, se a bőrük meg nem feketedett tőle, se a hajuk össze nem gubanczolódott, s így a lelküket is bátorságban érezhették.

Mert hiszen valóságos, jó brandenburgi gabona volt az, a mit az orosz kormány megbizásából hajó számra hord-

tak az északi kikötőkbe s ez idén annyi hajó összetörött a dagói torony alatt, hogy a zsákmányolt gabonát nem volt hová eltenni. Azért kapták azt a szigetlakók cserébe földért.

De hát az a föld mire kellett a romboló szellemnek?

Alkotásra.

A torony déli oldalánál, egy arra nyíló ajtó előtt volt egy kis szikla völgy, három oldalról védve a szelektől, ezt hordatta tele a remete azzal a televény földdel s azután — virágokat ültetett bele. Virágos kertet csinált.

Volt egy emberi teremés a tornyában, a ki örült a virágoknak.

S megengedte-e az istentagadónak azt a hitvallása, hogy ennek az egy lénynek örömet csináljon?

Lám, hogy semmi sem tökéletes; még a pokol sem. Még az ördögöt is megcsalják a hívői! még az atheismusnak is van hypocrisisse.

Minden emberi érzést ki tudott tépni a szivéből: ez az egy benne maradt; minden szabályát az erénynek, a jótettnek ellenkezőre tudta fordítani, ezt az egyet nem tudta megtagadni: hogy annak a szegény leánynak örömet szerezzen, a ki a gyermekét elhozta, a ki őt ide, ez elátkozott magányába követte, a ki ránézve az volt, a mi a szerető feleség, és gyermekére nézve, a mi a szerető anya; pedig nem kényszerítette rá senki és semmi.

De hisz ez haeresis a pokol vallása ellen! Egy positiv állítás a mindenttagadás dogmája között.

Hisz ez egyike az erényeknek! a hála; istápolva a másiktól, a szeretettől.

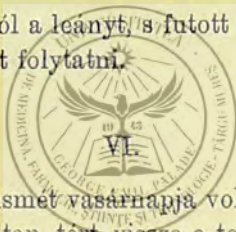
Hogy türhette ezt meg az úrrá tett test? Hisz a hála már a lélek zsarnoksága a test felett! Hiszen ha a test az úr, akkor annak a dolga a gondolkozás, akkor annak a philosophiája ad irányt, következtetést. Ez egyetlen ellenmondás leronthatja az egész Bábelt.

Le is rontja. — És Feodor még sem tudta az elől elzárni a szivét. Csináltatott egy kertet, a mi drágább áron

volt összevásárolva Semiramis függő kertjeinél, a szegény parasztleány számára, a ki ennek a gyűlöletnek a tornyában maga képviselte egyedül ezt a világfenntartó eszmét: «szeretet!»

S mikor készen állt a kert, beültetve a sziget mindenféle virágaival, s aztán Feodor odavezette az addig zárva tartott ajtóhoz Masinkát, s kitárta azt előtte, s így szólt hozzá! «ez a tied!» s mikor az a leány, örömtől sikoltozva rogyott a lábaihoz s kezét arcához szorítva, könnyeivel áztatá; — akkor megüté az a bolond lélek, a rab, ennek a bölcs testnek a falát, a börtönét, s tán így szólt: «hát nem édesebb-e egy ily köny, egy ilyen örömsikoltás, egy vértengernél s ezernyi gyűlölt ellenség halálkar-dalánál?»

Eltaszítá magától a leányt, s futott fel a műhelyébe a rombolás munkáját folytatni.

Egyszer, mikor ismét vasárnapja volt a pokolnak, a kis Sándor halálsápadtan tért vissza a templomból a szobájába. Mikor Masinka azt kérdezte tőle, hogy mi baja? a gyermek azt sugta neki:

— Valami úgy fáj itt a szívem körül: nem tudom, hogy mi? azt tudom, hogy gyűlölöm az apámat!

Az együgyü leány aztán hozzá fogott, hogy kigyógyítsa őt ebből a fájdalmas, nagy nyavalyából, s megtanította rá a gyermeket, hogy mint lehet szeretni egyszerre az apát is, az Istent is; még akkor is, ha azok egymásnak ellenségei, s ha mind a ketten sujtják is a fiukat, a ki tőlük csak rettegni tanult.

A mit éjjel az apa lerombolt a fia lelkében, azt nappal a Masinka szépen felépítette újra.

VII.

Tizenkét esztendeig tartott ez a rettenetes élet. A résztvevők megöszültek bele; többen el is haltak, számuk leolvadt már negyvenre. Maga a dagői rém is hófehér hajú volt már, hetven évesnek látszott; húsz évvel túl az életkorán.

Ez idő alatt hatszáz hajót töretett össze a dagői sziklákon, azokon elveszett több mint tizennyolcz ezer emberélet s elpusztult száz millió tallért érő vagyon.

S a boszuállás réme még mindig nem volt megengesztelve. Tizenkét évi vérontás, rombolás nem csillapítá le a szívében égő poklot.

A kiket eddig az örvénysírba eltemetett, mind ismeretlen emberek voltak, neveiket sem tudta meg soha. Ő maga ott sem volt akkor soha, mikor azokat legyilkolták.

A mit még meg akart érni, a miről örökké álmodott: azokat kaphatni pusztító hatalmába, a kik őt oly nyomorulttá tették. Szemtől-szembe találkozni velük valaha s tele szívvel szívni fel az átkozódásaikat, mikor sirjukba taszítja őket. Ez lenne a pokolmű koronája!

A munka nyáron szünetelt. A rövid és világos északvidéki éjek alatt a világító tornyoknak nincs szerepük. E hónapokban a dagői rém a fiacskáját oktatta, a hogy szokták tenni kegyes atyák kedvencz gyermekeikkel. Tanította a könyvek titkaira, mik a természet hatalmas szellemeit az ember szolgáláivá teszik. Gyakorlotta a vivásban, nem a hogy a lovagok, hanem a hogy bandíták, kalózok vívnak. Elvitte őt magával kis csónakján a szikla-zátony örvényei közé, hogy tanuljon vakmerő lenni, daczolni a vézszel. Az ifjú tizenhat éves volt már, s testi erőben vetekedett minden férfival. Megtette vele azt, hogy a csónakból kitaszította a hullámforgatagba, s eleinte, ha látta, hogy nem bir kivergődni, utána ugrott, üstökénél ragadva

kihozta: utóbb nem volt a segítségére szükség, a gyermek kiuszott magától is.

Egyszer a tizenkettedik év őszén egy orosz császári ágyunaszád zuzott tönkre a sziklákon. Annak a kajütjából egy nevezetes iratot is elhoztak a martalóczok, a mi a kapitány szekrényében a pénzzel együtt volt bezárva. Ez az admirális parancsa volt az összes orosz hadihajókhoz. Tizenkét esztendő alatt annyi szerencsétlenség történt a keleti tengeren, s épen a Fárő és Gustavsvörn közötti útvonalon, a mikből soha egyetlen élő szemtanu nem menekült meg, hogy az általános rémkiáltás még a hatóság nyugalmát is felzavarta. Ez útvonalon valami titokteljes kalózcapatnak kell létezni, mely zivataros éjeken a hajókat megrohanja, elsülyesztí, s a rajtuk utazókat leöldösi. Az eltűnt hajóknak még romjait sem veti ki sehol a tenger. — A hajótöröttek csak egy palaezka zárt tudósítást sem biznak a hullámokra, mikor veszedelmüket látják, a hogy ezt rendesen szokták. Itt embernek kell lenni, a ki e romlást okozza. Keressétek! Minden hadihajónak, ágyunaszádnak ki van adva a parancs, hogy nyomozzák a titokteljes pusztítót.

Hogy kaczagott az ősz daemon-apostol, mikor azt megtudta.

— Közelítenek hát! ők maguk jönnek, a kikre vártam! Szivesen lesznek látva!

Az ősz nevezetes nagy ködökkel kezdődött. A tengeren hajózóknak a legveszedelmesebb réme. A ködökön a világító tornyok fénye nem sűt keresztül. Csak a harangszó ad jelt a hajósnak.

Egy ilyen ködülte éjszakán Feodor kapitány «készülöre» harangoztatott. Ma sátoros ünnep lesz. Hadiyahajók kóborolnak a tengeren. Egy ilyenre volna még szüksége a sziklaörvénynek. Apróbb ágyunaszád van ott már elég, lakóhelye a hydrának és a nautilusnak, még egy három árboczoz kellene belé!

A halálharang kondulásaira a tenger magaslatáról is-

merős hang kezd felelgetni. A hajóstülök tutulása az, mely a ködben mérföldekre elhallik.

Közelítenek!

El vannak ámitva: azt hiszik, kikötőbe futnak be. Reggelre otthon lesznek.

— Nincs Isten, a ki megszabadítsa őket!

De hát ha mégis van?

Mikor a hajó, a közelgő tülökszóból itélve, már alig lehetett fél tengerész-mérföldnyire a dagői toronytól, akkor egyszerre felszállt a köd, s a felkelő nap sugarai közül egy hadigálya alakja tűnt elő.

Az ott rögtön horgonyt vetett. A köd felszakadtával a tengerészek észrevették a veszélyt s nem rohantak bele.

És ezzel egyuttal el volt árulva a dagői torony titka.

Ágyulövésnyi távolban állt meg előtte a gálya. Orosz hajó volt.

Az rögtön felvonta a lobogóját, mire a torony ura is felhuzatta az üdvözítő zászlót a toronyból felnyuló árbocz hegyére.

Erre a gályáról lebocsáták a nászadot, s beleszállt a hajóról a commodor, egy fiatal zászlótartó és huszonegy tengerész fegyveresen.

A torony tengerfelőli bejáratának tartottak, a mit a távcső felfedezett előttük, a gyakorlott hajós nép át tudott hatolni szerencsésen a sziklákon és zátonyokon; a tenger szokatlanul csendes volt ezuttal.

A megérkező hajósokat a kapuban egy vén, görbehátú castellan fogadta, a ki még azonfölül süket is volt.

A commodornak ugyan kiabálni kellett a fülébe, míg meghallotta a kérdését s akkor meg olyan feleletet adott neki rá, hogy abból a commodor nem értett semmit; plattdeutschot beszélt, másra nem volt rábirható. Jelekkel is mutogatta azonban, hogy ő az egyetlen házi cseléd, ha beszélni akarnak az urak, menjenek fel vele az urához.

A commodor a partra szállítá az embereit s követte a

vén szolgát fel a toronyba. Utközben minden ajtóhoz két fegyverest állított, mire a gloriettre felért, csak a fiatal zászlótartó, s az őrmester maradtak vele. Az is elég volt. A házi úr egyedül volt a glorietteben, és körül semmi egyéb, mint a természettudomány fegyverei.

A commodor francziául üdvözlé őt.

— Ön e torony ura?

— Ez idő szerint én vagyok.

— Mi célra építette ön ezt ide?

Feodor végignézte a kérdezőt.

— Szabad előbb megtudnom, hogy mi jogositja önt fel a kérdezősködéésre?

— Ön látja az egyenruhámról, hogy az orosz czár őfelsége sorhajóhadában commodor vagyok. Ez a háromfődeles itt a horgonyon az én hajóm: a «Szent Tamás.» Az utóbbi években tömérdek hajó elveszett a keleti tengeren, a legrejtélyesebb körülmények között. Ezért parancsom van minden felötló tanyát felkutatni a partokon. A nevem gróf Ungern Zeno.

Nagyon hozzá kellett szoktatva lenni Feodor arczának a halottak nyugalmához, hogy erre a névre valamennyi rossz indulat végig nem vonaglott rajta, s azok között a legrosszabb: az öröm.

A két testvér gyermekkorá óta nem látta egymást. Zeno csak a bátyja távollétében járt annak a házához, Feodor pedig soha sem taposta az udvar parquetteit. Vénebbnek is látszott, mint a milyen volt. Nem ismerhetett rá az öcsese.

Feodor meghajtá magát udvariasan a látogató előtt.

— Nagyon örvendek a szerencsének. Én pedig báró Helmford vagyok.

— Svéd?

— Az őseim lehettek azok. Frieslandból jöttem ide.

— Mit csinál ön itt?

— A természetbúvárlatnak élek. S még valami egyéb okom is van itt lenni, a mit nem fogok elhallgatni.

— S miért nem mondja el azonnal?

— Mert egy gyermek is meghallaná.

A fiatal zászlótartóra czélezott.

— Ő az én fiam, Pál, szólt a commodor apai büszkeséggel. Zászlótartó ő felsége sorhajóján. Ő már ágyuszót és csatazajt is hallott.

— Nem kétlem. Pedig még nem több, mint tizenhárom éves.

— Épen annyi.

— Nekem is van egy fiam, a ki már tizenhat éves. De azért egy dolgot még nem volt szabad neki hallani: asszonyok történetét.

— Igaza van önnek. Ha erről van szó, én sem kérdezősködöm tovább.

— Ha kívánja commodor úr, én megmutogatom önnek az épület minden lakosztályát. Tessék velem jönni.

Feodor előre ment. Kőlépcsők vezettek le egyik emeletből a másikba. Az apró szobákra felosztott emeletek könnyen abba a tévedésbe hozhatták a látogatót, hogy a torony egész belsejét bejárta; pedig annak csak a két harmadát ismerte meg; egy fal elrekeszté az üreg egy részét a pinczétől a tizenkettedik emeletig. Itt volt elrejtve minden rablott kincs, fegyver, lőpor, ágyuk, innen volt bejárás a sziklába vágott kasamátákhoz, a hol az élelmiszerek voltak felhalmozva, és a templomhoz, a hol a fegyveres martalóczok vártak a jeladásra, a mikor egy csapóajtón keresztül a torony másik részébe átrohanjanak.

Abban a megmutatott lakosztályban nem volt más látható, mint egy helyen természetrajzi gyűjtemények, kagylók, korallok; más helyen könyvtárak, remek kötésű foliánsokkal; szobor-töredékek, régiségek, a mikkel egy világtól elvonult tudós szokta magát körülvenni. Egy délre nyíló ablakából kitekintve a toronynak, a látogató egy kis kertet látott maga előtt, a miben akkor nyíltak legjobban a késő őszi aszterek és chrysanthemumok.

— Ah, ez a kert elárulja, hogy nő lakik e toronyban.

— Sajnálom, hogy oda nem vezethetem el önt, Ungern gróf; ön érteni fogja azt. Egy nő szobáján keresztül kellene mennünk.

— Önnek neje?

— Nehéz rá felelni. Az és még sem az.

— Ah! rejtegetett viszony.

— Hanem azért ne maradjon ön előtt semmi gyanus rejtély, gróf úr. A hová a férfivendégnek nem szabad belépni, szabad a gyermekvendégnek.

Azzal benyitott az ajtón s átkiáltott a másik szobába.

— Sándor!

A megszólításra előlépett a délczeg napbarnította ifjú, kinek arczán az ifjukor elpiruló zavara látszott, a mint idegeneket pillanta meg.

Feodor odatolta őt a másik ifjuhoz.

— Nézd, ez urfi itt gróf Ungern Pál, zászlótartó. Fogd karon, mutasd be őt az anyádnak. Aztán legyetek jó barátok.

Sándor nagyot bámult sötét szemével először az atyjára, azután az idegen ifjura. Majd szólanul odanyujtá kezét Pálnak s megrázta azt bajtársi szivességgel, s aztán odavonta őt magához és megcsókolta, s vállát átölelve vitte be — az anyjához.

Ez az őszinte, elbámuló, örömeiben elpiruló gyermekarc végkép lefegyverzé a commodor gyanuját. Elhitte, hogy a torony falai csak egy szerelmi tragœdia titkait rejtegetik. Valakinek oka van a világtól elzárkózni egy nővel, a kinek az arczát nem szabad meglátni, csak olyan ifjunak, a ki nem vénebb, mint ez a torony maga.

Pedig megláthatta azt akárki, csak Zenonak nem volt szabad Masinkát megpillantani. Hisz az rögtön ráismert volna a dajkára, a kit bátyja házánál annyiszor látott, talán néhányszor meg is csipkedte az arczát. S a nőarcz nem változik el oly nagyon az idővel. Erről egyszerre kitalálta volna Zeno, hogy hol jár?

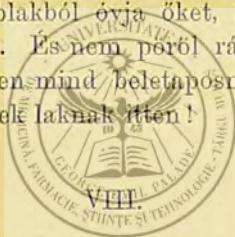
Abban a kertre néző szobában volt az étkezéshez fel-

terítve az asztal. Óriási sajt, pompás sonka, s egy hordócskában csapra ütött ser.

— Maradjunk mingyárt itt, sokkal okosabb lesz, szólta a háziúr, az őrmester majd sorba vizsgálja a még hátralevő kamarákat, a mik nem sok érdekeset mutatnak, öreg háznagyom majd felnyitogat előtte mindent. S aztán ha visszatér az őrmester, elmondja, hogy miket fedezett fel.

A commodor nevetett. Nevetése csak visszhang volt két gyermekhangra, a mi alulról hangzott fel. A mint az ablakon letekinte: a két suhanczot látta már játszani a kertben. Min kezdhetné a játékot két ilyen ficzko egyébbel, mikor elkezdi a pajtáskodást, mint azon, hogy melyik tudja a másiknak a karját behajtani. Egy csengő női hang egy másik ablakból óvja őket, hogy ki ne törjék egymásnak a kezét. És nem poról rájuk azért, hogy a tréfás verseny közben mind beletapósnak a virágágyaiba.

Nagyon jó emberek laknak itten!

Sándor először örült életében, — a mióta a gyermekjátékszerek fölötti örömei elmultak.

Mikor azt mondhatta a vendég ifjunak, Masinkára mutatva:

— Nézd, ez az én «anyám».

Valóban az volt ránézve. Kisded kora óta ez a nő pótolta nála az anya helyét. Az igazinak más mulatsága volt. Ez a nő szerette őt, s ennél tudta meg ő is, hogy van a világon még valami érzés a gyűlöleten kívül.

De még nagyobb öröm volt az, mikor vendégét bemutathatta.

— Anyám! Ez itt «Ungern Pál». Apám azt mondta, hogy mutassam be őt az anyámnak és legyünk jó barátok.

A szemeiben ragyogtak a könyvek.

Hisz ő tudta jól, hogy ki az az Ungern Pál?

Masinka tudott egy titkot, a mit az apának soha sem fedezett fel; az, hogy az a Pál már akkor a világon volt, mikor az a katasztrófa történt ő vele. Épen az ő világra jötte okozta azt. Két embernek, a kit a szenvedély bünbe ejtett, nagy oka volt megakadályozni azt, hogy ő ezt megtudja. A férj nem is tudta ezt meg soha. Hanem e titkot annál inkább elmondta Masinka Sándornak, olyan bizalmas órákban, a mikor az apja rettentő tanításai elől az egyszerű cselédhez menekült. Akkor megsugá neki Masinka, hogy vannak künn a nagy világban, a mely előle gyermekora óta eltűnt, nagy és hatalmas ellenségei: a nagybátyja és annak a fia, egy mostoha testvér. Azok miatt kell neki is e sziklatoronyban elvesztegetni ifjú életét. És azután elmondta neki, hogy az igaz jó emberek, a kik Istennek tetszeni akarnak, megbocsátanak az ellenségeiknek; és azután megtanította őt valami egyszerű imádságra, a mit igaz ember az ellenségeiért mond: hogy térítse meg őket az Isten, hogy szünjenek meg őt üldözni, engesztelődjenek ki tránta, szabadítsák fel e börtönélet alól, nyujtsák feleje békejobbjukat. Masinka azt tette Sándorral, hogy az minden este, mielőtt elaludt volna, imádkozott a mostoha testvéreért, a ki már a születése órájában üldözője lett neki.

Most azután, hogy azt mondta Masinkának: «Nézd, ez itt Ungern Pál. Apám mondá: hozzam hozzád, legyünk jó barátok» e szavakban az az érzés volt kifejezve: «Lásd, használt az imádságom. Az ellenség kiengesztelődött, eljött értem, megszabadít. Még is jó az Isten; még is jó az én apám! Hogy szerethetem már mindkettőt együtt, — s harmadiknak az ellenségemet».

Masinka elérte azt, s reszkető karjaival egymáshoz ölelve azt a két fejet, megsókolá mind a kettőnek a homlokát.

«Szeressétek egymást!»

Aztán felhordta, a mi csak csemege volt a szekrényé-

ben. Csak egy tányér, meg egy étszer volt hozzá. A két ifjú tudott enni egy tányérról, egy késsel: megegyeztek szépen.

Masinka nézte őket gyönyörködve.

Azután kiküldte őket a kis kertbe; menjenek ifjak módjára játszani, birkózni, ne sajnálják a virágokat, úgy is itt már az ősz, a dér leforrázza azt mind.

Pál aztán beszélt Sándornak a nagy világról, a mit ő már bejárt. Csatában is volt a tengeren, piratákkal.

Erről aztán eszébe jutott Sándornak, hogy a piratáknak, a banditáknak sajtárszerű fogásaik vannak a vívásnál; előhozta a vívókardokat s azokra a mesterfogásokra betanította a Pált is; hasznát veheti, ha egyszer szemtül-szemben kell harcolnia majd a kalózzokkal.

Milyen boldog volt! Hogy egyszer már magához való ifjuval találkozhatott. Hogy repesett a szíve, mikor a testvérré nézett. Örült rajta, hogy az olyan délczeg szép fiú; — mikor vívtak, úgy vigyázott, hogy a tompa karddal nagyon meg ne üsse, úgy hogy fájjon; ha pedig az talált ráhuzni egy egészséges csapást, nevetett rajta, azt mondta «dehogy fáj!» s megdicsérte érte.

Az ablakból leste őket a Masinka, a mint a kertben előre hátra tülekedtek, s törülgette a könyeit. Örömkönyeket.

IX.

A két öreg ez alatt mulatott egymással.

A tengerészek a vén háznagygyal együtt minden zegézugát bejárták a toronynak, s a visszatérő őrmester azt jelenté, hogy semmi feljegyzésre méltót nem talált.

Feodor erre egy szócsövet vett elő.

— Engedje meg, hogy a háznagyomnak utasítást adjak a tengerészek ellátása iránt. Süket, másként nem hall.

A hallcsón keresztül aztán amannak a fülébe beszélt, más nem hallhatta mit. Azt is valószínűleg plattdeutsch nyelven.

A háznagy megértett mindent. Inte a matrózoknak, hogy fogják meg az egész seres hordót s vigyék le magukkal.

Abban tehát megnyugodhattak, hogy megmérgezett italt nem kapnak; mert az úr maga is abból lakomázott. Sajt és füstölt sonka szintén nem lehet megmérgezve, mert a mérég elárulná magát.

Feodor aztán egy fali szekrényből sherry-palaczkokat vett elő s más pohárkákba töltött maguknak. Egyedül maradtak.

— Én még nem készülök odább menni, szolt Zeno, összekocintva a poharát, éjszakára is igénybe szándékozom venni önnek a vendégszeretetét. Az okát is megmondom ittmaradásomnak.

— Mielőtt az okát megmondaná ön, mely engem e szerencsében részesít, engedje meg, hogy a ház úrnőjét értesítem arról, hogy vendégeink éjszakára is itt maradnak. Én a magamról majd gondoskodom, ő is gondoskodik arról, a ki neki jutott.

— Jól lesz.

Ezzel Feodor bement Masinka szobájába, s még az ajtót is félig nyitva hagyá, hogy Zeno hallhassa jól, a mit hozzá beszél.

— Csak egy ágy van, azon a fiuk ketten is el fognak hálni.

Óh hogyne! Milyen öröm lesz az Sándornak, ha elalvás előtt a karját Pál nyaka körül fűzheti. Ma nem kell a régi imát elmondania: a mit kért, itt van.

Ezt elvégezve, rögtön visszéjött Zenohoz Feodor.

— Nos uram, most meghallgathatom önnek az okait Hanem koczintsunk elébb.

— «Viva noi!» A hogy az olasz mondja. Tehát uram; én és valamennyi hajósom a mult éjjel folytonosan valami távolból jövő harangszót véltünk hallani.

— Valóban?

— Ez a harangszó bennünket zavarba hozott. Altisz-

teim, a kik nem egészen tökéletesek a térképpel meg a delejtüvel való bánásban, azt mondták, hogy ez a harangszó a gustavsvörni világító toronyból jó, a mit a nagy köd miatt most nem látni; kormányosom pedig, a ki sült paraszt, s csak az ösztöne után indul, azt állította, hogy a gustavsvörni világító torony harangszavának lehetetlen erről az oldalról jönnie; messzebb is van az, mint hogy idáig elhangzanék; ő szerinte ez a harangszó nem más, mint a kísértetek játéka. Itt a tájon van egy elsülyedt város, annak a harangszavát hallani ilyen ködös éjszakákon, a tengeren hajózók romlására; mert a hová ez a harangszó vezeti őket, az a legveszedelmesebb sziklazátony. Van is erről valami népmonda. Nem ismeri ön ezt e mesét?

— De ismerem.

— Nem lenne azt szíves nekem elmondani?

Feodor talált ki valami mesét egy elsülyedt városról, s ennek az éjjel felzúgó harangjairól. Gondolta, az orosz, ha commodore is, babonás. Talán ez is elég lesz neki.

Zeno végig hagyta azt neki mondani s az elbeszélő arcát vizsgálta az alatt figyelmesen.

— De hát ön maga hiszi-e azt a mondát?

Feodor ránézett, s aztán vállat vont.

— Bah! — Dehogy hiszem.

— Pedig hát kell benne valaminek lenni, mert ez a harangszó bennünket oly elátkozott helyre vezetett, hogy ha a köd reggel felé hirtelen egyszerre föl nem szakad, én most a három árboczosommal együtt ott vagyok, a hol a korall terem. Ideje volt horgonyt vetnünk. De hát honnan jött akkor ez az áruló harangszó? Azt hihetném, hogy a Dagő sziget valamelyik templomtornyából, ha nem tudnám, hogy éjszaka, a karácsonyi misét kivéve, nem szokták meghúzni a harangokat. Nem sejtí ön e talány titkát?

— De igen. Ködös időben magam is gyakran észleltem ezt a harangszót, s mellőzve a meséket, egész természet-

tani okokból tudom azt kimagyarázni. Ez nem más, mint a gustavsvörni torony harangjának a hangja. Az erős köd lenyomja a hangot, s ilyenkor ez kétszer oly messzire elhallatszik, mint más rendes időben. A sűrű légkörben a hang erősebb, mint a ritkában. Ugyanaz a villámcsattanás, mely a hegy magasán állóra nézve alig volt hangosabb egy puska lövésnél, a völgyben állóra nézve földrengető dörgésnek hallik.

— Ezt én is tudom. De az eltévesztett irány.

— Annak is egyszerű magyarázata van. A tengeren nyugati szél van, — szél ellenében nem terjed a hang; ellenben szél mentében annál jobban. A gustavsvörni harangszót a dagói partokig hozza a szél, s a mint a sziklákról a hang visszaverődik, egészen úgy tetszhetik az, mintha itt e szigeten harangoznának.

— Áll. De már most arra az esetre, ha a dagói sziklapart csak a gustavsvörni harang visszhangját veri a tengerre, itt ezen a ponton okvetlenül meg kell hallani azt a harangszót.

— Meg is hallik, én többször észleltem.

— No hát erről akarok én meggyőződni itten s ezért óhajtok itt maradni éjszakára.

— A mit én a legőszintébb örömmel viszonzok.

A commodore úgy tett, mint a kit érdekelnek a természettudományok. A tengerésznek rendesen csillagászáttal is kell foglalkozni, és meteorológiával. Házi gazdája ezekben mester volt, sokat lehetett tőle tanulni s ő kifogyhatatlan volt a kérdezősködésben. Hanem egy tárgy volt a szobában, a minek a célját nem bírta kitalálni, kérdezősködni pedig együgyűségnek látszott volna. Egy hosszú vastag selyem csengetyűsinór, mely a plafondról lecsüggött. Mi lehet ez? Hát mi? csengetyűsinór. De minek az? Az egyetlen cseléd süket, annak nem lehet csengetni vele. A házi gazda oly módon tolt a zsinór elé nagy karosszékét, hogy a hozzájutást egészen elzárta vele.

A beszélgetés közben leszállt az éj. A szomszéd szo-

bában lehetett hallani, hogy a két gyermek jó éjt kíván Masinkának s aztán mellékszobájába távozik. Egy halk sóhajtás hangzik még: «én édes Istenem!» a nő is alunni megy, s a boldog másvilágnak ajánlja lelkét. Ezek alusznak mind a hárman.

— No most mi felmehetünk az observatoriumba, szól Feodor, felkelve helyéről, s hallgatózhatunk a harangszó után.

Azzal indult egy kézi lámpást meggyújtani.

A mint Feodor a helyét elhagyta s hátat fordított, Zeno hirtelen oda lépett a selyemkötélhez, s egyet rántott rajta.

S arra mély, tompa kondulással megszólalt a rejtett harang.

— Ah! Itt van tehát az a harang! Kiáltá fel diadalmas haraggal Zeno.

— Szerencsétlen! hörögött rekedt hangon Feodor. Te magad adtad meg a jelt.

Zeno az ajtóhoz rohant; neki kardja volt, Feodor pedig fegyvertelen állt ott. Felszakítá az ajtót s sípjába fujva, jelt adott.

A sötét lépcsőn felfelé rohanó férfiak léptei hangzottak.

— Fogjátok meg ez embert, és kötözzétek meg! parancsolá Zeno, kardja hegyével Feodorra mutatva.

Abban a perczben megragadták a két karját hátulról, hurkot vetettek az ökleire. Nem az ő matrózai voltak azok, hanem Feodor martalóczai. Egy pillanat alatt oda volt kötözve ahhoz a karszékhez, a melyből az imént felkelt. Mielőtt kiálthatott volna, betömték a száját.

Feodor hideg vérrel állt eléje.

— No most már azt is tudod, hogy hol harangoztak és azt is, hogy kinek? Tudd meg hát azt is, hogy ki harangozott? Én vagyok Ungern Feodor kapitány, a kit te elárultál, bevádoltál, bányarabságra ítéltetted, a kit nyomorulttá, földönfutóvá tettél; a kinek feleségét elcsá-

bítottad, a kinek a gyermekét megbélyegeztetted. Azóta nincs egyéb dolgom, mint a boszuállás. Azért építettem ide ezt a tornyot, hogy a te nemzedet hajóit összetörve lássam a szikla zátonyain. Hatszázat pusztítottam már el, a te sorhajód, a büszke három sor ágyús, kezdi el a hetedik százat. Arra a harangkondításra, a mit magad tettél, az én hiveim előrohantak a lesből, s azóta a te katonáidat leölték mind. Azután pedig fel fogják venni magukra azoknak az öltözeteit s a te saját dereglyéden meglepik a horgonyon álló hajódat. Az lesz a vérfürdő, a mit ott elkövetnek! S mikor aztán minden élet-világ ki lesz fujva, akkor üszköt vetnek a hajóba, s égni hagyják. Te nézni fogod ezt a gyönyörű látványt egy nyitott ablakból, a hová ki foglak tenni és gyönyörködhetel benne egész a hajó felrobbanásaig. Erre a nagy csatazajra aztán felébrednek a fiuk, kiszaladnak egy ingben. Akkor én az egyik fiunak azt fogom mondani, nézd! itt a válladon ez a letörölhetlen bélyeg, a mely téged a világból örökre kitiltott, mielőtt vétetél volna valamit. Ez a bélyeg lehetetlenné teszi, hogy valaha becsületes embernek neveztesse, hogy valaha tisztességes asszonyt végy nőül, hogy a nevedet bevalljad. Ezzel el vagy temetve s el vagy kárhozva ezen a világon. S a ki ezt tette veled: ime ez az ember, a kit megkötozve látsz itt. Ez elrabolta tőled vagyondodat, elrabolta anyád szívét, elrabolta az egész világot! Ez csinált az apádból ördögöt s az életből poklot neked. Ennek az embernek fia van. Az ott! Ez az oka annak, hogy te ilyen nyomorult vagy. Ennek nem volt szabad a világra születni, mert a születése perczében megsemmisített engem és téged. Ez a korcs, a ki a te nevedet bitorolja. Nesztek két kard; — rohanjatok egymásra! S te látni fogod és gyönyörködhetel benne, hogy mint öli meg az én fiam a tiedet. Lehet, hogy mind a ketten megölik egymást. Az mindegy. Végignézzük csendesen, mozdulatlanul. S ha azután ők elkészülnek egymással, akkor feloldom a kezeidet, rajtunk lesz a sor; — ne hidd, hogy

orozva öllek meg. Kardot adok a kezébe, s aztán legyen közöttünk bíró az ördög és a pokol! — Vigyétek!

A megkötözött ember vonaglott a lelki fájdalomtól s a szemei könyörögve néztek testvérére.

Annak az arcza hideg volt, mint a márvány.

X.

A pokol műve tehát mégis tökéletes! A sátán nem csalja meg, a ki benne bízik, a ki neki igaz hive.

De hát valjon igaz, tökéletes hive volt-e neki?

Nem vétett-e a pokol vallása ellen titokban, a midőn megtürt maga mellett egy emberi lényt, a ki «én Istenem»-hez fohászkodik, a midőn álomra hajtja fejét?

De hát az álom országában van-e az a nő?

Nem hallotta-e az ajtón keresztül mindazt ez a nő, a mi most el lett mondva, a miről addig sejtelve sem volt? Nem árulhatja-e őt el?

Átment a szomszéd szobába, a lámpával kezében. Oda világított vele Maszika arcába. A nő behunyt szemmel feküdt előtte, két keze a keble fölött összetéve, mely csendesen szállt és emelkedett.

Az alvilági szellem azt sugá neki, hogy ennek a nőnek obb volna halottá lenni.

Hátha mindent hallott s csak tetteteti az alvást?

A kezét oda tette az alvó szívére, s a másik kezében ott tartá a felemelt gyilkot, úgy, hogy annak a hegye a nő kebléhez ért.

Ha egy sebes szívdobbanás elárulja, hogy ébren van, ez a tör keresztülfut a szíven. De nyugodtan maradt.

Arcza elkezdett mosolyogni az alatt s ajkai hebegve sutogák, álmodók szakgatott szavával:

— Ne csiklandj azzal a kalászszal, Sasa!

A kegyetlen ördögहितü embernek nem volt bátorsága keresztülütni azon a szíven azt a vasat.

Pedig az ördöge eléggé susogta: «nem vagy egészen

enyém; még maradt benned egy jó indulat: ez az egy elveszít!»

Nem tudta megölni a leányt.

Megnyugtató magát azzal, hogy aludt az és nem hallott semmit. Elégnek tartá, hogy a kertbe vezető lépcsőajtó kulcsát magához vette, a mi a leánynál állt. Így be voltak jól zárva.

Otthagytá őt és sietett fel az observatoriumába.

... Pedig a leány nem aludt. Ébren volt és hallott minden szót.

Képtelen lelkierővel leküzdte az iszonyatot, a halál félelmét, hogy alvást tudjon színlelni, mikor a tör szívének van szegezve annak az embernek a kezében, a kit ma ismert meg egész iszonyatosságában.

A mint a távozó léptek elhangzottak, felugrott az ágyából, átrohant a két alvó ifjúhoz (egymás kezét szorítva aludtak), felriasztá őket.

— A halál órája közelit rátok!

Sietve elmondott nekik mindent.

— Egymást kell megölnötök, apaitok szemeláttára.

A két fiu reszketve ölelte át egymást.

Nem a halál félelmétől reszkettek, hanem attól a kínzó tudattól, hogy apáik így gyűlölhetik egymást!

— Fussatok innen!

— De merre? A kertajtó zárva van.

— Itt az ablakon keresztül le a kertbe s onnan a kőfalon át a part alá, ott lesz egy csónak, azon elmenekülhettek a hajóhoz.

— De te is velünk jösz!

Masinka sietve széthasogatta az ágylepedőket, azokat egymáshoz kötözte, még az mind nem adta ki, átment az étkezőbe, ott levágta azt a hosszú harangkötelet, azzal kitelt. Az ablakból egyenkint lebocsátkoztak a kertbe, onnan tovább. Az éj sötét volt, kedvezett futásuknak.

XI.

A két testvér odafenn volt a gloriéttben.

Zeno megkötözve a karszékekben s odahelyezve az egyik nyílt ablak elé, mely a tengerre nézett, Feodor pedig a nagy látesőve előtt ült s azon keresztül vizsgálta a horgonyon lengő hadihajót. Koronkint megszólalt és elmondá, hogy mi történik a hajó födelén, mit lát az ablakokban?

«A legénység dobszóra összegyül, éjszakára imádkoznak. Nagy bolondok.»

«Az öröket kiállítják, a zászlót levonják az árboczról.»

«A kapitány bemegey a kajütjébe s künn hagyja a hadnagyát a középfödelén. A hadnagy körülnez, mindent rendben lát, lefekszik.»

«Az árboczkosárból leszállt az őrt álló matróz s az ágyumellvédhez búvik. Bizonyosan megfázott. Senki se veszi észre.»

«A hajóablakok egyenkint elsötétülnek, csak egy világít még: a kapitányé. Az is kialudt. Nyugosznak már mind az Urban! Jó éjszakát!»

— No testvér, most már következik a te látványod. Vitézeim már ott ülnek a dereglyében és a csónakaikon. Egy harangkondulás lesz a jel, hogy «minden rendben van!» Azzal magára hagyta Zenót a gloriéttben.

A megkötözött férfi valahogy az egyik lábát ki tudta feszíteni kötelékeiből annyira, hogy az a földre leért. Azzal addig csúsztatta magát a karszékekkel együtt az ablak párkányzataig, mely a padlóig ért, míg egy utolsó, kétségbeesett erőfeszítéssel fel tudta billenteni a széket, a melyen ült, előre, a mélységbe alá. Ennek számára több látvány a földön nem volt.

Feodor lelépdelt az étkezőig, a hol a harangkötéllal megszokta húzni a harangot, mely a hosszában kétfelé osztott toronynak abban a másik rekeszében volt. Megdöbbenve látta, hogy az a zsinór le van vágva.

Rémülten rohant át a mellékszobába, a hol Masinka hált: az ágy üres volt. Futott a benyilóba: a két gyermek fekhelye is üres volt. A nyitott ablak s a szélben lóbálózó kötél megmondá neki, hogy hová lettek?

Jókor volt már felordítani dühkiáltásaival a kísértetlakot! Szurkálhatta már törével keresztül-kasul azt a fekvőhelyet, a honnan áldozata eltűnt! üthette már a szive táját öklével, a miért egy érzésnek helyt engedett! Ez lett a veszedelme.

Éktelen dühében felrohan a gloriettbe, hogy minden meghiusult boszuját a megmaradt áldozat vérével csillapítsa le. Az is eltűnt: nem találta ott. Lenézett, hová repülhetett el?

A nevét kiáltotta vak dühében.

Semmi hang nem felelt. A hullámok beszéltek a szikláknak valamit.

S a mint a hajóra tekintett, végigfutott testén a borzadály, annak minden ablaka, ki volt világítva, a hajósok a mellvédeknél sorakoztak.

— El vagyok árulva! furdoklá ketségbeestében s megtagadta az ördögöt! Az sincs! Semmi sincs!

XII.

Másnap reggel már meg tudta Feodor, hogy mi változás történt odakünn a világban?

Nagy csapat fegyveres nép tódult a tornyát elzáró sánckok felé a sziget oldaláról, míg a tenger felől a hadihajó fordítá felé hármassorú ágyusorának torkait.

No de a hajó messze van, közelbe nem jöhet s a polgárkatonaság nem harcol igazán.

Mielőtt arra kerülne a sor, üdvös szokás szerint előbb az ostrom alá vevők felszólítják a megszállt hadat a békés feladásra.

A trombitás hirnök nyomában jön a szuperintendens,

mint előzetes békeapostol. Felhívják a torony lakóit, hogy álljanak szónak.

Feodor odaküldi hozzájuk a legvénebb martalóczot, a ki a háznagyot játszta: a süketet. Beszéljék annak a fülébe a szép mondásaikat.

Csakhogy a háznagy nem süket, ha nem akarja. Ő is esalt a csalók között. Ez jól megérté a békekövet felhívását: «mindenkinek szabad elvonulás és büntetlen élet: kiki annyit elvihet a toronyban felhalmozott kincsekből, a mennyit a válla elbir. Csak a torony urát magát adják ki élve a büntető igazság kezébe».

A visszatérő várnagy elébb megsugta a felhívás tartalmát az őrt álló czimborának, így szájról-szájra a többi megtudta mind.

Mikor aztán a torony ura oda lépett közéjük, körülállták, megfigyelték.

— Czimboráim! szólt Feodor; itt a próba napja, a hol megmutatjuk a világnak, hogy mit ér negyven ilyen ficzkó, mint ti vagytok, egy vár, meg egy sziklazátony közepett? Tizenkét ágyunk van, lőszerünk tömérdek, élelmünk a világ végéig elég. Ezen a hosszú sziklanyelven, a ki felénk közelít, lesöpörjük, mint a hangyát; a ki a tenger felől jön, fenékbe löjük s ha elnyomnak bennünket, légberöpítjük magunkat ellenségeinkkel együtt, ott is összefogózva maradunk s vagy ők visznek fel bennünket a maguk mennyországába; vagy mi őket velünk a magunk dicső pokolországába. Fel, tűzre és vasra barátim.

Máskor nagy hurráh-ordítás fogadta az ilyen beszédet, most csak a szájaikat fintorgatták a marczona hősök. Előlépett a görbehátú.

— Hallám a szép szót, patronus uram, mert hát nem volnék már süket; s azt mondanám rá: hogy igen szép vallás volt ez, a mire te minket tanítottál. «A mi nekem jó, az a jó, a mi másnak rossz, az nem rossz; a hűség erény és így a pokol fiainak nem való.» Nekünk szabadság van ígérve s egész hátikosár kincs fejenkint: ez nekünk jó,

tehát jó; ha téged kiadunk élve, téged négyfelé vágnak: ez neked rossz, tehát nem rossz. Ha hozzád sem leszünk hűségesek, akkor tökéletesen tetszeni fogunk az ördögnek. Tehát inkább csak kiadunk mi téged, mint hogy veled együtt a légből röpjünk.

A körülállók mind nagyot nevettek rá.

Feodor maga is kaczagott.

Hisz ez az ő saját tanainak a diadala volt.

«A mi nekem jó, az a jó; a mi másnak rossz, az nem rossz.»

Nagyon megtanulták tőle.

— Hanem azért még sem kaptok semmit.

Mielőtt hozzányulhattak volna, kirántotta a pisztolyát s egy lövéssel szétzúzta a koponyáját.

— — — — —
 Sándor és Pál visszamentek az országukba s megosztottak békében apáik vagyonán.
 — — — — —

A dagói torony pedig most is ott áll a sziklaszoros előfokán s jó menedéket ad a hojszáknak és tengeri sasoknak.

A HAZATÉRT.

I.

— Én vagyok gróf Moiria. E szavakkal köszöntött be egy karcsú, lovagias magatartású fiatal ember monsieur Rogneardhoz, a ki épen a nagy strazza-könyvében kötözte a százezres számokat egymáshoz.

— Ah! Nagyon örülök! Tessenék helyet foglalni. Tehát ön is megnyerte a «radiatio»-t?

— Meg ám. Ez igazán jó szó! «Kivakartatás».

— Furcsa szó. Azt is teszi, hogy «ragyogás», meg azt is, hogy «kivakarás».

— No én nem ragyogok; csak ki vagyok vakarva.

— Annál jobb. Sokkal jobb. Kivakartatva lenni a szám-üzöttek lajstromából. Ez a mi császárunk gondolatja volt. Minek legyen annyi derék franczia szétszórva a világban? Jöjjenek haza! Legyünk együtt! Ugyan gróf úr, mivel töltötték az időt az emigráns urak odakinn a barbar földön?

— Hát — nem unatkoztunk. Egy kicsit katonáskodtunk a mi átkozott jó barátaink zsoldjában, a mi szeretett ellenségeink, a francziák ellen. Aztán mikor vége volt a háborúnak, elfogyott a fizetés, láttunk dolog után. Ki kefe-kötő lett, ki meg festő, ki meg ispán. Némelyikünk tudott hárfázni, furulyálni, hangversenyeket adott, a kinek herczegasszonya volt, az pipereárus-boltot nyitott. Egy grófunk esizmadiamesterségre adta magát, a felesége meg skatulyákat csinált.

— Ah! Ne mondja ön! S nem szégyenlették magukat?

— Oh dehogy! A marquis, a ki miniatúr-arczképeket festett, egy cseppet sem restelte karonfogva járni azzal a gróffal, a ki csak boltezimereket mázolt s mondhatom, hogy az a herceg, a ki a hangversenyeken hárfázott, kész volt bármikor egy korcsmában vacsorálni azzal az örgróffal, a ki czédulakihordója volt. Oh, mi nem voltunk arisztokraták.

— Nagyon jó! Igen jó! A kedély sehol sem hagyja el a francziát! Hát ön mivel mulatta magát az alatt?

— Oh, én nagyon ügyetlen vagyok. Én semmihez sem értek a világon. Én beszegődtem ispánnak.

— Hahaha! Falusi gazdatisztnek! Olyannak, a ki arra vigyáz, hogy a béresek a hegyével lefelé ültessék el az árpát a földbe, ne a tompa végével s a ki a trágyát nem kerüli ki, ha útjába akad, hanem rálép? S megtudta ön különböztetni a birkát az ürütől? No én csak akkor ismerem rá az ürüre, mikor a szakácsom özgerincz-sültet talál fel, hogy ez birka.

— De én még a gyapjufinomításig is eljutottam.

— A gyapjufinomításig! Ön fésülgette, kefélgette a birkákat? Ez nagyszerű! Hát már most mit szándékozik ön tenni idehaza?

— Épen ebben járok most önnél. Nekem volt egy csinos kis családi birtokom itt Nancy mellett, a mit a convent elárvereztetett.

— Az ám. Azt én vettem meg. Nagyon szép kis birtok. Hanem átkozott keveset jövedelmez. Rég túladtam volna rajta, ha a leányom olyan nagyon nem szeretné az erdőt, a miket én ki nem állhatok. Mennyi búzát lehetne azoknak a helyén termesztetni! Meg nem foghatom, hogy mire való a fa a világon? Az se búzát nem terem, se maga meg nem ehető; csak a kilátást veszi el. Hanem hát ez a birtok már most a nyakamon maradt. Árvereztem rá s rám ütötték. Törvényes úton jutottam hozzá. Az enyim

jog szerint. Ezen a császár sem változtathat. A proscriptiós listából kiradiálhatta az emigránsok neveit; de a telekkönyvből nem radiálhatja ki az új birtokosok neveit. Ugye bár, ezt tudja ön édes gróf úr?

— Hogyne tudnám?

— Tehát mégis, miért jött ön ide hozzám? A minek különben én nagyon örülök.

— Hát hallotta-e ön a hírét Mac Calluth úrnak?

— Valami irlandi lehet.

— Tökéletesen az. Ezzel is az történt, hogy a nagyapja emigrált; a köztársaság elkobozta s elárverezte a birtokait. Mire Mac Calluth junior hazaérkezett, már valaki más ült a kastélyában. Ezen ő nem változtathatott, hanem annyit megtehetett, hogy azóta évről-évre, minden Szent-György napkor megjelen az ősi kastélya előtt s annak valamennyi ablakát beveri. Az új birtokos már úgy hozzá van szokva, hogy Szent-György nap előtt beszedeti a redőnyöket mind s aztán készen tart egy második fogás ablakot, hogy a mint az egyik be van verve, helyébe rakassa.

— Hahaha! Geniális ötlet egy irlanditól! De reményelem, hogy egy francia nem követ el plagiumot egy irlandin?

— Nem bizony. Láthatja ön, hogy nem az ablakon kozogtattam be, hanem az ajtón. Én azt kérem öntől, hogy adja ki nekem bérbe azt az ön birtokát, a melyik hajdan az én apámé volt. Én legjobb szeretnék ott gazdálkodni, a hol már ismerős vagyok.

— Ah! Ez óriási gondolat! A gróf maga akarja kibérelni az ősi birtokát. De hogy az ördögbe akar ön egy falusi birtokból megélni, mikor önnek arra adósságot felvenni nem lehet?

— Ön azt hiszi?

— Persze, hogy azt hiszem. Hogy a grófok, a kiknek nagy birtokaik vannak, azokat akként jövedelmeztetik, hogy folyvást adósságot szednek fel rá, a míg csak benne tart.

Ez a legyszerűbb módja a falusi gazdálkodásnak. De hát a bérlő előtt ezek a jövedelemforrások be vannak zárva. Mi az Isten csodájából akar ön megélni egész esztendőn keresztül? Nyul, az van elég. De valami bérlétszeget is csak kellene fizetni. S nem szeretném, ha az csupa nyulbőrből állna.

— Csak hagyja azt ön én rám, szolt a fiatal gróf nevetve; az első évi részletet én előre kifizetem s a többi az én gondom.

— Ah! Önnek pénze is van? Ilyen emigránst még nem láttam.

— Tantiemejeimből maradt, ispáni állapotom korszakából.

— Tehát ön jól volt elhelyezve az átkozott barbarországban? s mégis haza jött: úgy szerette a hazáját. No, mint-hogy olyan nagyon szerette a hazáját, hát nem bánom, odaadom önnek bérbe a birtokát, próbára, három esztendőre. Azt hiszem, annyi idő kell a próbára. Nekem az ispánnom azt mondta, hogy a buzát első esztendőben elvetik, a másodikban nem kel ki, mert akkor pihen a föld, csak a harmadikban kel ki és csak a negyedikben megy magba, mint a káposzta. Kíváncsi vagyok rá, hogyan fog ön minden esztendőben árendát fizetni Szent-György napján.

S a jó Rogneard megkötötte a bérlétszerződést a volt birtokos fiával, az ifjú gróffal.

II.

— Jajh, ha te úgy válogatsz a kérőkben, kedves leányom, akkor te agszüz maradsz. Tíz is van, egy sem kell. Ennek ez a hibája van, annak meg az. Utoljára majd jön egy tizenegyedik, a ki mind valamennyinek a hibáját egyesíti s azzal kell beérned.

Melanie kisasszony azt felelte erre, hogy a lovag-veszszőjével ráhuzott a paripájára s az rögtön «szótávolon» kívül ragadta őt. Az apa utána vágatott, hogy folytat-

hassa a perlekedést. Egy szép regényes erdei úton sétalovagoltak, hol egymás mellett, hol egymás mögött. Mikor ismét utolérte Rogneard úr a leányát, újra rákezdé:

— Hát itt volna az unokabátyád, Roger, gazdag gabona-kereskedő.

— Olyan száraz, mint a zab, a mivel kereskedik, felelt Melanie, megint előre rugtatva a lóval.

— Megállj csak! A zab csak akkor száraz, a mikor veszi, de a mikor eladja, már nedves. Hát ha ez nem kell, itt van Mornier úr, a szomszéd földesúr. Ez már humoristicus ember.

— Az az, hogy bolond. Mindig ostoba tréfákon töri a fejét. Nekték férfiaknak azok tetszhetnek, de engem bosszantanak. Hopp, hopp!

— No csak ne ugrassa át a sövényen, mert én oda is utánad megyek. Hát például, mi kifogásod lehet a szép Dutreuil ellen? Az már verseket is ír, s egyebet se tesz, mint téged imád.

— Nem kell nekem fokötőbáb. Mindig az az indus bálvány jut róla eszembe, a melyiknek az a dolga, hogy egy másik bálványt imádjon.

— Utczú, hogy elvágtatott megint! Ha valaki látna bennünket, azt mondaná: templomtorony-futtatást végzünk fogadásból. Melanie! állj meg egy kicsit. Hát hisz én azt sem bánom, ha a tábornokot választod. Derék férfi. Vitéz ember! Nagyszerű vitéz.

— Ha főhadnagy volna, többet érne.

— No abban lehet valami. De hát a herczeg! Az ujonnan kinevezett herczeg! Micsoda izét is kapott csak a czi-merébe?

— Korhely, kártyás, naplopó, csapodár, nem vesződöm vele.

S azzal úgy neki hajtotta a lovát, hogy az öreg kiáltó szóval is alig érte; a lovász pedig messze elmaradt mögöttük.

A nagy nyargalásnak aztán az lett a vége, hogy a kisasszony paripája elvesztette az egyik patkóját. Ezért aztán meg kellett állni.

— No már most mit csináljunk? évődék a papa; a lovasz ki tudja merre bódorodott el. Bizonyosan ott vesztett el bennünket, a hol te átugrattad a sövényt.

— Itt látok egy falut a közelben, talán kapunk ott kovácsot, a ki megtudja vasalni a lovamat.

— De hátha nem kapunk?

— Mindjárt megtudakolhatjuk itt az emberektől a mezőn

Épen aratás után volt az idő, a kepékbe rakott kévéket három-négy szekérre is rakták fel nagy sietséggel egy szép nagy learatott táblán. A két lovas a tarlón keresztül odaléptetett az egyik szekérhez.

— Látod, mondá az apa a leánynak. A búzát azért nem húzzák ki gyökerestül a földből, hanem csak lekaszálják, hogy ez a gyökeréből jövő észtendőre megint kihajt, s akkor még egyszer aratnak róla.

A szekérnél két legény dolgozott erősen, az egyik adogatta fel a másíknak a kévéket, a mit ez szépen elhelyezett a szekér két oldalára. Az egyik legény, a ki a villával dolgozott, szép barna fiu volt, pörge bajuszszal, hegyes szakállal, napsütötte arczán az izzadságot belepte a por és a búzatoklász; hanem azért jó kedve volt. Izmos karjairól könyökig feltürve az ing, lábain faczipő, fején szalma kalap, hanem a kalap mellé egy bokréta parlagrózsa volt tűzve, s a míg a kévékat hányta, addig is danolt a legény:

«Hej, a jó Henrik király

Lalla lira larirette!

Azt mondta: — minden vasárnap

Legyen ám a parasztságnak

Fazekában tyukleves!

Ne neves!

Lalla lira larirette!

Az ám, de a parasztságnak

Soha se kerül vasárnap.
Lalla, lira, larirette.»

— Ejh de vigan vagy fiam! szólítá meg a legényt Rogneard úr.

— Miért ne volnék, mikor ingyen adják?

— Nem mondanád meg, hogy micsoda falu ez itten?

— Dehogy nem mondom, megmondom bíz én, csak még ezt az egy kévét adom fel. Hát annak a falunak a neve, a ki el nem felejtí, La Petit Grenelle.

— No nézd! a mi birtokunk. Az, a mit Moiria gróf kibérelt tőlünk. No lám, még itt sem voltunk soha. Meg kellene őt látogatnunk. Itthon van-e a gróf?

— A jószágon van, azt tudom, de hogy a kastélyban van-e? azt nem állítom.

— Előbb való azt megtudnunk, szólt közbe Melanie, hogy van-e kovács a faluban?

— Hát hogy ne volna kovács a faluban? felelt a legény. Kell az a gazdasághoz.

— No mert az én ispanom, mikor magam gazdálkodtam, szól Rogneard úr, mindig panaszkodott, hogy nem tud kovácsot kapni, a szomszéd faluba kell küldeni az ökreit, ha patkót akar a sarkukra veretni.

A szekéren álló legény nagyot röhögött erre a szóra, a kévehányó azonban el sem mosolyodott, hanem készséggel mondá:

— Mindjárt elvezetem önöket a kovácshoz, csak előbb ezt a szekeret megrakom, hogy odább mehessen. A kisasszony lovának az egyik lábáról hiányzik a patkó.

— Hát te azt hogy tudod?

— Látom a lépéséről. No, siessünk Jakab!

Azzal gyorsan dobálta fel a villával egyik kévét a másik után.

— No már milyen boldog az ilyen paraszt legénynek a kedvese! mondá Melánie az apjához. Ez az egész szívét viszi hozzá, s ha egyszer kiválasztott magának valakit,

ahhoz holtig hűséges marad. Ez nem siet el este a klubba kártyázni, nem jön haza a börtérőn rossz kedvvel, ez nem jajgat a köszvény miatt, ha rossz idő van. Mindig jó kedvű, sohsem kényeskedik. Milyen derék dolog parasztleány szeretőjének lenni.

— No készen vagyunk! Mehetünk, szólt a legény, vállára vetve a villát.

— Nem kívánjuk ám a szolgálatodat ingyen, fiam, mondá Rogneard úr, egy félfrankost keresgélve a zsebében.

— Köszönöm uram. Nem kell érte semmi. Úgy is útba esik. Csak tessék utánam jönni.

Melanie jóvá akarta tenni az apja hibáját, ki úgy látszik, hogy a parasztleányt megsértette a borra való kínálással.

— Ejnye, milyen szép virág van önnek a kalapja mellett!

— A bizony. Itt terem ám az a mezsgyén. Ha tetszik a kisasszonynak.

S odanyújtá a parlagrózsza bokretát.

— De milyen fölséges illata van! De hát szabad ezt önnek elajándékozni? Nem a kedvesétől kapta?

— Hhaj, nekem még az nincs! Kicsike még, hadd nőjön még!

S azzal gyors léptekkel előre haladt, hegyesen füttyörészve a Henrik király nótáját.

Melanie a parlagrózsacsokrot odatüzte a keblére. Nem is terem annál szebb virág az üvegházban!

III.

A béres legény elvezette az uraságokat a faluban a kovács-műhelyig, a mire maguktól is rátalálhattak volna. A kovácsműhely olyan, hogy azt megtalálja az ember cicerone nélkül is.

— De itthon van-e a mester? kérdezé Rogneard úr.

— Majd mingyárt előhivom. Monda a legény s bement a műhelyből nyíló szobácskába. Azalatt egy kormos pofájú inaska elkezdte a fújtatóval felszítani a tüzet, a mire azt mondá Rogneard úr: «látod, ott most valamit főzni fognak.»

Egy percz mulva előjött a kovácmester, bőrkötény a derekán, a lábán félpapucs, a fején børsipka; a képe egy kicsit füstszinű.

— Adjon Isten!

— Fogadj Isten!

— Hát kend a mester, atyafi? Ejnye de fiatal mester! Hát vegyen csak frissen mértéket a leányom lovának a lábáról, egy hiányzó patkó számára.

— Ugyan papa, sugott oda neki a kisasszony, ne beszélj kérlek ilyeneket, mind elárulod vele, hogy soha sem láttál lovat vasalni.

— Hát persze, hogy nem láttam. Mindig tartottam lovakat; de biz én nekem a vasalásnál csak a kocsisom, meg a lovászom szokott ott lenni.

A kovácmesternek azonban nem volt szüksége papirosszeletre, mint a vargának, hogy megmérje vele a ló lábát, hanem megnézte azt s aztán elővett egy darab hosszú egyenes vasat.

— Jaj, atyafi, ha kendnek nincs kész patkója, mink nem ülünk itt holnap estig, a míg abból a darab vasból patkó lesz.

A kovács nem szólt semmit, a vasat a tűzbe tette, a kohó okádtá a szikrákat; mikor aztán a vasdarab izzó lett, akkor kivette a fogóval, az üllőre tette s aztán egy pár hatalmas kalapácssal olyan hirtelen patkót csináltak belőle, az inassal együtt taktusra kalapálva, hogy nem tartott tovább annál a nótánál, a mire rágyújtott a mester:

«Hej a jó Henrik király

Lalla lira larirette;

Azt mondta minden vasárnap

Legyen ám a parasztságnak

Fazekában tyukleves!
Ne nevens.

Lalla lira larirette!
Ott van a tyuk az asztalán
De más kezében a kalán
Lalla lira larirette.»

Csak erre a nótára kezdték a vendégek figyelmesebben vizsgálni a kovácmester arczát.

— Nézd csak, milyen nagyon hasonlít ez a kovács ahhoz a parasztlegényhez, a ki bennünket idáig hozott. Szakasztott olyan, mint az.

— Meglehet, hogy testvérek.

— Az ám. Terringettét, vigyázzon ön, mind a szeme közé ugrálnak a szikrák!

A kovács a kész patkót beledobta a vizes sajtárba, aztán a kisasszonyhoz fordult:

— Legyen szives leszállni, ha úgy tetszik.

— De hova? Itt nagy a sár, meg a szénpor.

Biz az a kovács-műhely körül rendszeren úgy szokott lenni.

A kovács egyszerűen segített a dolgon. A két izmos kezével átfogta a kisasszony karcsú derekát s mielőtt az azt mondhatta volna, hogy «szabad» vagy «nem szabad», olyan könnyedén letette a földre, mint egy kis gyermeket.

— Terringettét; de izmos legény ez a kovács, szörnyűködék Rogneard úr, míg Melanie kisasszony egész gyönyörködve tekintte annak athletai termetére, a mint az a tanoncza segélyével a ló vasalásához hozzáfogott.

— Hát a másik két ember hol marad? kérdé Rogneard úr.

— Minek az a másik két ember?

— Hát az egyik, a ki az alatt a ló fejét, a másik meg a ki a ló farkát fogja, a míg önök a lábánál dolgoznak.

— Ugyan papa, hallgass már kérlek.

A kovácsinas nevetni szeretett volna, ha a mester fel-emelt tenyere el nem vette volna tőle a kedvét.

— Láss hozzá!

Az inas felemelte a ló lábát, a mester nekiállt a faragó vésővel patájának, mi alatt Rogneard úr folyvást jajgatott: «Ne vágja olyan mélyen! Fájni fog neki! Jaj, már az elevenét éri!» Hát még mikor a szegeket verte a patkón keresztül. «Ezt én soha ki nem állnám!»

Az egész munka nem tartott tíz perczig.

— Mit fizetünk, atyafi?

— Fél frankot.

— Itt van. Fogja kend! Rogneard úr oda adott neki egy öt frankost.

A kovács a bőrkötény alá nyúlt s visszaadott négy és fél frankot.

— Csak tartsa meg kend! A többi borraivaló.

— Én nem iszom bort, a patkó ára tíz sous.

— No hát azért a szép nótáért.

— A nótát magamnak daloltam.

— Ugyan vedd el már! sugá Melanie kisasszony; azt gondolod, hogy azért, mert valaki bőrkötényt hord, szabad megsértened.

— Terringettét, atyafi; monda Rogneard úr, de szeretném, mikor egyszer-másszor a főhadiintendanturánál kell valami vállalatomra a patkót felveretnem, ha ott is ilyen borraivaló elnemfogadó kovácsmesterekre találnék, mint kend!

A kovács, a mint elkészült a munkával, kezét nyújtá Melanie kisasszonynak, hogy ismét fölsegítse a nyeregbe. A lovász csakugyan elveszett.

— De már most elébb a tisztartó urat szeretnők fölkeresni, mondá Rogneard úr, hogy addig láttatná el a lovainkat, a míg a grófnál egy látogatást teszünk, a ki én nekem bérlöm! Mert én vagyok ennek a jószágnak a tulajdonosa. Csak jönne elő az a legény, a ki ide vezetett bennünket, hogy vezetne odább.

— Az nem fog többé előjönni, mert annak más dolga van, viszonzá a kovács. Majd elvezetem én önöket magam

odáig, a lovakat is bekötöm az istállóba; mert most a tiszttartónak egy eselédje sincs az udvarban, az mind kinn van a takarodásnál.

— Ah! kend maga akar fáradni, mester? No azért nagyon le leszünk kendnek kötelezve. De hát elfogadja kendet a tiszttartó úr ilyen jelmezben?

Már tudniillik papucsban és bőrkötényben.

— Hát mi baja a tiszttartónak az én jelmezzel? Rám ismer ő majd így is.

Azzal előre indult; elvezette az uraságokat a kastélyig, ott lesegítette mind a kettőt a lóról; megmutatta nekik, hogy földszint melyik szobába nyissanak be? az a tiszttartó lakása, ő maga azalatt majd beköti a paripákat az istállóba, s aztán felkeresi a tiszttartót; mert az most nem hűsöl ám a szobában, hanem bizonyosan kinn van valahol a szérün, a hol esépelnek s gabonát szórat.

Mikor odább vezette a két lovat a kovács, azt mondá Melanie kisasszony az apjának:

— No hallod-e, ha valakit figyelni akarnék, hát az ennek a kovácsmesternék a felesége volna. Micsoda megelégedés ragyog ennek a tekintetében. Ő tudja azt jól, hogy a két tenyere eltartja becsülettel, s nincs rászorulva senki pártfogására, nem reszket, nem aggódik, s nem is bókol senki előtt. Miért nem ilyenek a mi gavallérjaink?

— No azt szépen megköszönnéd, ha ilyenek volnának! Hahaha! A mint hazamegyek, mindjárt megmondom az unokabátyádnak, hogy szerezzen bőrkötényt, ha neked tetszeni akar, s zongora helyett tanuljon meg az üllön kalapálni.

IV.

— Bocsánat, hogy kissé későn jöttem, mentegeté magát a tiszttartó vendégei előtt, de elébb a gabonát kellett fölmértenem.

— Oh mi azalatt nem untuk magunkat. A leánnyommal nézegettük az alatt ezeket a mustrának elrakott minden-

féle gabonakalászokat. A mik között különösen gazdagok ezek a rizskása kalászok.

— Nem annyira rizskása, mint köleskása; igazítá helyre a tisztartó.

— Az mindegy. Kása csak kása. De nem is akarjuk önt sokáig feltartóztatni, csak azt akartuk megtudni, hogy elfogadja-e a marquis úr látogatásunkat?

— Kétségtelenül. Majd mindjárt bejelentem önöket.

— Hogyan? Ön maga? A tisztartó? Hát nincs komornyik? inas?

— Van biz az; de az most mind kinn van a mezőn s takarítani segít. Ilyenkor minden kéz drága. Napjában húsz órát dolgozik minden ember.

— De hát minek az a nagy sietség? Nem kell az embernek magát megszakítani a munkában.

— De meg kell; mert a barometrum nagyon alá szállt; pár nap mulva esős idő lesz. S ha az a tarlón kapja a gabonát, a búzának a szeme elveszti a színét, a súlya meggyérül; aztán meg arra is kell számítani, hogy a ki rögtön aratás után viheti piacra a gabonát, jobb áron adhatja el, mint a ki bevárja, míg minden ember tódul a piacra. Azt is figyelembe kell venni, hogy az aacheni congressus ha szétoszlik, az ezüstnek ágiója egyszerre úgy leesik, hogy a gabonaárak egy negyedrészt vesztenek a mostaniból; tehát minden fáradságot el kell követnünk, hogy elsők legyünk a piacon s tuladjunk a termésünkön, különben a nyakunkon vész.

— Sápristi! kiálta fel Rogneard úr. Mit mindent nem kell tudni az ilyen tisztartónak! Barometrum, időjárás, piaczi árkelet, diplomatia, aacheni congressus, ezüst árfolyam! Hisz ennyi tudománnyal az ember miniszter lehetne! Aztán mi fizetése van önnek a marquis urnál?

— A nyereségből osztalékot kapok.

— No az már érthető. Így már tudni való, hogy az ember buzgólkodik. Aztán mennyire mehet ez az ön nyeménye, tisztartó?

— Hja, uram, azt nekem nem szabad megmondanom; mert abból ön rögtön kiszámolhatná, hogy mennyit jövedelmez ez a birtok? s a jövő szerződésnél a szerint rugtathatná fel a haszonbért, s ezzel én a gazdámat megkárosítanám.

— No és ha én éppen azt szeretném megtudni? Nem lennék érte háládatlan.

— Uram! Nincs önnek a birtokában olyan kincs, a miért én egy lelkemre bizott titkot eláruljak!

— Hahaha! Ez tetszik nekem! Ez a hűség! Tehát nincs a birtokomban olyan kincs, a miért ön egy rábizott titkot elárulna. Nekem? Rogneardnak? példának okáért! Ha a leányomnak a kezével kínálnám meg! Hahaha!

— Nem, uram! még azért sem! szolt a tisztartó s azzal megfordulva a sarkán, indult. Megyek önöket a marquisnál bejelenteni.

— De ugyan papa, legyen eszed! zsémbelt Melanie kisasszony. Hisz te úgy viseled magadat, mint egy nyársz-polgár. Minden embernek borra való akarsz osztogatni. Most meg már éppen az én kezemet akarod aprópénzül használni.

— Hiszen csak tréfáltam, te bohó. Csak nem képzeled, hogy egy ilyen bonhommehoz akarlak adni feleségül. Csak egy kicsit zavarba akartam hozni a rustret!

— De lásd, pedig én nekem éppen az ilyen ember volna kedvemre való. A ki tetőtől talpig maga a becsületesség; megvesztegethetlen és hűséges, micsoda ritka madár ez a mai világban. Az ilyen ember bizonyosan férjnek is igen derék ember.

— Megengedem, megengedem. S ha lesz férjhez adandó komornád, reflektálni fogok rá. De csak azt szeretném tudni, hogy honnan tudja ez a bagariacsizmás ember, hogy az aacheni congressus határozatai következtében az ezüst árfolyama le fog menni? holott ezt még én magam sem tudom; pedig ez az én tudományom, ez az én mesterségem. Hát a tisztartók még magasabb politikát, diplomátiát, financiaiát is tanulnak. Ez nagyon különös.

— De én még valami mást találok még különösebbnek, mondá Melánie kisasszony. Nem veszed észre, hogy az a tisztartó milyen nagyon hasonlított ahhoz a kovácmesterhez, a ki a lovamra felverte a vasat?

— Az ám. Épen olyan nagyon, mint az a kovácmester ahhoz a béreslegényhez, a ki a mezőről bekalauzolt bennünket.

— Ha az ember az öltözetkülömbiséget, meg a változó arcszínt hozzá gondolja, megmerne rá esküdni, hogy ugyanaz az ember volt mind a három.

— Hova gondolsz? Nem úgy van az; hanem így faluhelyen az emberek olyan nagyon hasonlítanak egymáshoz, hogy alig lehet megkülömböztetni egyiket a másiktól. Vannak olyan faluk, a hol minden embernek fel van türve az orra, hogy az eső beleesik. Másik faluban meg minden embernek úgy áll a lába, mint a lőcs, aztán megint másik faluban meg minden embernek olyan hosszú feje van, mint egy gitár; a hogy az asszonyok valakit megsudálnak. De hát azt te nem érted, hát azt én neked minek magyarázzam. Egyébiránt miért ne lehetne mind a három egy testvér? Azért hogy az egyik tisztartóvá qualifikálta magát, a ki az aacheni congressusról beszél, azért lehet a másik kovácmester, a ki csak a lókörmökig vitte. Hiszen nekem is van egy öcsém, a ki azonban beszéljünk már másról.

V.

A marquis maga sietett az előszoba ajtóját kinyitni a kastélyba felsiető úri látogatók előtt.

— Ezer bocsánatot kérek, ha megvárakoztattam önöket; de egyedül vagyok a háznál, minden cselédem kinn van a takarodásnál.

Rogneard úr majd hanyatt esett bámulatában.

— Alászolgája

— Ön talán nem is akar rám ismerni? Azért, hogy most szakállt, bajuszt viselek?

— Au contraire. Inkább az a baj, hogy nagyon is ráismerek. Hisz az elébb beszéltünk egymással. De már most vagy a marquis úr volt a tisztartó, vagy a tisztartó volt a marquis; mert az embernek a két szeme nem hasonlít úgy egymáshoz, mint önök ketten.

— Hát persze. Mivel hogy a tisztartó az én apámnak az egyetlen fia.

— E szerint önök ketten egy személy! Most értem már azt a nagy hűséget egy tisztartóban. De ha hallotta volna ön, hogy megdicsérte önt a leányom azért a nagy hűségért.

— Ugyan papa, legyen eszed!

— No de az ugyan derék, hogy ön nem tart tisztartót, hanem maga lát a gazdasága után. Így persze, hogy az aacheni congressusnak a titkát is tudhatja egy tisztartó! Ezt már most tökéletesen értem. Már most még csak azt szeretném megtudni, hogy hát az a kovácmester, a ki nem akarta elfogadni a borrhavót, nem valami olyan távoli, olyan, hogy is mondjam, tejtestvér-e a marquis úrral; mert az is veszedelmesen hasonlít önhöz.

— Nagy oka van rá neki, hogy hozzám hasonlítson; mert az is az én apámnak az egyetlen fia.

— Ne beszéljen már! Hát ön volt az, a ki a leányomnak a lovát megvasalta?

— Hát világos, hogy én voltam.

— Az a kormos képű ficzkó, abban a børsüvegben, azzal a bőrkötényvel.

— Hát a kovácssághoz ez a costume illik.

— A ki nekem a vasalásért öt frankból négy frankot, meg tiz sout visszaadott . . .

— Hát az igen tisztességes kereset, minek engedné az ember másnak? Aztán egy kovácsnak igen sok dolga van a gazdaságnál; az megszolgálja a kenyerét, ha jól hozzálát a munkájához.

— No ez hallatlan valami! Ilyen még nem történt Franciaországban! Hogy egy marquis az ősei jószágán az új tulajdonosnak bérlője is, tisztartója és kovácsa is legyen egy személyben s mind a háromnak pompásan megfeleljen. Már most még azon sem csodálkoznám, ha azt mondaná ön, hogy a béreslegény, a ki a szekeret megrakta, s aztán bennünket a kovácsműhelyig vezetett, faczipőben, szalmakalapban, szintén nem volt más, mint a marquis úr maga.

— Minthogy már kitalálta ön, hát úgy van!

— Terringettét! Ilyen ember nincs másik a világon! Kár volna, ha kivészne a fajtája. Tudja mit marquis úr? Ön már négyféle hivatalt visel s valamennyit olyan könnyedén betölti. Nem vállalna el még egy ötödiket is? Mikor az a paraszt legény ezt a parlagrózsa bokrétát adta a leányomnak, Melanie azt mondta: ennek a parasztbéresnek a felesége irigylésre méltó asszony lehet. Ne irigykedtesse őt sokáig. Ime egy ötödik hivatal!

— De papa! kiálta fel elszörnyedve Melanie kisasszony. Van neked helyes eszed? — Hogy legyek én négy embernek a felesége?

Hanem azért mégis csak kezet adott rá.

Ez pedig igaz történet; de nem kell hinni, hogy kétszer is megtörténik a világon.

AZ UTOLSÓ KACZAJ.

A guillotin alatt történt.

Egyik fő a másik után gördült le a hulló bárd alól. Hercegek, marquisk fejei és azoknak a feleségeiké; szabóké és csizmadiáké, a kik hercegek és marquisk számára dolgoztak. Mert az ember nemcsak azzal követhet el főbenjáró bünt, ha nemesi koronát visel, hanem azzal is, ha angol-bőrből készült csizmát visel. Nyaktiló neki!

Tréfa ez?

Persze hogy tréfa; csak hogy emberföbe kerül. Robespierre «kötő asszonyai» ott ülnek a szinpad körül, s míg a harisnya elkészül, bírálgatják, melyik kivégzett halt meg teljes gráciával, melyik esett ki a szerepéből?

Egy ifjú pár a többek között ott vár sorára a vérpad szélén: * * Vicomte és a neje. Fiatalok még mind a ketten, csak a mult évben keltek össze, s nagyon szeretik egymást. Meg van engedve nekik, hogy egymást átölelve várják be a halált. Nem sírnak; szívük el van fásulva már minden izgalom iránt; a világ nem létezik rájuk nézve.

Jerome polgár, a kőműves, egymás után hívja fel az áldozatokat, s azok egyenkint tűnnek fel és le a halálos szinpadon. Most egy régi ismerős nevét kiáltja. Marquis X. jön fel a lépcsőkön. Régi udvaronc XV. Lajos korából, túljárhat a hetven éven. Minthogy korán reggel az idő, még csak pongyolájában jelenik meg. Hosszú tarka japónikát visel, hattyu prémmel szegélyezve, fehér bugyogót és piros papucsot, a fején fehér gyapot hálósüveg van, melynek a hegye magasra feláll, a végén roppant nagy lángvörös bojtjal.

Gyöngé, kimerült alak az öreg, úgy kell őt a hóhérelgényeknek felsegíteni a meredek lépcsőkön. «Mikor jut az fel a mennyországba?» — élczelnek rá a citoyen hóhérelgények — «ezekkel a rosz lábakkal!»

De a mint az emelvényre felér az öreg úr, egyszerre kifeszíti a mellét, felemeli a fejét azzal a libegő piros bojtos hálósüveggel, s egész gavalléros csoszogással, mintha az udvari bál parquetjén tipegne végig, lejt a nyaktiló felé. És a közben nyájasan mosolyog s üdvözli a körülállókat, azok között az ifjú vicomtet és nejét is.

S az a mosolygó arcz ki van festve szépen pirosra.

Azért festette ki arczát, hogy a bámuló nép ne lássa őt halványnak, mikor halni megy!

Az ifjú vicomte, a ki mindjárt utána következik, a mint a kifestett arczú rémet meglátja maga előtt, egyszerre visszatarthatlan kacajba tör ki; idegei nem bírják ki e csiklandó látványt, habotája túlhangzik a népszivajon, s magával ragadja a nőt is, a ki a legmélyebb bánatból örvöngő nevetésbe csap át, s míg ők szívéből jó ízűn nevetnek, a marquis, mint a ki ezt teljes sikernek, applaususnak fogadja, visszafordul feléjük és gracieuse meghajtja magát. Azután bedugja a fejét a nagy veres bojttal együtt a hulló bárd alá.

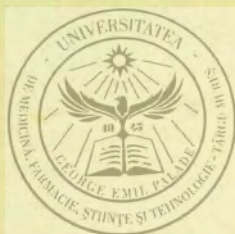
— Megálljunk! szolt erre Citoyen Jerome. Itt valami államtitoknak kell lenni! Ez a két aristocrata nem nevetett hiába. Vissza kell őket vinni és kivallatni velük nevetésük okát.

Visszavitték, újra bezárták.

És akkor aztán Citoyen Jerome azt tette velük, hogy minden éjjel elment Fouquier Tienville, a közvádoló bureaujába, ott megtalálta azt a tárczát, a melybe a holnap kivégzendők nevei voltak száz számra mind külön czédulákra felírva. Abban felkereste a vicomte pár czéduláját s a tárcza fenekére tette legutolsónak. Nyolczvannál többet egy nap nem lehetett lenyaktilózni az idő rövidsége miatt. Így a legalul tett czédula kihúzatlan maradt. Másnap me-

gint új elitáltak jegyei jöttek. Jerome polgár megint leg-
hátról tette a kiszemeltjeiét. És azt egy nap el nem mu-
lasztotta hat hónapon keresztül! Olyan nagyon megtetszett
neki az, hogy ez a két fiatal lélek úgy tudott kacagni a
vérpádon állva.

Az a kacaj mentette meg az életüket.

A NYULAK HISTÓRIÁJA.

Azért, hogy «nyul» van benne, senki se higgye azt, hogy annak a classicus nyulnak az újra feltalálásáról lesz talán szó, a melyet ama bizonyos hét sváb, annyi küzdelem után megriasztott; de egészen másféle, szintolyan, sőt annál is komolyabb nyulakról. Nyulakról, a mik holtuk után nem pecsenyévé, de kisértetté válnak. A németeknek, úgy látszik, hogy kedvencz rémalakjok a nyul, a mi csakugyan rettenetes állat, ha megharagszik.

Ime egy nevezetes példa rá.

Volt egyszer Ehrenbreitsteinnak egy kegyetlen várparancsnoka, a ki rettentő szigorúan bánt a szegény katonákkal. Különösen az előörsöket meglepni volt kiváló szenvedélye. Az ilyen szegény, előörsre kiállított muskétás pedig, mikor ott kell neki állni egész éjszaka a csipős szélben, a puszta mezőn, valami sáncz mögé meghuzódva, könnyen megteszi, hogy elalszik; először csak az egyik szemét hunyja le, azt hiszi, hogy a másikkal majd ébren maradhat, s aztán csak azon veszi észre, hogy otthon van az édes anyjánál, s várja, míg a jó szalonnás gombócز megfő; míg aztán egyszer csak kap a gombócز helyett egy olyan ütlet az előtte álló kommandans korbácsbunkójával, hogy nem kíván belőle többet.

A kegyetlen várparancsnok bőrtalpakat varratott a lova patkója alá, hogy a lódobogás el ne árulja közeledtét, mikor a szunyókáló előörsökre vadászik.

A katonák azonban úgy kaptak ki rajta, hogy találtak ki valami szert, a mivel a saruikat bekenték, a minek a szagát ha a ló megérezte messziről, elkezdett nyeríteni,

arra aztán a szundikáló katona csak felserkent az álmából s mire a kommandans odaért, akkor már állta a silbakot, mint a peczek s még ő neki állt feljebb, hogy «ki vagy! megállj? vagy meglőlek!»

A kommandans rájött a csalfaságra s egyszer aztán azt gondolta ki, hogy majd gyalog fogja ő ezentúl megtenni a körjáratot, sőt nem is gyalog, hanem négykézláb. Mikor kiért a mezőre, lehasalt a fűbe s úgy csúszmászott előre egyik előőrstől a másikig s csak akkor állt talpra, mikor már közel volt a katonához; s jaj volt annak szegénynek, ha lőtávolon belül vette csak észre a közeledőt, vagy ha épen alva találták.

Egyszer aztán egy elzászi muskétás, a ki még újoncz volt, akkor állt először a vártán, egyesegyedül a pusztamezőn, nagyon felpezckelte a szembéjait, hogy el ne aludjék; meg akarta szolgálni a profuntját becsületesen. A mint meglátta, hogy a holdvilágos éjszakában valami nagy fekete állat közeledik feleje négykézláb a mezőn, egyik bokortól a másikig lappangva, hát ő azt gondolta szegény, hogy az valami medve. A medvenek pedig hiába kiáltja az ember azt, hogy «ki vagy!» mert annak se neve, se titulusa. A helyett egyenesen ráfogta a puskát s úgy odadurragott neki, hogy a szegény kommandánsnak az egyik lába holtan maradt a csatatéren s biz ő hadvezéri buzgóságának egész áldozata lett, a másik három is utána ment, meghalt. De a lelke sem talált nyugtot a sirban; mert még azután is feljárt mindörökké a katonákat ijesztgetni. Az előőrsök közül ha valamelyik el talált aludni, s aztán közeledett feleje a szemlélő őrjárat, egyszerre csak ott termett előtte egy nyul, a melyeknek csak egy hátulsó lába van, s az felrázta álmából, azzal tovaszaladt. Így holta után hozta helyre mindazt a sok kinzást, a mit életében a katonáin elkövetett. De nem is volt a katonáknak jobb védszelleme ennél a háromlábú nyulnál Ehrenbreitsteinban, mert az mindig felköltötte az elaludt előőrsöket, akár ellen-ség közeledett, akár az őrjárat. Azért meg is voltak egy-

más között egyezve abban, hogy soha senki közülök nyulat meg nem lő; nehogy épen azt a három lábút találja meglőni, a kiben a generalis lelke lakik.

* * *

Mikor a francziák kezébe került Ehrenbreitstein, a várparancsnoksági állomással Maillé-Brézés tábornagy lett megtisztelve, a ki, mint mondják, igen vitéz katona volt, hogy is lett volna belőle különben tábornagy? A németek elmentek másfelé.

Hanem a háromlábú nyul nem ment el velük, ott maradt Ehrenbreitsteinban, a miből látható, hogy az nem volt valami patrioticus érzelmű nyul, hanem valóságos kísértet, a ki a maga temetkezési helyéhez van kötve; s azontúl a francia katonák részesültek abban a barátságban, hogy az előörsön meglátogatta őket a nyulhadastyán, s az alvókat barátságos pofoncsapásokkal felköltögette.

A tábornagnak magának is fülébe ment az a hír, a miért ő szörnyű dühös lett, karomkodott, s azt fogadta, hogy no csak egyszer ő kaphassa puskahegyére azt a kísértetes nyulat, bizony lehúzza a bőret s sipkát csináltat belőle.

Már pedig a kísértetekkel nem jó tréfálni, kivált ha azok ily félelmes alakban jelennek meg az emberek előtt.

Nem sokára a tábornagygyal aztán olyan bolond dolog történt, a milyen százmillió ember közül egygyel szokott megtörténni, de az is csak száz esztendőben egyszer.

Megházasodott.

Ez még magában nem lett volna ilyen rendkívüli bolond eset; hanem — kezdjük elől a történetet.

Mikoriban a francziák bírák vala Koblencket, az Ehrenbreitstein kormányzója egy marquis de Maillé-Brézés volt, francia tábornagy.

Picardi nemes ember és vitéz katona lehetett, hogy negyvenesztendős korára már tábornagygyá lett és még sem házasodott meg. A vitézség indokolja, hogy ily fiata-

lon oly előre haladt, a picardi nemesség, hogy ily vén létére úgy hátra maradt. Válogató volt és nagyravágyó.

Végre talált egy rangjához illő és kedvére való hölgyet; a ki senki sem volt más, mint a hatalmas Richelieu herczegnek, a marquis nagy pártfogójának a testvére, Alcide.

A hölgy lehetett már harmincz körül; de valami tökéletes szépség. Arcz, termet gyönyörű; a hangja szerafi, magatartása királynői, járása tündéri; ezer csoda, hogy még eddig férjhez nem vették. Büszke nagyon s ezek a férfiak itt a versaillesi udvarnál bizonyosan nagyon félénkek: nem mernek belékötni. Ugy kell lenni.

Marquis de Maillé-Brézés elszánta magát, hogy ha senki más nem merte, elveszi ő a miniszter hugát.

Elébb, mint okos elővigyázó hadvezér, sondirozta a terrenumot.

Richelieunek volt egy komornyikja, Jussieu, ki valaha a marquisnak gyermek korában játszótársa volt, a barátságot még azután is fentartották, hogy egyikük oly magasra vitte. (Már t. i. Jussieu.)

— Te Jussieu, monda a tábornagy kebelbarátjának; mit szólsz hozzá, én meg akarom kérni a herczegtől a hugát.

— Hozzád adja.

— S gondolod, hogy Alcidenek nem lesz kifogása ellenem?

— Hozzád megy.

— De ugyan mondd meg, mi oka lehet annak, hogy a herczegnő még eddig férjhez nem ment?

— Nem talált kedvére való kérőt.

— S gondolod, hogy én az leszek?

— Sőt bizonyosan tudom.

— Tehát tanácsolod, hogy megkérjem?

— Nem biz én.

— Miért nem?

— Mert hozzád adják.

— Nos aztán?

— Akkor majd nagyon megjáród.

— Talán kevés a hercegnő hozománya ahhoz a fényűzéshez, a mihez szokva van?

— Kétszázezer livre évi járadékot fog kapni a hercegtől.

— Hisz az egy kincs! — Te! Talán valami titkos liaisonja van a hercegnőnek?

— Au contraire! A komornyik olyan furcsán nevetett.

— Au contraire? De hát mit jelent az?

— Majd megtudod, ha elveszed.

A jó tábornagy aztán addig törte rajta a fejét, hogy mit jelenthet ez a szó «ellenkezőleg», vonatkozásban ahhoz az állításhoz, hogy talán valami szerelmi viszonya lehet az imádott hölgynek, míg végre átlátta, hogy nem tudja e talányt megoldani másképp, mint ha csakugyan megkéri a kezét a hercegtől.

Az is olyan furcsán mosolygott a marquisra, mikor a huga kezét odaigérté neki. És azután minden chevalier, a kit csak vőfélyül, násznagyul felkért, az az első pillanatban mind mosolygott; meg a pap is elmosolyodott egyszer, mikor összeeskette őket.

A menyegzői lakománál a menyasszony nem evett mást, csak bouillont, meg kocsonya- és tejhabfélét, a miket kanállal lehetett elkölteni; késhez, villához hozzá nem nyúlt; hanem hát az jól illik a menyasszonyoknak, hogy a lakadalmukkor finnyáskodjanak; majd másképp lesz az otthon, ha a vaspántos vállfűző nem szorítja a derekát s nem néz rá senki, hogy mit eszik.

A marquis aztán hazavitte a nőül vett hercegasszonyt Ehrenbreitsteinba; az egész úton a hintója mellett lovagolt.

Végre magukra maradtak, ketteskén, egyedül, az első hitvesi vacsorát elköltendő. Az ifjú szép hölgy most már igéző pongyolában, minden erényőrző fész nélkül.

Hanem ezúttal sem nyúlt se késhez, se villához, csak kocsonyát, meg pépet evett, a mihez kanál kellett.

A férj biztatta erősen.

— Egyél kedvesem, ebből a jó pástétomból. Ezt a jó szarvas-szeletet. Ettől kap az ember friss vért. Kóstold meg csak.

A nő rábámult azokkal a nagy kék szemeivel.

— Mit gondol ön? Hisz azt meg kellene rágnom.

— Meg hát.

— De hisz én nem rághatok a fogaimmal.

— Miért nem?

— Azért, mert üvegből vannak.

— Üvegből vannak? No ilyet az apám lelke se halott soha.

S hogy meggyőződjék róla, közelebb akarta magához húzni a feleségét s e végett megfogta a kezét. Mire a nő felsikoltott.

— Vigyázzon ön! meg ne szorítsa az ujjaimat.

— Talán azok is üvegből vannak?

— Természetesen. Felelt rá a nő komolyan.

— Talán még ez is, meg az is üvegből van? Kiálta a férj, kétségbeesetten detaillirozván a kérdést.

— Hát igen! Mind. Az egész. Rá ne üssön ön, mert eltörik.

A marquis csak hanyattesett ijedtében. Ő feleségül vett egy csendes tébolyodottat, a kinek az a rögeszméje, hogy az egész teste üvegből van, s nem meri a hust a szájába venni, mert attól fél, hogy kitörik benne az üveg foga. Külömben igen szép és igen jámbor teremtés. Nem kell senkitől félteni.

Most értette már a tábornagy, hogy mit tesz «au contraire?» Csakhogy már késő volt.

Ez bizony fatális egy állapot, a tábornagnak joga lett volna rögtön felpakolni a feleségét s visszaküldeni a miniszteri sógorhoz, hogy ha üvegből van a huga, tartsa almáriomban s ne adja feleségül olyan emberhez, a ki tüzköből van. Hanem hát ezt csak még sem tette, mert a két-száz-ezer livrenyi hozomány, az már nem volt üvegből,

hanem valóságos aranyból s aztán okos ember nem nézi a poharat, hanem azt, a mi benne van.

Maillé-Brézés marquis tehát hagyta a feleségét üvegnek lenni; az nem ült soha lóra, nehogy összetaláljon törni, nem tánczolt, nehogy valaki hozzáütödjék a könyökével s mikor lefeküdt aludni, elébb tetőtől talpig vattába pakoltatta magát, mint a hogy a messze útra küldendő velenzei üvegekorsókat szokták.

Hanem hát okos ember segít magán másképen. Az még nem történt meg, hogy francia marquis éhen halt volna meg, ha otthon nem főztek a számára.

Hanem egy baj volt a dologban. Az, hogy Köln nem Páris, s Ehrenbreitstein nem Versailles.

Maillé-Brézés marquis ugyan fedezett fel egy ritka szépséget a Bayerlehenhof negyedben; a szép Agathát, a pástétom-árulónőt. Ez aztán olyan lány volt, a ki húsból és vérből van, csupa jókedv és elevenesség. Szerette is a tréfát s nem haragudott érte, ha az arczat megcsipték. Az is olyan volt, mint a duránczai baraczk. A marquis verseket is irt hozzá.

Hanem ennek is volt valamije, a minek üvegből kellett lenni: — a jó hirneve.

A trianoni pástétom-árulónők ezt nem vették volna olyan szigoruan, hanem a szép Agatha német volt és kérélhetetlen.

— Én bizony nem vagyok bolond, hogy a marquis úr szép szemeiért levágassam a kontyomat s szalmakoszorúval a fejemen sikároljam a templom küszöbét. Nálunk az olyan leánynak, a ki a pártáját elveszti, nincsen maradása. Csak maradjunk a verseknél.

— Hát végy magadnak valami bolond férjet.

— Akkor meg az lesz az útban. S ha asszonyt kapnak rajta a hűteléségen, azt meg épen kikötik a pelengerre s megkorbácsolják. Nálunk az ilyen dologban nincsen semmi «Péter bácsi».

— No hát fogj magadnak egy olyan férjet, a ki nem lát meg, nem hall meg és nem beszél ki semmit.

— Olyan nincs.

A marquis pedig egészen bele volt bolondulva a szép leányba s majd szétszedte a fejét, hogy egy jó gondolatot találjon benne.

De hát mire való az ördög a világon, ha ilyen kényes helyzetben nem tud az emberen segíteni?

A komornyikja jött jelenteni, hogy itt van egy úr, a ki rögtön akar a tábornagy úrral beszélni. Annak az úrnak az arcza fekete, a ruhája pedig veres.

Ez mégis nagy serénység! Csak megkívánja az ember s már itt van!

— Vezesd be.

Az az úr azonban épen nem volt az ördög, hanem csak egy jámbor szerecsen, a ki azon kezdte, hogy hasravezette magát a tábornagy előtt, s megcsókolta a lábait, marocói etiquette szerint.

— Hát téged ki az ördög küldött hozzám? rivallt rá a marquis.

— Nem egészen az; csak a cataloniai apátúr, viszonzá a látogató s átadta a marquisnak az ajánló levelet.

Abból a levélből aztán megértte a marquis fekete látogatójának rövid élettörténetét.

Fiatal afrikai néger volt, gyermek korában elrabolták, elvitték Stambulba, ott azok közé sorozták, a kik a szultán háremét őrzik; (feddhetlen jellemű férfiak, a kikre a szultán rá meri bízni a feleségeit), ott megunta a dolgot, megszökött s sok viszontagságon keresztül Cataloniába vetődött; ott a kegyes abbé Jeremiah kezei közé került; az bevezette őt a keresztyén hitbe; megkeresztelé. A keresztapja volt monsieur Derbois, annak a nevéről a neophita lett Derbois Jakab. Az abbé gondoskodni kívánt védencze földi sorsáról is. Eszébe jutott, hogy van egy hatalmas barátja Ehrenbreitsteinban, Maillé-Brézés tábornagy, ime elküldé hozzá, hogy fogadja fel az udvarához valamiféle szolgálatba.

— Tehát te valóságos háremőr voltál a szultán szerálijában? kérde a marquis.

— Allah — akarom mondani — Jehova úgy rendelte.

— Nagyon jól rendelte. Én szolgálatomba fogadlak. Leszesz nálam major domus.

A néger nagyon fekete képet csinált hozzá, mert «domusz» annyit tesz törökül, hogy «disznó», hanem azért csak azt mondta rá, hogy az is jó lesz.

— Hivatalod az lesz, hogy valamennyi cselédemnek te parancsolsz, az ünnepélyeket rendezed, s a vendégeket elfogadod.

A néger úgy találta, hogy ilyen «domusz» lehet az ember.

— Kapsz fizetést és fényes egyenruhát, úri szállást a saját lakosztályomban, pompásan bebutorozva.

A néger átlátta, hogy ez nem disznóól.

— Hanem mindezekhez egy föltételt kötök. Együttal meg kell házasodnod, feleséget kell vened.

A néger azt kérdezte «hányat?» S aztán nagyon megnyugtatóan érezte magát, mikor megtudta, hogy csak egy asszonyra kell vigyáznia. Az alkü minden húzódás nélkül megkötött.

Most még csak a szép Agathát kellett felvilágosítani a szerencséje felől.

— Kincsem! Kaptam már a számodra egy olyan völegényt, a milyen «nincs», a ki nem lát, nem hall és nem beszél. Íme itt van.

A szép Agatha természetesen hogy felsikoltott ijedtében, mikor a bemutatott völegényt meglátta:

— De hisz ez maga az ördög!

— Dehogy! Még nincsenek szarvai.

— Hisz ettől én első nap megszököm.

— S az mind a hármunkra nézve nem lesz szerencsétlenség.

Három hét múlva a szép Agatha a néger Derbois hitvese volt, a fekete Derbois pedig a tábornagy major domusa, ki annak saját palotájában lakott feleségestől együtt.

Hogy azután a szép Agatha miként lett valóságos úrnővé

a tábornagy házánál? hogy kerítette a nagy hőst egészen a papucs alá? hogy segített elkölteni a kétszázezer livre jövedelmet? Az mind meg van írva a «nyulak históriájában», a mely, mint tudjuk, egy igen terjedelmes könyv, és a mit nem szoktak a gyermekek kezébe adni.

Egyszer azonban az a furesa kívánsága támadt a szép Agathának, hogy ő neki a tábornokné gyémánt fülönfüggői kellenek. Ugyanazok a drága fülönfüggők, a miket az szokott ünnepélyes napokon viselni.

Hiszen kért volna bármilyen drága gyémántokat, a miket meg lehet venni, ez nem lett volna hiba; de azt kívánni, hogy a tábornok vegye ki a függőket a saját felesége füléből s annak a szeme láttára akaszssa a szolganő fülébe, mégis csak vakmerő egy gondolat.

De ki volt gondolva s meg kellett lenni.

A tábornagy finom ember volt és nagy hadvezér. Elővette a taktikát, hogy ezt a lehetetlenséget minden erőszak nélkül keresztül vihesse.

A marquisnő születésnapja következett, a mit mindig nagy családi ünnepély szokott követni. A nő sejtette jól, hogy a major domusnak micsoda hivatala van feleségestől együtt az ő házánál; hanem hát ez nem volt rendkívüli dolog előtte. Otthon Versaillesben sem megy az különben. S aztán meggondolhatta, hogy ő maga üvegből van. S a szép Agatha az ő irányában úgy viselte magát, mintha tisztelné és szolgálná.

Azon a születésnapon is épen a szép Agatha segített az úrnőnek a toilettéjénél, a mi nagy tudományjal járt. Ő hozta be számára a tábornagy ajándokát: egy szép nagy üveg-vedret, tele csináltvirágokkal.

Az az üveg-veder pedig olyan anyagból volt, a mit bolognai üvegnek neveznek. Minden ember tudja, hogy ez a hirtelen kihülés által oly törekenynyé van téve, hogy csak hozzá kell érni egy gyémántnak a hegyével, rögtön szélylyel omlik.

A tábornagy belépett a neje öltözőjébe, s elszörnyedve kiálta fel:

— Az istenért! asszonyom. Ön megint föltette azokat a veszedelmes gyémánt-függőket? Hát ha bolognai üvegből van ön?

— No és ha bolognai üvegből volnék?

— Az életével játszik ön minden perczen! Nézze: ez a virágveder abból van. Ide nézzen. Csak hozzá értetem a gyűrűmnek a kövét. Látja?

Az egész üvegveder egyszerre atomnyi apró porszemekre omlott szét.

A marquisnő felsikoltott. A rögeszme fogékony. Most már azt hitte, hogy ő is olyan üvegből van. Nem mert maga a függőkhöz nyulni. A férjét kérte, hogy vegye ki azokat a füleiből nagy vigyazva.

— Pedig milyen szép függők! Milyen kár értük, hogy nem ragyoghatnak. Próbáljuk meg, hogy illenének Agatha fülébe?

S azzal ott a felesége szemé lattára a szeretőjének a fülébe akasztá annak a gyémántjait. A gyémántok ragyogtak; de még jobban a szép Agatha szemei.

Hanem e jelenet a marquisnőt egyszerre kigyógyítá rögeszmejéből. A vér arczába szökellt. Az igazi, eleven vér, a mi nem szokta a porcellán figurákat eleveníteni.

Elfeledé, hogy a két tenyere üvegből van, s eltörik, ha megüt vele valamit. Az egyikkel a tábornagnak, a másikkal a kedvesének olyan két egészséges pofont adott a füle mellé, a minőt akármilyen húsból és vérből alkotott asszony adott volna hasonló esetben az illetőknek.

Azután elájult.

Nem volt csoda. A nagy idegrázkódástól, a midőn megtudta, hogy nincsen a teste üvegből.

Hanem a lelke volt abból. S az még nagyobb baj. Az a keserű megsértés, a mi férje által érte, sirba vitte az asszonyt. Ez volt az utolsó születésnap ünnep.

Vannak üvegek, a miket egy erős belekiáltás által is össze lehet törni.

Maillé-Brézé marquis bizonyára őszintén megsiratta megholt feleségét.

Az összetört üvegben neki kétszáz ezer livre évi jövedelme veszett kárba. S az még a kisebbik baj volt. A nagyobbik veszedelem onnan támadt, hogy most már aztán a szép Agatha követelte az özvegygyé lett tábornagytól, hogy vegye őt feleségül. S Maillé-Brézé félt tőle, hogy megteszi; mert nagyon tudott rajta uralkodni ez az asszony. Szerencsére volt egy akadály — a miről majd el is felejtkeztünk: — a férj, a jámbor szerencsen. Attól ugyan el lehetett választani az asszonyt canoni jog szerint. Világos paragraphus szólt mellette a canoni jogból. Hanem hát a paragraphus (§) akkor is görbe volt, mint mindig; lehetett csürni-csavarni, kiváltképen pedig nyújtani a processzust. S addig a szerencsen csak megmaradt major domusnak s a szép Agatha férjének. Richelieu is minden befolyását felhasználta, hogy a való-pert késleltesse. A szép Agatha aztán az asszonyi szeszély minden rigolyáit kipróbálta a szerelmes tábornagyon, hogy célját elérje. Maillé-Brézé nem tudott hová menekülni e «házi kereszt» elől. Elutaznia, fürdőkre mennie nem lehetett, mert oda volt leszegezve Ehrenbreitstein várába, mint unalmas kormányzó, s az egyedüli fürdőt, a mi akkor divatban volt, vérfürdőnek hitták. Mit találhatott ki menekülésül? A vadászatot. Ez különösen azért jó mulatság, hogy az ember ezalatt nincsen otthon. De ugyan mire lehet vadászni Coblenz és Ehrenbreitstein körül? ott nincs se szarvas, se vadkan: semmi más vad nincsen, mint nyul. Plebejus vad! De az ember ráfanyalodik egyéb hiányában.

Maillé-Brézé legjobb szeretett éjszaka, lesből vadászni, s olyankor mindig magával vitte a major domusát is. S ketten együtt féléjszakákon át ellesték a hangafa bokrok között a tapsifülest.

A szép Agatha mindig ijesztgette a tábornagyot, hogy

majd egyszer ott kapja a háromlábú nyul: az pedig rettenetes állat. Hanem Maillé-Brézé arra köpte a markát, hogy csak egyszer az ő puskája végére kerüljön az a nyul-kisértet, soha sem kísért az többet senkit: pecsenye lesz belőle!

— Nono! Nem jó a nyullal tréfálni!

Egy éjjel megint elmentek mind a ketten a lesbe s a szép holdvilágnál elfoglalták a helyeiket. A marquis ez alkalommal nagyon mélyen beetalált tekinteni a kancsóba s úgy érezte, mintha szeme pilláit nem bírná felemelve tartani. Az pedig veszedelmes dolog; mert a háromlábú nyul, a mint meglátja, hogy künn a vár előtti glacisn valaki a puskával a kezében elszundít, rögtön ott terem előtte, s úgy üti pofon az első lábával, hogy kimegy az álom a szeméből. Pedig nem birt ellenállni az álomnak. Az a süppedő mohos gyepon olyan édesdeden kínálkozott. Egyszer csak abba az állapotba jutott, a mikor az ember saját magát látja — tűkön nélkül. Látja maga magát szundikálni. Ott gubbaszkodik a zombikon ülve, a puska a két karjára vetve. A mint a hold kibukkanik a felhők közül, előbúvik a bokrok mögül a rettenetes rém: a háromlábú nyul. Egészen fekete, csak a szemei vörösek. Feláll az épen maradt hátulsó lábára s a két fülét egymáshoz csapja felmeresztve. Most meglátja az alvót s fejet csóvál. Nyul-pofájával elkezd fintorlatokat csinálni, a mik fölöttébb sértő kifejezésűek.

Azután a bajusza hegyével megcsiklandja az alvónak az orrát. Az azt hiszi, légy szállt rá, s a kezével odakapkod altában. Azután a nyul a szájába fogja a vadász puskájának a végét, mintha furulya volna s elkezd rajta valami csufondáros nótát tilinkózni, hogy az ember kész volna mérgében a bőréből kiugrani; csak a puska ravaszát kel lene megnyomnia, hogy a csúfoló rémnek a fejét szertezza, de minden ujja egy elefántláb, a mi nem akar megmozdulni.

Végre a legszélső szemtelenséghez folyamodik e nyul-

kisértet, felhúzza a vadász nagy szarvasbőr keztyűjét a saját kezére s azzal egy olyan pofont ád a szundikálónak, hogy az hanyatt esik tőle.

De már ezt egy francia nem viselheti el. Egy pofonütésre még halottaiból is fel kell annak ébrednie. «Czudarém!» ordít a szörnyetegre, neki fogja a puskát, odadur-rant az oldalába s arra rémséges halál-ordítás következik nyomban. A háromlábú nyul agyon van löve!

Agyon bizony a szegény major domus. A szerencsétlen odajött vadásztársához, hogy azt felköltse álmából s azt sem mondhatta meg neki, hogy mit akart tőle kérdezni? úgy meglőtték egyszerre.

A felriadt tábornagy most vette észre, hogy micsoda rossz vadat lőtt.

Maillé-Brézés marquisnak most már aztán megvolt a jó oka feleségül nem vehetni a szép Agathát. Az egyházi törvények szerint egy megölt férjnek az özvegyét nem szabad elvenni annak, a ki azt megölte. Ezt a szerencsét igazán úgy lőtte magának a marquis.

Egyszer valami nagy erődítési tervet kellett megállapítani, a mire a tábornagy elnöklete alatt minden hozzáértő katonai celebritás összegyűlt. A rengeteg mappát kiterítették a hosszú asztalra s kiki megmondta a maga véleményét róla. Végre az elnök is megszólalt.

— Azt a Maximilian-tornyot nem lehet arra a helyre felállítani.

— Miért nem?

A tábornagy homloka nagy veriték-cseppeket izzadt.

— Azért, mert épen ott ül . . .

— Ki ül ott? Mi ül ott?

— Hát, terringettét! ki ülne ott? Az a háromlábú nyul. Nem látják!

A tábornokok egymásra néztek s a fejüket csóválták.

— Hát kergessék el onnan! önök ketten megfoghatnák, mert elérik.

Csodálkozva keltek fel mind az asztal mellől.

Ekkor aztán Maillé-Brézé is magához tért.

— Üljenek le uraim, csak meg akartam önöket tréfálni.

Máskor meg hadi-gyakorlatot tartott, a mit neki kellett volna vezényelni; de azt úgy összezavarta, hogy utoljára a csapatok alig tudtak egymásból kikeveredni. Majd itt, majd amott ngrott fel előtte a háromlábú nyul. «Ahol szalad ni! vigyázzatok! Fordulj! Kanyarodj! El ne gázoljátok».

A tábornokok végre tanácsot tartottak az orvosokkal, s annak az lett a vége, hogy Maillé-Brézé tábornoknak szives figyelmeztetés lett adva, mintha jó volna neki egy időre a falusi kastélyába vonulni és az egészségét ápolni.

Aztán többet nem is hitták szolgálatba: csak névleg maradt tábornagy.

A falusi kastélyában már megszokta a cselédség, hogy a marquis a legcsendesebb morfondirozása közben egyszer csak elkiáltja magát: «ahol fut ni! a háromlábú nyul!» S arra aztán inas, vadász mind utána kiálltja: «ahol fut a nyul!» S azzal elkezdenek a szobában kergetőzni, széket, asztalt feldöntenek, míg bottal, seprűvel kikergetik valahogy a háromlábú nyulat.

Ez a nyul meg is ásta nem sokára a sírját a jámbor marquisnak. Soh se hitte volna, hogy vitéz katona létére egy ilyen pipogya teremtés ölje meg.

BOSZNIAI HUSZÁRKALAND.

EGY HUSZÁR FŐHADNAGY NAPLÓJÁBÓL.

A mint Bányalukába bemasiroztunk, ez a szedte-vedte bosnyák nép olyan alázatosan fogadott bennünket; azt gondoltam, vizet sem tudnak zavarni.

Én egy jómódú rőfös-kereskedőnek a házához jutottam, tizenkét huszárommal. A gazda nem volt ugyan otthon, hanem a felesége, egy csinos takaros menyecske, elég szívesen látott bennünket. Tudott németül is, látszott, hogy nem valami neveléstelen személy, ilyenformán megértettük egymást. Sietett a jó asszony legegőbb is kimenteni az urát, a mért nincs itthon, hogy nem a rebellisekhez állt, hanem csak elment Salonikiba, portékát vásárolni, ha soká itt maradunk, lehet hozzá szerencsénk. Bántam is én, akárhol járt az ura? A szobával meg voltam elégedve, a mit számomra berendezett s miután jó vacsorával fenyegetett, attól sem ijedtem meg. Egy kissé ugyan elvadított, a mint körültekinték a szobámban s megláttam a falra akasztva Szent Miklós és Szent György képei mellé Miletics és Csernajeff arczképeit.

Az asztalon fénykép-album is volt, az is tele a moszkvai ethnografiai kiállítás zarándokaival.

Este felé, mikor már a legények kiverték a «hét sor port» s elkezdték dalolni a Kerekes András nótáját, a házi-asszony bekopogtat hozzám s nagy óvatosan körültekintve a szobában, ha nincs-e más is jelen? belép, odajön hozzám és térdre esik előttem.

— Kérem asszonyom, parancsoljon, mi kívánsága van? keljen fel.

Csak akkor kezdtem észrevenni, hogy milyen gyönyörű szép fekete szemei vannak az ifiasszonynak, ha olyan erősen ki nem volna pingálva a szerecsikával, okvetlenül szépnek volna nevezhető. Alig lehet több harminczkét évesnél.

— Minden szentekre kérem, nagyságos generális úr, kezdé a menyecske, megragadva kezemet: tegyen irgalmat velem, szegény kétségbeesett asszonynyal, különben mindjárt a kutba ugrom.

— Generális ugyan nem vagyok; hanem azért parancsoljon velem, én mindent megteszek a kedvéért, a mi a katonai becsülettel összefér.

— Azt, azt! A katonai becsületet akarom öntől igénybe venni, folytatá az asszony. Ön nemes szívű, lovagias férfi, a ki egy anya kétségbeesését fel tudja fogni; nekem van egy gyönyörű szép leányom, a kit nagyon félték a huszároktól.

— Na már arra lovagias szavamot adom önnek, asszonyom, hogy az ön leányának semmiféle bántódása nem fog történni.

— De csak mégis nagyon félek, mert gyönyörű szép leány ám! Aztán nem lehetek mindig mellette, hogy őrizzem. Éjszaka rám ronthatnak. Csak akkor tudnék nyugodtan aludni, ha ezredes úr megengedné, hogy éjszakára ide hozzam be a leányomat az ön szobájába, a míg itt méltóztatnak mulatni.

— Az én szobámba? Éjszakára? •

— No mert egyedül itt hiszem őt egész bátorságban. Az ön lovagias védelme alatt. Itt tudom, hogy semmi baja nem történik. Az ön adott szava megvédelmezi a leányomat.

— Mennyi idős a leánya?

— Még csak a tizenhatodikba fordul. De valóságos angyal.

(Teringettét! Én most itt egy tizenhat esztendőös angyalt őrizgessek éjszakánként, a saját szobámban, a kit előre lekötött lovagias becsületszavammal ígértem megvédelmezni! Ez lesz még csak a szép provincia! — Mindenféle módjára készen voltam Bosznia pacificatiójának, csak erre az egyre nem.)

— No ugy-e megengedi ön, hogy majd úgy éjfél tájon, mikor mindenki aludni megy, behozzam ide önhöz az angyali szép leányomat? Óh köszönöm, az ég áldja meg önt e nagylelküségért.

De bezzeg nem köszönöm én az ilyen ég áldását!

Becsületszavammal ígértem, hogy e leányt megvédelmezem, s már most, hogy annál jobban gyakorolhassam a becsületszavam beváltását, ide hozzák éjszakára a szobámba.

S én itt strázsáljak egy szép leányt felvont fegyverrel éjről-éjre, mint a szebül Kadun-Kiet-Chuda a bajrám ünnepi szultán menyasszonyt. De ezt a strófot nem állom ki!

Hiszen nem vagyok én Szent Antal. Aztán könnyű volt Szent Antalnak, mikor jól tudta, hogy az a szép leány, a ki őt kísérti, maga az ördög; de lenne csak az én helyemben, mikor maga az anya hozza ide a lányt, s azt mondja, hogy az egy angyal, majd szeretném látni, hogy meddig tartana a szentantalsága?

Aztán utoljára is nem esküdtem én meg a királynak arra, hogy az ő hadseregében anachoreta leszek.

— «Ne kívánd, a mi a másé!» Azt mondja a tiz parancsolat.

De hisz én nem is kívánom, helyembe hozzák; valjon ha egy anya maga viszi a leányát egy huszárhadnagy szobájába, hogy rábizza a rend és nyugalom fenntartását, nem valóságos európai mandátum-e ez? — Ez már az igazi bosnyák kérdés!

De hát az adott szó? hát a katonai becsületszó? Szabad-e azt megszegni?

Ez a nő bennem egy mesebeli hőst sejt, egy Lohengrint, a ki az ártatlanságot védni jön hattyu hátán. Szabad-e ezt a hitét megczáfolnom! Szabad-e az adott szót megszegnem!

Nem! Vasból leszek. Megtiltom a szemeimnek, hogy ránézzenek. Csupa szomorú dolgokról fogok gondolkozni. Előveszem a diénstreglement s végigolvasom. Patienctet fogok játszani. Miattam ott fekhetik és lehet olyan szép mint Semiramis. Kővé válok. Hanem holnap reggel megyek raportra, s kikérem magamnak, hogy engem jövő éjszakára küldjenek ki az előőrsre. Nagyon szeretem, mikor az eső szakad a nyakamba.

Megállj! Még egy argumentum van, a mely erőt ad az önuralkodásra. Hátha ez csak kelepce? Hátha úgy akarnak velem tenni, mint Judit Holofernessel? Úgy van! Ha azt nem akarom, hogy holnap reggel fej nélkül ébredjek fel, ascétának kell maradnom!

Azonban minden bölcselkedésemet halomra döntötte egyszerre az a halk papucsosozogás, a mi éjféltájon ajtó felé közeledett; a szivem egyszerre felszabadult, s nyargalt velem árkon-bokron keresztül; minden csepp vérem bosnyák lázadóvá lett egyszerre, éreztem, hogy nem fogok ismerni kegyelmet! — Koczogtatnak. — Szabad.

Az ajtó nagy csendben felnyílik, s belép rajta a házi-asszony, titkolózó mosolygással, s hozza a karján a leányát, — egy szép kis, pólába takart babuskát.

— Itt van «ő», uram! Ugy-e milyen szép, mint egy kis angyal?

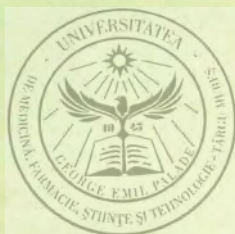
— Mit? Micsoda? Hisz ön nekem azt mondta, hogy most fordul a tizenhatodikba.

— Igen is, a tizenhatodik hónapba. De már el van választva, nem fog alkalmatlankodni. Éjszakára mákhajat főztem neki tejsbe, csendesen fog aludni, uram.

— De hát ezer milliom angyal és liliom! Mi az ördögöt félti ön ezt a tizenhat hónapos kis pulyát az én huszáraimtól?

— Hát — hát — rebegé a nő szepegve — attól félek,
hogy — megeszik.....

.....Jeges vízzel öntötték végig. Ezek azt a hirünket
költik, hogy a huszárok a kis gyerekeket megeszik. Soha
ilyen kalandot többet.

MAHADI.

Almanzor, a szaraczénok legbölcsebb kalifája, mikor halálos óráját érzé közelegni, odahivatta magához a fiát, Mahadit, a ki ő utána következett a trónra, s ezeket a kegyes tanácsokat osztá neki:

— Azt mondom neked, édes fiam, hogy ha király fogsz lenni, a rokonaidnak semmi kincsüket el ne vedd: magadnak úgy is elég van. — Hanem azért bizonyos vagyok felőle, hogy te azt mégis el fogod venni. — Azután azt mondom neked, hogy a legbivőbb embereket ki ne végeztess, s halálítéletet ki ne mondj a vádlott kihallgatása nélkül soha. Azonban előre tudom, hogy te ezt még is meg fogod tenni. — Továbbá arra kérlek, hogy ezt a pompás palotát, a mit rád hagyok, le ne bontasd és másikat ne kezdj építtetni a helyébe, mert nem éred meg a befejezését. — Hanem azért meg vagyok felőle győződve, hogy te ezt mégis meg fogod tenni. — Végtére még arra az egyre kérlek, hogy országos ügyekbe asszonyt ne avass, s olyan ételből ne egyél, a mit valami megáldott asszony megkivánt. — Hanem te azt mind a mellett bizonyosan meg fogod tenni.

Pedig hiszen ezeket a tanácsokat, a miket a haldokló bölcс fiára hagyott, csaknem lehetetlennek látszik meg nem tartani.

A trónra ült ifjú kalifa, hogy mindjárt eleve megezőfolja apjának kedvezőtlen elővéleményét az ő szófogadása iránt, a hol csak egy rokonát kifürkészhette, annak mind ajándékot osztott, nem hogy annak a kincseihez nyúlt

volna, s a testvéröcsését, Ilhámít, elküldte Cadixba, hogy ott helytartója legyen. Nem vett, hanem adott.

Egy napon Mahadi a királyi palota kertjében egy csodaszép ifjú leánykával találkozék, kinek feltűnő bájai egyszerre lángra lobbantották gyulékony szenvedélyét. A leány Zeráhnak nevezte magát, s a királyi park kertészének szülötte volt.

A válasz, a mivel a leány Mahadi szerelmi ostromát fogadta, egészen foglyul ejté az ostromlót.

— Inkább akarok egy koldusnak a felesége lenni, mint egy királynak a rabnöje.

Az ilyen felelet megérdemli azt a viszonzást hogy :

— Légy tehát egy királynak a felesége !

Erre aztán nehezebb volt azt mondani, hogy «nem».

Zeráh próbálgatta azt egy ideig : gondolkozott rajta, hogy a kezében tartott rózsát összetépje-e s odadobja a király lábaihoz ? Végre győzött a nagyra vágyás s oda nyujtá a rózsát a királynak.

Mahadi lelke megtelt a nagy örömmel. Mikor egy király a porból emel föl egy igazgyöngyöt, mely az ő koronájába foglaltatni érdemes, még nagyobbra van vele, mint ha egy másik király diadémjából törte volna ki azt. Mahadi menyegzőjére összehívta minden vazalljait és vezereit, a szövetséges kalifákat, s azok meg is jelentek a menyegzőre mind, egynek kivételével : ez volt Ilhámí. Annak elébb a maroccai szultán ostromzároló hajó-hadát kellett elverni Cadix alól ; addig nem jöhetett.

A menyegző hét napig tartott, és a hét napot összekötő éjszakáknak sem volt álmhozó pihenése, a fényt, mámort, pazarlást a nappal és az éjjel versenyezve fokozta egymás fölé.

A hetedik napon megjött Ilhámí.

Győztesen érkezett meg ; az ellenség elsülyesztett hajóiról letépett zászlókkal. Azokat hozta nászajándéku a bátyjának.

Mikor aztán Mahadi odavezette őt menyasszonya

elé, Ilhami eltakarta arczát a kezével, s elkezdett zokogni:

— Mit tettél? Elraboltad az egyetlen kincsemet a világon!

Zeráh Ilhami herczegnek a menyasszonya volt már akkor, mikor a király őt meglátta és megszerette.

És így az első, a mitől Almansor óvta a fiát, már megtörtént. S azon többé segíteni nem lehetett.

Mahadi nagyon szerette Zeráht, bár az a tudás, hogy már elébb az öcscsének volt eljegyezve s azt «talán» szerette is, örökké kihajtó tövis-gyökér maradt a szívében.

Zerah boldog apává tette a királyt. Első szülöttét Muzának nevezték.

Mahadinak azonban nem csak arra volt gondja, hogy életet adjon, királynak az életelvevés is nehéz kötelességei közé tartozik. Nagy szigorral bánt el a martalócz néppel. A belső ellenséget irtotta fegyverrel, s megtisztítá a rablóktól a tengert s az erdőt.

Egyszer kézrekerült maga a sierra nevadai hegyszakadékok réme: a sarczoló Toma rablófőnök is. Felhozták őt lánczraverten Cordovába, s törvényt tartottak fölötte. Tengernyi gonosztett derült ki rá. Ha annyi feje lett volna is neki, mint a tündérorszámban lakó Majmuna dzsinnek, bizony egy sem maradt volna meg neki belőle. A birák kifáradtak annak a feljegyzésébe, a mit ő maga bevallott, s a mit a minden vidékről betóduló károsultak siettek felőle beárulni.

És mégis volt bátorsága Tomának, mikor már büneinek sokaságából az egész oszlop fel volt rakva, megkegyelmeztetéseért folyamodni a kalifához.

Ő maga megírta levélben az indokot, a miért azt meri kívánni a királytól, hogy minden borzasztó bünlajstroma daczára, kegyelmezzen meg az életének, sőt bocsássa őt szabadon.

Az alkáde, a kire rá volt bizva, hogy e kegyelemkérő levelet átadja a kalifának, Zeráhnál találta őt.

— Hagyj békét mostan, mondá a király. A feleségem mesél a kis fiannak a «kigyókirálynéről», azt nem szakíthatom félbe.

Mikor később visszajött az alkáde, akkor azt mondá neki a király az ebédnél ülve:

— Bizony te is okosabbat gondolhatnál ki, mint az embernek az emésztését zavarni azzal, hogy gonosztevők dolgaival keverd föl az epéjét.

Megint eljött az alkáde a kegyelemkérő levéllel. Akkor a király a fürdőben ült:

— Csak nem kívánod, hogy az alatt olvassak zsványrimánkodást, míg a borbély a fejemet szappanozza!

Ismét előjött estefelé az alkáde az irással, s megvárta, míg a király a vacsorától fölkel.

— Hidd el nekem: annyit ittam, hogy kettőst látok; tánczol előttem minden betű: én nem tudom olvasni a leveledet most! Jöjj később.

Az alkáde még egyszer eljött, most álmából költé fel a királyt.

— Át kell vened a kegyelemkérő levelet, mert magad parancsoltad, hogy addig ki ne végezzenek semmi elítéltet, míg kérő levelét el nem fogadtad.

— Nagyon édes álmomból háborítottál fel, mondá a király. No hát ad ide azt a levelet!

S hogy az édes álma folytatását el ne mulasztja, a vánkosa alá tette az elítélt könyörgő levelét s aludt tovább.

A rablóvezért pedig, miután éjfélig nem jött vissza a kérő levél a király kegyelmével, éjfél után lenyakasták törvény és igazság szerint.

Csak másnap reggel, mikorra kialudta mánorát, vette elő a rabló kegyelemkérő levelét Mahadi s azt olvasta belőle:

— Mikor nagy apádat Omár szultánt, a szaszszanidák ostromolták Granadában s ő előre látta, hogy elfogják nyomni, az omaridák minden kincsét összehordatta és befalaztatá palotája boltozatai közé. E kincsek százötven

teveterükre mentek s közöttük az arany-asztal, mely körül a kalifák valamennyi vezérekkel együtt étkeztek, a Tarik vezér viselte paizs, csupa gyémántokkal kirakva, hogy azon kard nem fogott, s minden ellenség, a ki belenézett, elvakult tőle, a gyászruha, a mit Ayesha özvegségében viselt, csupa fekete igaz gyöngyökkel kivarrva; tizenkét ezüst láda, mind tele Lizimachus-aranyakkal, minden ládának a fölemeléséhez nyolcz erős férfi kellett. Ott volt a csodálatos alhambrai arany-hattyú, mely magától úszott, repdesett és énekelt. És az arany-oroszlánok, tojás nagyságú rubin szemekkel, a mik az elfogadási terem bejáratát őrizték, s mikor a kalifa belépett, felálltak és a farkaikat elkezdték csóválni. Ott volt az arany trón, melyről a törvényt kihirdették, és az egy darabból faragott hegykristály láda, melyben a proféta kegylevele őriztetett, melyet a legelső omaridának, saját bőrköpenyéből lehasítva, átadott. Ott volt a gyémántok legnagyobbika, az Aldebaran, mely az oroszlánok termében felakasztva éjjel is oly világot terjesztett abban, mintha nappal volna. De a mi mind ezen kincseknel becsesebb, ott volt a «bölcsek köve», melyet Paracelsus ajándékozott, s melynek birtokosa minden jövendőt előre megtud, valamint, hogy Omár kalifa is megtudta előre, hogy az ostromlók legelébb a cadixi toronymál fognak betörni. Mindezeket a kincseket a kalifa ötszáz építészszel hatvan nap alatt úgy elrejteté, hogy azoknak nyomára nem lehetett akadni. A palotának egy termét belül egészen lebontották s a mint a kincsek el voltak rejtve a falak közé, ismét mindent úgy helyreállítottak, márvány faragványok, oszlopok visszakerültek a helyeikre, hogy többé se ismerős, se idegen meg nem tudhatta, hová vannak a kincsek elrejtve.

Mikor a mű be volt végezve, a kalifa nagy lakomát adott az ötszáz építésznek; hanem a bor meg volt mérgezve «borasz»-szal. Mind meghaltak tőle, egynek kivételével, a ki olyan okos volt, hogy a poharába töltött bor közé tengeri sót öntött, a mi a «borasz» növény mérgét megöli.

Ez az egy én voltam. En is halottnak tettetém magamat, nehogy erőszakkal végezzenek ki, ha észreveszik, hogy élve maradtam, s csak arra volt gondom, hogy elrejtsem magam a pillérek közé. Így mikor az ötszázat egy ó-kutba behányták, én maradtam legfelül, s éjszaka kiszöktem a sirból.

Most már csak ketten tudtuk, hogy hol vannak az omaridák kincsei: a kalifa, meg én. A kalifa, mikor az ostromlók betörték a városba, harcban elesett. Bizott a bölcsék azon jóslatában, hogy se kard, se nyil, se dárda vasa őt meg nem ölheti: — réznyillal lötték szíven.

Én pedig elmenekültem a hegyek közé.

Minden ezután elkövetett vérengzéseim, gyilkos pusztításaim egyedüli oka az volt, hogy tudtam, hol vannak az omaridák kincsei. Azért gyűjtöttem magam körül a vidék minden rablót, hogy egyszer rajta törjek Cordován, elfoglaljam a palotát, kibontsam a kincset rejtő boltozatokat; a mikor aztán a kincsek birtokában az egész mór nemzet régi fényében helyreallítom, s hatalmasabb kalifává teszem magamat, mint te vagy, vagy akár az apád volt a hatalmas Almansor; a ki maga is hasztalan kutatta egész életén keresztül a kincseket: rajtuk járt, közöttök élt, de nem birt ráakadni.

Most már vége van. Harámjaimat elpusztítottad, magamat meglánczoltattál; fejemet karóra ítélted: kénytelen vagyok veled megalkudni.

Ha te én nekem, királyi szavadra s a próféta szakállára megesküszöl, hogy életemet és szabadságomat visszaadod, s aztán minden font arany után, a mit neked átadok, egy unciát adsz nekem; — a megkövült csillagért, az Aldebaránért megteszesz Malaga kormányzójának; — a bölcsék kövéért felcsapsz nemes lovagnak; — akkor én felfedezem te neked, hogy hová vannak elrejtve az omaridák kincsei!

Mahadi rögtön futtatá ajtónállóit az alkadéhoz, hogy függeszszék fel a rabló Toma kivégeztetését. De biz annak

a feje már akkor fel is volt tűzve a karóra: azzal nem beszélhetett többet.

Most jutott már — nagy későn — eszébe haldokló apjának, a böles Almansornak jó tanácsa: «ne hagyj senkit kivégeztetni addig, a míg kegyelemkérő levelét el nem olvastad.»

(«De te azt azért mégis meg fogod tenni!»)

Most már késő volt bánkódni rajta.

S az omaridák kincséről szóló hagyomány nem volt mese. Mahadi apjától, a megholt kalifától sokszor hallott felőlük; ki azokat ifjú korában sokszor látta. A műremek le voltak írva a krónikákban. Létezésükről egész odáig szóltak beírott pergamenek, a mikor az ostromolt kalifa elrejtésüket rábízta egy «Vocair» nevű mór építészre; s aztán akkor az építész és valamennyi segédét megöleté.

Mahadi annyit tudott meg, hogy azok a kincsek itt vannak az ő palotájában elrejtve.

Ha itt vannak, akkor megvannak.

A palota sok milliókat ér; de a minék temetőjévé lett, az omár-kincs huszszor annyit.

Mahadi parancsot adott, hogy bontsák le a királyi palotát.

Bontsák addig, a míg a befalazott kincsekre rá nem találhatnak.

És azzal elkezdték az építészet remekét szétbontani; a gyönyörű oszlopsorok, százféle színű márványból faragva, ledöntettek, a pompás boltozatok, aranyozott iveikkel, lazurkő burkolataikkal, drágakő-mozaikok letépettek, halomra hányattak, a tündérpalota lassankint eltűnt a helyéről, már csak a fundamentoma volt meg: azt is szétbontották; a kincsek még sem kerültek elő. Utoljára a legalsó pinczebolt alatt, a mint felszakgatták a nehéz kőlapokat, megtalálták a lépcsőzetet, mely azon üregbe levitt, a hová a kincsek el voltak rejtve.

Ha Mahadi a harámvezérnek megkegyelmezett volna, egyetlen oszlopát sem kellett volna ledöntetni a palotájá-

nak : az egyenesen rávezette volna őt arra a rejtett üregre, a mit keresett.

Így pedig Almansor harmadik végrendeletét is megszegte Mahadi, lebontatva a feje fölül azt a gyönyörű királyi palotát, mely az Alhambrával vetekedett.

Bizonyos, hogy a rabló azért írta a kegyelemkérő levelében azt a királynak, hogy a roppant kincsek a palota termeiben vannak elfalazva, hogy ha őt mégis kivégezteti, holta után boszut álljon rajta ; a boszuja sikerült, a király lerontatta a palotáját.

De legalább rátalált a tündérregei kincsekre.

Ha rátalált.

A mint az első rés volt ütve a rejtett boltozaton hirül adták a királynak.

Belépni a kincses boltba még nem volt szabad ; mert ahogy az akkori bölesek állíták, a rejtett kincsek ártó kigőzölgésekkel töltik meg az ilyen üreget ; az arany «materia urens»-t s az ezüst «selenium»-ot, a drágakő pedig «materia detonans»-t párolog ki hosszú idő jártával, melyek közül az első elégeti a tüdőt, a második holdkórosságot idéz elő, a harmadik pedig azt, ki által beszívatik, a villámütés tárgyának teszi meg. Azonkívül a papok is itt voltak, felvilágosítani mindenkit, hogy a kincsek fölött ott ül a sárkány, a bazilisk és a kigyókirályné, melyek közül az első a vaktában közeledőt elégeti, a másik kővé változtatja, a harmadik pedig pokolra viszi. Tehát azt az alchymistáknak a rossz gőzöktől «caput mortuum»-mal és «flos coeli»-vel meg kell tisztítani, azután a máguszoknak büvtörő ceremóniákkal a szörnyektől megszabadítani, csak azután lehet belemenni.

Addig csak az üregbe előre tolt fáklya fényénél lehetett a királynak megtekinteni a mesés barlang tündér kincseit.

Ez nem volt álom. Ott volt egymásra halmozva az omáridák rég keresett híres kincstára : a ragyogó ércszekrények, a művészi remek, a drága kövektől tündöklő edény, fegyverzet, ékszerhalom, s a mindannyiból ki-

magasló arany trón. Egy ezüst szekrénynek a födele fel is volt nyitva, s az színültig volt tele sárga pénzhalommal.

Mahadi táncolni kezdett örömében, a mit király és igazhívő soha sem szokott tenni. Ime tehát jó volt meg nem tartani Almansor végtanácsát: «le ne bontasd a palotádat!» A megtett áldozat sokszorososan meg lett jutalmazva a nyereség által. Most már az azután következő végtanácsot is meg lehet törni: «ne avasd államügyekbe az asszonyokat.»

Mahadi sietett a hölgyeihez; legelőbb is azoknak mondta el az örömhirt. Moslim szokás szerint több feleséget tartott, de azok között most is Zerah volt a kegyencz szultána. A legfiatalabb szultána pedig volt Alibeh, a fezi szultán leánya, kinek atyját a marokkói császár a trónjától megfosztotta.

— Most mondjátok meg ti, hölgyeim, mit kezdjek annyi mérhetetlen kincsesel? szolt a kalifa a szép asszonyokhoz.

Legelőször Zerah felelt:

— Engedd el egy évi adóját a népédnek. Építtess menházat azoknak a számára, a kiknek nincs hajlékuk. Ruházd fel azokat az árvákat, a kiknek atyái a te atyád harcaiban elestek. Végy magadnak kincseiden áldást!

— S mit mondasz te? kérdé a kalifa Alibehtől.

— Szereltesd fel hajóhadat, rakd meg hadsereggel, köss ki az afrikai partokon, izenj hadat a maroccoi császárnak. Végy magadnak kincseiden dicsőséget.

— Te vagy az igazi! kiáltá fel Mahadi, keblére vonva a válasz-adót, s attól a naptól fogva Alibeh szultána volt a kalifa kegyencz asszonya, Zerah volt az elmellözött.

Mahadi rögtön foganatba is vette kegyencznője tanácsát. A marokkói császár követét mindjárt maga elé hozatá, levágatta a fejét, azt küldte vissza a császárnak; hadvezéreinek pedig parancsot adott, hogy rögtön gyűjtsenek nagy hadsereget s roppant hajóhadat az afrikai hadjáráthoz.

Ez alatt a máguszok és alchymisták elkészültek a kin-

cses boltnak rossz szellemektől és gyilkos kigőzölgésektől megszabadításával, s akkor aztán a bolt bejáratát egészen felnyitatta, leszállt a király egész kíséretével a kincsek barlangjába.

Legelső kívánsága volt magát a bölcsök követ meglátni. Mindeneknél előbb azt óhajtá megtudni, hogy mi lesz a marokkói hadjáratának kimenetele? A bölcsök köve a jövődök tudójává teszen.

A bölcsök ráismertek a kristály szekrényre, a melyben az a kő tartatott s odahozták azt a király elé, hogy nyissa fel saját kezével.

A kő egészen fekete volt, a minő a próbakő, s egy papyrus-levélbe volt takarva, mely tele volt jegyezve chaldaei irással. A király oda nyujtá azt egyik tudósának, s maga az alatt kezébe fogta a követ.

A tudós pedig azt olvasta le a papyrus levélről.

«Óh te, ki e követ valaha kezébe fogod venni, tudd meg, hogy nem a bölcsök követ találtad meg, hanem a bolondok követ. Én, Ben Ali Vocair, Omár khalifa építész, a ki az igazi bölcsök követ bírom: előre tudom, hogy a rám bízott kincsek elrejtéseért mi jutalom vár rám? De te nem tudod meg soha, hogy én a kincseket hova rejtettem el? mert én az igazi omár-kincstárt éjszaka, előre készített föld alatti rejtek uton át egy sziklabarlangba szállítottam el s a mit ide, e boltozat alá elrejték, az csak utánzata az igazi kincseknek. A mi aranyat látsz itt, az csak «similor», az ezüst csak cink, a gyémánt csak hegykristály, a rubin csak almandin, s a kivert arany és ezüstpénz csak meg-aranyozott, ezüstözött ólom. Egész kincstárad hiúság és nevetség, magad pedig bolond vagy és szerencsétlen s a mihez kezdesz, el van veszve, mielőtt belefognál.»

Úgy volt. A mesés kincstár ki volt cserélve. Éz, a mire rátaláltak, csak csufondáros másolata volt az igazinak.

Mahadi így jött rá, hogy mégis igaza volt Almansornak: «ne bontsd le a királyi palotádat.» De ő azt azért mégis megtette.

Most azután az is következett még, hogy Almansornak a negyedik végtanácsában is igaza volt: «ne avasd az asszonyaidat az ország dolgaiba.» Mivelhogy a bizonyosnak hitt kincsek helyén nem találva mást, mint hitvány érzet, a marokkói hadjáratra kiindított hajóhad és hadsereg költségeit nem tudta sehonnan előteremteni s így elszéledt egész hada, mielőtt ellenséget látott volna, nem maradt neki belőle egyéb, mint a szégyen.

Ezzel a szégyennel Mahadi még jobban kerülté Zeraht; nem akart vele találkozni, nehogy annak tekintetéből olvassa azt a szemrehányást: «lásd! ha az én tanácsomra hallgattál volna, nem ért volna ez a gyalázat!»

Annál inkább szeretett Mahadi Alibeh karjai közt elrejtőzni a gúny-kaczagó világ elől. Ez az egy nő nem vethette neki szemére csufos kudarczát. Ő volt ennek az oka. Annál inkább igyekezett a gyönyör mámorával, az élvezetek változatosságával eltompítani Mahadi lelkében azt az újra felsajgó fájdalmat.

Mahadi szerelmi gyöngédsége, édes szenvedélye pedig az által is nőtt Alibeh szultána iránt, hogy az omár királyi törzset egy új sarjadékkal ajándékozza meg. Most már féltékenyen őrizte kegyenczét a kalifa, mintha az volna az országa, a kincse, dicsősége.

Volt rá oka, hogy úgy őrizte, mert az elhagyott asszony mindig ébren levő veszedelem a boldog vetélytársnéra nézve. Zerah szultána gyűlöletét nem lehetett hazug mosolygás alá elrejtteni. Mahadi óvta Alibeht Zerah ajándékaitól.

De egytől még sem tudta megóvni s az volt egy gyönyörű porcellán-cserépben viritó narancsfa, melyet Zerah ajándékozott Alibehnek. Az a narancsfa mikor gyümölcsöt fog érlelni, azokban az arany almákban halálos mérget fog rejtegetni.

A középkori alchymisták titka volt (nem kár a titokért, hogy elveszett), hogyan lehet egy egész fának a gyümölcsét úgy megmérgezni, hogy a ki azt az ágról leszakítja, és meg-

izleli, menthetetlenül meghaljon tőle? Így ölték meg egy fűgével Hunyady Mátyás királyt, így egy baraccokkal Estrelles Gabriellát.

Mert a növényekben rejlő méreg kitalálhatatlan csodája a természetnek. A burgonya-növénynek a gyümölcsében méreg van s a gumója eledel, a spárgának a gyöngye hajtása étel, a gyümölcse veszedelem. A megynek a gyümölcse csemege, a magja ölü méreg. A legöldöklőbb méreg-növény, az upasfa gyilkoló nedve csak a gyökereiben van meg, a gyümölcse nem árt senkinek. Csak egy növény van, melynek a gyökerében is, a gyümölcsében is halálos méreg van. Ez az «atropa mandragora.» A gyökere hasonlít az emberi alakhoz, kétágú szárával, Theophrastus azt írja róla, hogy ez a gyökér sír, mint egy ember, mikor a földből kiszakítják, hogy a sírástól nyavalyássá lesz, a ki meghallja: azért kutyákkal szokták azt kikapartatni a földből; méreg gyümölcsei pedig hasonlítanak a szilvához. Hannibal római hadjárataiban ezzel mérgezte meg a borokat, miket az ellenségnek hátrahagyott, s mikor azok elbódulva heverték, akkor ütött rajtuk. Ennek a mandragorának a gyökerét tudták a régi bűvészek úgy beleojtani a fa gyökereibe, hogy az azokkal összeforrt. Az ilyen gyümölcsfával aztán közölte a beleojtott mandragora gyökér méregtámasztó erejét: narancs, füge, baracck olyan halálos mérget szívott magába, a minő a mandragora gyümölcsében rejlik.

Mikor a Zerahtól ajándékozott narancsfa első arany almáját megérlelé, a boldog Alibeh leszakította azt az ágról s így szólt Mahadinak:

— Lásd: én ezt a gyümölcsöt megkívántam, s áldott asszonynak, a mit megkíván, azt meg is kell ennie, különben a természet rende össze-vissza bomlik rá nézve. De én ezt az arany almát mégis megosztom veled; hogy tudjad, milyen nagy a szerelmem hozzád.

És Mahadinak nem jutott eszébe Almansor utolsó végtanácsa, «ne egyél olyan gyümölcsből, a mit egy áldott

állapotban levő asszony megkíván.» Elfogadta a megosztott narancsot. S még az nap Alibehhel együtt halottak lettek — mind a ketten — mind a hárman.

Így jár az, ki az apja végtanácsát meg nem tartja.

TISZTELT HÁZ, KARZAT ÉS BUFFET.

EGY SZERENCSETLEN KÉPVISELŐ ELBESZÉLÉSE UTÁN.

No gyere ide, te Kakas Márton, hadd mondjak el neked egy siralmas történetet; aztán nem bánom, ha kiírod is az ujságba; — velem történt.

Azt tudod, hogy én micsoda intrikával kerültem be ide ebbe az emberaszalóba? Valóságos áldozatképen. Én igen tisztességes szolgabíró voltam odahaza: nagyon szerettek; nem is tudom, mi kifogásuk lehetett volna ellenem, mikor soha se voltam otthon, ha kerestek! Miattam azt csinálhatta minden ember, a mit akart. Barátom: még a tolvajok se apprehendálhattak rám. Nem volt senkinek olyan szép gyűjteménye elintézetlen felsőbb rendeletekből, mint nekem. Hanem hát tudod, hogy fiatal embernek sok az ellensége; addig ármánykodtak ellenem, míg hirem tudtom nélkül megválasztottak képviselőnek, hogy eltuszkoljanak az én jó kényelmes szolgabírói székemből. — Én, mondhatom, hogy még csak a kis ujjamat se mozdítottam meg, hogy képviselő legyek; (a mutató ujjamat meg a hüvelykujjamat, az igaz, hogy megmozdítottam egy ötezer forintos váltó aláírására, a választási költségek fedezése végett; hanem hát ezt a rezón megkívánja). Bizony Isten, a választási programmom is oly szerény, hogy én abban a választóimnak nem ígértem semmit: csak épen, hogy az adójukat erre a három esztendőre elengedtetem, a helyett inkább három vasutat szavazok meg, a minek a választási központ lesz a találkozó helye; katonát többet

nem állítunk, nem is tartunk, hanem azért a muszkát megverjük; azután a németnek fordulunk, azt is megverjük; az urbéri pörököt harmincz esztendőre visszaigazítjuk, a nagy pusztákat felosztjuk, a helyett inkább a kényszeriskolázást töröljük el; és végtére olyan pénzt találunk fel, a milyennel a régi időben éltek az ezermesterek, hogy mikor az ember a piacon egy tallért kiád, mire hazamegy, már megint a zsebében van a kiadott tallér. — Egy szóval csupa észszerű dolgokat ígértem nekik, barátom.

Hanem hát ismered ezeket a mi nyomoruságos pártviszonyainkat. Hát lehet itt valamit csinálni? Hiszen láthatod, hogy mi történik a klubban, mikor valami szönyegre kerül. A miniszter feláll, beszél valamit. Erre feláll Zsedényi, elmondja, hogy neki ellenészrevételei vannak, de nagyon jó néven fogja venni, ha Várady Gábor azokról lebeszéli, Várady Gábor aztán megnyugtatta. Falk Miksának alapos észrevételei vannak s keres magának egy süket embert, a kinek azt a fülébe sughassa. Wahrman azalatt anecdotákat csinál, míg Szilágyi Dezsőnek a vállára könyökölnék kétfelől, hogy fel ne kelhessen, a tarokkozni óhajtókat egy hosszú beszéddel megkoplaltatni; végre Gorove kimondja a határozatot s P. Szatmáry Károly egy akkora darab papirosra, a mennyi a térdekalácsán elfér, megírja a referádát az értekezletről. A független szabadelvű pártnak az inasa ez alatt ott várja az előszobában, hogy mit végeztek a szabadelvű klubban? erre Bánhidy Béla báró elnöklete alatt elhatározza az értekezlet, hogy Simonyi Lajos báró tartson a holnapi gyűlésben ezzel ellenkező beszédet. Ugyanez történik a független klubban, meg a jobb-oldali klubban. Másnap előadja a miniszter a javaslatát. Az elnök előbb bejelenti, hogy érkezett három szekér petitio a bank, vám és keleti ügyben; ez a kérvényi bizottságnak tüzelő anyagul deputatunképen kiutalványoztatik; azután kiosztja a szerepeket: Tombor Iván viszi a jegyzőkönyvet Molnár Aladár

jegyzi a jobboldali, Orbán Balázs a baloldali, Beöthy Algernon a karzati szónokokat; s arra Gullner Gyula felveszi a mult ülés jegyzőkönyvét s az általános discursus közepett leolvassa róla, hogy pernahajder volt az apánk s vigyen el bennünket az ördög! mi pedig azt hitelesítjük. Akkor az elnök nagy nehezen csendet harangoz. A miniszter előadja javaslatát. — Bukik vele! — Előre látható. — Utána feláll Simonyi Lajos, a nadrágsziján egyet ránt jobbra; a mi annak a jele, hogy ma kegyetlen lesz. Megesik rajta néha, hogy ahhoz a törvényjavaslathoz szól, a melyik a szőnyegen van; ritkábban, hogy olyan anecdotákat bocsát közre, a mik odatartoznak; felszolgáltat nagyszerű gorombaságokat s bámul rajta, hogy senki se nevet neki; nyájaskodik, s mosolyog rajta, hogy senki sem akar érte haragudni. Mikor elvégezte: a miniszter kilátásai ötven perczenttel javultak a törvényjavaslata elfogadtatására. Utána feláll egy frondeur a miniszterek mögötti padokról: minden ember azt várja, hogy ne most hátulról hogy röpíti levegőbe a veres karszéket miniszterestül (azok után, a miket a folyosón beszélt), de hogy teszi: még megdicséri, (mind a kettőt.) Most rágyújt Helfy Náczi: elkezdi 48-nál s folytatja egész a hordár uralomig s addig beszél, míg minden ellenséget ki nem űz a házból. A kik odabenn maradnak, végzik azalatt, míg ő beszél, a napi dolgaikat, úgy hogy az elnök azt sem tudja már, hogy a discuralókat intse-e rendre, vagy a szónokot, hogy mit zavarja a kedélyes beszélgetést a maga lármázásával? A fácsítja az a monolognak, hogy Helfy nem ért egyet sem a miniszterrel, sem báró Simonyival. Azután feláll Kállay Béni, elmondani, hogy ő nem ért egyet az egész tisztelt házzal; ezután feláll Apponyi Albert s felvilágosítja a félreértést, mintha ő az előtte szólottak valamelyikével, (odaértve tisztelt elvtársát, Kállay Bényt is) egyetértene. Az elnök azt hiszi, hogy már egy szónok sincs fölírva, a ki elfojthatatlan vágyat érez az egyetnemértését kinyilatkoztatni s ki akarja tüzni a kérdést. — Ekkor megnyílik a gyászos kriptaajtó, s miként a

Krisztus által föltámasztott Lázár, felmerül a szélsőbali katakombákból a tisztelt ház bányaréme, Simonyi Ernő. Egy kísértet, a ki mosolyog. Egyike azoknak a bronzoroszlánoknak, a kiknek a szájukból szakadatlanul csörgedez elő a szökőkút víz-sugara. Erre a tisztelt ház me- nekül minden ajtón kifelé. A képviselők mennek szanaszét ebédelni. Aztán még vannak olyan fanatikus fakirjai is a kötelességteljesítésnek, a kik ebéd után megint vissza- jönnek. Simonyi Ernő még mindig csorgatja a csapon. Végre a tiszta bor lefolytával odaönti a seprűjét is a tisztelt majoritás szeme, szája közé. Erre a majoritás meg- haragszik, s frondeurök és mamelukok egyetértőleg meg- szavazzák a törvényt, a negyvennégyféle tisztelt egyet- nemértök pedig nem szavazzák meg, de kisebbségben maradnak.

S ez így ment folyvást.

Te persze mindebből nem tudsz semmit; mert azalatt rendesen correcturát csinálsz a helyeden kussadva. A sze- gény laikus karzati nép azt hiszi, hogy a legszorgalmasab- ban tanulmányozod az előttünk fekvő törvényjavaslatot.

Hát aztán hogy jusson itt szohoz az ember?

Barátom! Már a harmadik év is végére jár s én még mindig szüz vagyok. — Honny soít, qui mal y pense.

Még mindig adós vagyok a szüz-beszédemmel.

A választóim egyre szekíroznak, hogy hát mi lett belő- lem, néma barátnak álltam be? Silentiumot adtak talán, vagy mi? Az «átkos kaurmány» vesztegetett meg, hogy tétlen hallgatásban fojtom el legszentebb meggyőződéseim- met? Kerüljek csak haza! Hát a vasútból mi lesz? — Az adót exequálják ám; s ugyan csak osztják a földet; de nem nekünk, hanem a mienket. Hát már ha annyit sem tudtam kivívni, hogy a megye székhelye megmarad- jon a választó kerületemben, de legalább Törökország inte- gritásáért csak szót emelhetnék. Hát az az autonom tarifa mi a fity-fránya lesz? Ha az valami tüzelő fa, a mit az urasági erdőből lehet kapni, akkor meg ne buktassam; de

ha csak companistája annak a másik két átkozott fának, Mustafa, Carafa, hát legyen velük a harmadik! Várják azonban, hogy beszéljek, különben a jövő választáskor a mostani szolgabírókat fogják képviselőnek elküldeni, mert már azzal is kutyául meg vannak elégedve.

Ez azonban hát csak mellékes dolog. Hanem a mi fő szempont, hát a szép «Leonie» is arra capricirozta magát, hogy akar tőlem egy nagyhatású szónoklatot hallani.

No tudod, az a szép kis leány, a kinek az a nagyszerű három emeletes háza van a belső körúton. Tehermentes! Már tudniillik a ház. Ezt meg lehet tudni a telekkönyvből. Már azt, hogy a leány szívére nincs-e már valami intabulálva? azt nem lehet olyan könnyen megtudni.

Csak azt nem szeretem, hogy az én kedves collegám és druzsám is odajárt a házhoz. Hiszen ismered? Nem-e? Még megérem, hogy engem sem ismeresz? Mondom! pedig hányszor tarokkoztunk együtt! Igaz, hogy csak a keresztneveken hivogatnak: «Czenczi.» S ebből sok ember azt hiszi, hogy az nekem vezetéknevem, mert olyan nevű familia is van. Igen mulatságos, mikor a kisasszonyok úgy szólógnak, hogy «kértem, Czenczi úr.» A druzsám persze «Vincze.» Egy vármegyéből vagyunk ideküldve. — Pedig hát az csak egy «kukkó.»

Tudod, hogy mi az a «kukkó?»

Az, a ki nem ismer mást, csak a maga országát; nem szeret mást, csak a maga feleségét; a ki addig, a mig egy dolgot el nem végez, addig máshoz nem kezd; a ki azt várja, hogy hijják valahová, addig oda nem megy; a ki pénzt kölcsön se nem kér, se nem ad; kártyázni le nem ül; egyszóval: a ki nagy kukkó; — hát az a kukkó.

Hanem már rájöttem, hogy az én druzsám csak teszi magát annak.

Hát nem rég együtt voltunk az én szép imádottamnál. Az épen egy tárczába való tuffot himezett zseniliával. Egy rózsa- és nefelejts-koszorúból összefont V betűt ábrázolt az.

— Hej ha én azt tudnám, hogy ki lesz az a boldog

Vincze, a kinek ez a kezdőbetűjét képezi? — flótáztam én epedő hangon.

— Hát ez attól függ, felelé a kis nagyravágyó, hogy melyik fog önök közül hatásosabb beszédet tartani a legközelebbi ülészak alatt?

Láttál ilyet? Ehhez képest Schillernek az a kisasszonya, a ki azt kívánta a Seladonjától, hogy hozza fel a tigrisek közé leejtett keztyűjét, még irgalmas nénének járja.

S még a kukkó mondja rá, hogy próbáljuk meg!

Pedig otthon még csak a bizottsági ülésben sem meri felnyitni a száját.

No itt aztán én sem vagyok az az ember, a ki egy parit el szokott utasítani. Ugrottam én már le az emeletből is fogadásból.

Áll a fogadás. Tehát a legközelebbi ülészakban, a mint elkezdődik «a bank- és vámügygyel kapcsolatos török-orosz háborúnak» a tárgyalása, feliratjuk magunkat, egyikünk pro, a másikunk contra.

Ráállt a kukkó; csak azt kötötte ki, hogy a beszédet nem szabad mással készíttetni.

Van is nekem arra szükségem!

Tudom én, hogy hogyan kell egy országgyűlési díkeziót készíteni.

Van a nemzeti casinónak egy gyönyörű szép könyvtára.

Abban van egy igen érdekes könyv, a minek az a czime, hogy «catalogus.»

Ha azt magam elé veszem, nincs én nekem szükségem Csávolszkyra, hogy az készítse el a beszédemet; csak felütöm az illető rovatokat: «hadászat,» — «nemzetgazdaszat,» «pénzügy,» s a melyik auctornak a neve legjobban megtetszik, azt kiírom magamnak, utána írom a saját geniális ötleteimet, mintha citatumok volnának. Ugyan kinek fog eszébe jutni az országgyűlésen, hogy utána keresgéljen, valjón csakugyan mondta-e azt ez meg amaz a híres ember, avagy nem mondta?

Például ezt:

«A nagy savojai Eugen szerint minden hadviseléshez három dolog kell; sok beszéd, — még több beszéd, — és igen sok beszéd.»

No vagy ezt:

«A nagy Julius Cæsar de Bello Gallico című munkájában azt írja, hogy mikor az ember egy nagy hadjáratot meg akar indítani, akkor nagyon jó, ha volt az embernek egy előrelátó apja, a ki annak idejében az egyezer forintok letételével a fiát megváltotta a katonáskodás alól.»

De halld meg ezt:

— A dicső Liszt, a ki mikor nem zongorázik, olyankor nemzet-gazdászattal foglalkozik, azt írja a Nationale system der politischen oeconomie című munkájában, hogy «ha egy garast az egyik zsebből a másikba teszek, akkor abból két garas lesz;» —

továbbá:

— A hirhedett Stuart Mill — a híres Stuart Máriának az unokája, azt írja a «Principles of political oeconomie» című remekművében, hogy ha az emberek négykézláb járnának, az a csizmadiákra nézve nagyon előnyös volna, mert akkor két pár csizmát szakgatnának egy helyett.

Hasonlóul:

— A hirhedett két nemzetgazdász, Kasper et Braun az ő «Fliegende Blätter» cím alatt kiadott reáltudományos folyóiratukban bebizonyítják, hogy ha két rongyos ember a szennyes ingét egymással megcseréli, akkor mind a ketten tisztát váltottak.

Azután:

— A nagynevű Verulami Baco, «Novum organon Scientiarum» című zsebkönyvében megmondja, hogy ha két ember nyír egy birkát, vagy egy ember nyír két birkát, az a birkára nézve tökéletesen mindegy.

Ezt is hallgasd meg:

— Machiavelli szerint minden monarchiának az alapja az anarchia.

Meg ezt:

— Bell Lancaster iskolája szerint minden deficit megszüntethető az által, ha az ember megszűnik fizetni.

De ez se rossz:

— Strousberg feljegyzései szerint financialis kérdésekben azé a győzelem, a ki legtöbbet ígér s a legkevesebbet ad.

De valamennyinél jobb az:

— A mint ünnepelt pénzköltőnk Rothschild Salamon mondja, hogy legnehezebb egy milliomosnak az első száz ezer forintot elkölteni: az utolsót már nagyon könnyű.

Végül, hogy egy hazai celebritást is idézzek:

— Azt írja gróf Lónyai Menyhért — tisztelt barátom és képviselőtársam s e téren a legismertebb tekintély és legszakavatottabb férfiú, a Bankügyről írott munkájában, hogy a bankot úgy csinálják, mint az ágyut, hogy vesz az ember egy nagy lyukat, s ezt körülönti ezüsttel, arannyal; — lyukunk már van.

No már most képzelheted, hogy ha én ezekkel az ágyúkkal kirukkolok, hát micsoda strages lesz ott a képviselőházban?

Két hétig mindenki arról beszélt a casinóban: «hol van Czenczi?» «Odafenn van a könyvtárban, a speechét csinálja.»

Mikor feliratkoztunk a jegyzőknél, úgy kalkuláltam ki a dolgot, hogy másodiknak következem a kukkó után: neki is adhassak egy pár oldaldöfést.

— Hát te készen vagy-e már a dikezióddal? kérdém tőle.

— Dehogyan vagyok.

— Hát mit fogsz csinálni? Csak úgy a hasadból beszélsz?

— De majd úgy teszek, mint Bibliás Kis János: felvizesem magammal az ó-testamentumot s majd abból felolvasok egy pár caputot.

Az én beszédem már akkor a zsebemben volt. Be is volt tanulva jól.

Az ujságírókkal mind végigveszekedtem; mert a neve-
met nem jól nyomatták a szónoklatok lajstromában, azt
mind helyre kellett nekik igazítani.

A választóimnak táviratoztam, hogy küldjenek egy de-
putatiót ide fel. A költséget én viselem.

Mikor elkezdődött a nagy vita, alig fértem a bőrömbe.
Szidtam azt a sok hosszú unalmas szónokot, mind elpusz-
títják a közönség türelmét, mire rám kerül a sor, semmi
sem marad belőle.

Végre ki lehetett számítani azt a napot, melyen rám
kerül a sor.

Előttevaló nap Alter és Kissnél egész értekezletet tar-
tottunk, hogy milyen színű nyakravaló fog legjobban illeni
a holnapi debütirozásomhoz?

— Attól függ, hogy milyen színű lesz a szónoklat!

— A szónoklat veres, még pedig veres-sipka-veres.

— Akkor a hozzávaló nyakravaló: «Bismarck en-colère!»

Kónyi Manóval is barátságot kötöttem.

— Kérem gyorsírotábornok úr, csak jól figyeljenek a be-
szédemre! El ne szalaszszanak egy közbeeső éljenzést,
helyeslést is.

— Nem tehetné meg képviselő úr azt a barátságot,
hogy adná ide a szónoklatát írásban? Monda a tisztelt
honatyamegőrökítő, ismeretes csángó dialectusában.

— Mit gondol barátom! Én egy betűt sem írok le előre
abból, a mit mondani akarok; csak úgy ex tripode beszé-
lek, invita Minerva; a mi épen eszméim tárházából ka-
póra jön! Van is nekem írott díkezióm!

— No majd gondosan lemászoljuk.»

— Lemázolnak!

Ominosus csángókiejtés!

Egy igen nagy hibája van az országháznak. Hogy nincs
benne egy olyan csendes, nyugalmas hely; olyan «Asyl
für Herrn, die für einige Zeit in stiller Zurückgezogen-
heit zu leben wünschen,» a hol a szónoklataik agybeli
terhét viselő képviselők addig, a míg rájuk kerül a sor,

csendes ruminálásban tölthetnék el a hosszú negyedórákat. Nem képzeled, hogy micsoda tortura az! Odahaza szépen elkészül az ember a beszédével: úgy tudja, mint a karikacsapás; szépen összerakja, mint a kártyavárat, a mit minden szélfujástól őrizni kell, hogy össze ne dőljön. Aztán mikor felmegy az ember a házba a halálos ítéletet váró rabnak lelkifurdalásával, s szemközt találkozik a jegyzővel, a ki a szónokokat felhívja, abban a perczen úgy tesz az embernek, mintha egy betűt se tudna többé abból, a mit el akar mondani.

Ha bemegy a tisztelt házba, ott egy másik szónok beszél egy másik speechet, a míg az ember a magáét forgatja a fejében, ezét meg hallgatja a fülével, olyan valami kedveset érez, mint mikor odakün a zöldben egyszerre két kintornán hall két különböző nótát muzsikálni.

Hova meneküljön? ki a folyosóra? A jobb oldali folyosón van három rekesz. Az elsőt teleülik vidéki deputatiók, a kik megfogják az embert, s azt akarják, hogy legyen szószólójuk a miniszternél ~~nem tudom~~ én miféle vizigátanak, vagy törvényszéknek a reperálása végett. Itt nem lehet maradni. Az üveges rekeszben ott conspirálnak a frondeurök a szélbalokkal és végjobbokkal; ott csinálják a kisebb országgyűlést, ott leskelődnek az intimusok, a könyomatú lapszerkesztők az érkező miniszterekre, hogy a ki boldogabb, elfoghassa őket. Ott nem lehet megmaradni. A harmadik rekeszték a vidékről feljött főispánoké, kik a vármegye baját hozták fel, a képviselőházon kívüli celebritásoké, a főhivatalnokoké, a kiket Simonyi Ernő, meg Helfy Náczi bosszant és viceversa. Itt sem lehet maradni. — Azután következik egy sötét kis oldalfolyosó, a mi nagyon jó volna menedéknek, csak ne zavarná az embert minduntalan egy suttogó pár találkozása, a ki egymással megújítani elfelejtett váltókról, nyughatatlan hitelezőkről, s más efféle emberi füleknek nem való rémségekről beszél. Innén is odább kell menni. Következik az olvasóterem. Ott minden ember azzal fog meg, hogy olvastam-e

már ezt meg amazt? Dehogyan olvastam! Én ma csak magamat olvasom. Van még egy sötét folyosó, a honnan a víz és fatartó odu nyílik. Ott meg rendesen ott találja az ember Kaas Ivort, a mint az új pártot alakítja, ezeket sem akarja háborgatni. Végre eléje nyílik az egész baloldali hosszú folyosó. Az, a milyen hosszú, úgy tele van pipálva keserű füsttel; az ember ha háromszor végigment rajta, berekedt; s nem győz válaszolni a «hogyan vagy?» — «Ej de szép nyakravalód van! hol vetted?» «mikor kerül rád a sor?» — «hosszú fogsz-e lenni?» interpellációkra. — Az ember utoljára is kénytelen a buffetbe menekülni.

De hát ott sincs tökéletes nyugalma. Mindössze két asztal van, a mik körül a haza atyái a megkezdendő munka előtti fáradságot kipihenni letelepedeznek s bár legalább hát teljesítenék a feladatukat, a mért őket a választók ideküldték s végeznék a sonka-fogyasztást koncentrált figyelemmel; de a közben egyre anecdotáznak, szép menyecskékről, mezei egerekről, sőt vannak oly nyughatatlanok, a kik magát a tisztelt házban vitatott napikérdést is idehurczolják, s tovább disputálva rajta, még itt sem hagynak az embernek békét vele, úgy hogy elvégre a nyugalmas menedéket kereső fiatal szónoknak igazán nincs más választása, mint belülkerülni a czukrászda és csemegészde elővédművein s ott húzni meg magát abban a nyugalmas kis szegletben, a kaviarszeletek és sardinák ütegei mögött, a hová nem minden vitéznek van bátorsága behatolni.

Remélem, hogy elég ügyesen indokoltam a czukrászda fellegvárába való bekerülésemet. Jó volnék Mileticsvédőnek. Ártatlanabbul Belgrádba azt se szorították be szegényt.

Mert látod, kedves barátom, rossz a világ. Az embernek, a míg nőtlen, nagyon vigyázni kell magára; addig kell magát jól viselni. Ha már egyszer megházasodott, akkor már passepartoutja van mindenüvé.

Mert hát a kis Emine válogatott szép szőke leány volt.

Az a hír volt róla, hogy a haja egészen igazi. Mikor lebontja, egészen a sarkáig ér.

Nekem egészen komoly szándékaim voltak vele. A míg meg nem házasodom, addig nem nyilatkozhatom előtte; de a mint megesküszöm a — háromemeletes házzal, rögtön kilépek rezervált állásomból s felvilágosítom szándékaim őszinteségéről. Mert hisz az ember nem azért házasodik meg, hogy örökösen azt a szegény asszonyt untassa. Az asszonyok pláne megkívánják, hogy legyen okuk a férjeiket féltetni, s az ember mért ne teljesítené egy jó asszonynak a kívánságát?

S Emine kisasszony mívelt, distingvált hölgy volt. Lehetett vele irodalomról és színházról beszélni. Engem különösen kitüntetett más képviselők fölött az által, hogy a sonkát számomra sokkal vékonyabbra szelte, mint másnak; a mi arra való volt, hogy két adagot kérjek belőle s tovább tartson az ottmulatásom.

Mai nap a rendkívülinél is nyajjasabb volt hozzám.

A kis porcellántányérokán egy pár tormás-kolbászkával kínált meg.

— Köszönöm, bájos szép Emine kisasszony: de ezúttal csak tartsa meg a kolbászkákat, inkább adjon valami olyast, a mitől az embernek a hangja megerősül. Ma beszédet fogok tartani.

— Ah! Szónokolni fog? Akkor ajánlom a sardinát: az olaj nagyon használ a toroknak. Az énekesek is mind azzal élnek. Még talán egy pár hig tojás.

— Isten fizesse meg! Bizony nagyon jó lesz, drága kisasszony.

— S egy pohár veres bort hozzá? Attól megnyilik a hang.

No aztán mondja valaki, hogy nem szerelmes belém! Még azt is kitalálja, hogy veres borra van szükségem. Dehogy eresztem ki a szárnyam alól!

E pillanatban hangzik az elnöki csengetyű a buffetben; s arra, mint az itéletnap i trombitára, ugrik fel minden

ember az asztalok mellől, s szalad be a tisztelt házba. A vészharang egyre csilingel. A buffet megürül. Dejsz én csak nem megyek: nem bánom, ha Remete Géza beszél is. Most van jó alkalmam egyedül beszélgethetni a minden szőke Hébék ideáljával.

— Jaj de sajnálom, hogy én nem hallgathatom meg azt a szép beszédet, sóhajtsz szegényke, saját kezével tisztogatva le a sardináról az ezüst halpikkelyt.

— Hát nem lehetne nagysádnak fellopózni a «képviselők karzatára?» odaadom a saját jegyemet.

— Az lehetetlen. Nem hagyhatom itt a buffetet. Nekem itt kell felszolgálnom. Én pedig meghalok a kíváncsiságtól.

— Hát hiszen majd elolvashatja holnap a hirlapból.

— Ah, majd én holnapig várok! Holnap már nekem nem kell; mikor már minden ember olvashatja. Lássa, most épen ráérnék. Elolvashatnám. Tudom, hogy meg van írásban. No csak ne tagadja. Hiszen a szívébe látok.

— No ha a szívébe lát, akkor a kaputom zsebébe is belát. Itt van, odaadom nagysádnak szép Emine kisasszony. Gyönyörködjek benne. Elvezze keresztül. De meg ne mutassa senkinek.

— Óh, hogy képzeli! No még ezt a kaviarszeletkét pour la bonne bouche!

Én azzal kivettem a zsebemből a szónoklatomat (kicsibe mult, hogy nem a váltóovatolást nyomtam helyette Emine szép kezébe, mert az is ott volt) s átvéve a kaviáros zsemlyeszeletkét, indultam a tisztelt házba, útközben elfogyasztva az édes de sós emléket. — Azonban nem azért dugtam be a fejemet a zöld függönyön, hogy Remete Géza barátom szónoklatából egy darabot elragadjak, hanem, hogy megnézzem: a hölgy-karzaton itt vannak-e már az én delnőim a számukra megrendelt helyen?

Itt voltak! Vágtattam fel hozzájuk.

Duplex libelli dos est! Ezeket itt élőszóval elmondandó beszédem által fogom föltétlen meghódolásra kényszeríteni, míg az a kis szőszke oda alant, írásban élvezett be-

szédem által lesz rabságra fűzve. — Attól a jó pohár medoctól egészen fixirozva volt már lelkem fotografplattliján a szónoklatom negativje.

A jobboldali rekeszben megint találkoztam a kukkóval.

— Hát te mit csinálsz itt? kérdem tőle szánalommal.

— A beszédemre készülök.

— Hát tudsz itt készülni? Hisz minden ember megszólít.

— Nem engem. Ezt úgy csináltam ki, hogy ma békét hagyjanak.

— Hogyan csináltad ki?

— Hát tegnap mindenkinek, a kivel az országházban összetalálkoztam, jótékony nőegyleti báli belépti jegyeket adtam el: most ezzel úgy elvadítottam magamtól minden embert, hogy a ki messziről meglát, már előre a falhoz huzódik.

No nézd, milyen furfangos ötletei vannak a kukkónak!

Mikor az ilyen kisasszonyok feljönnek az országház karzatára, hát úgy veszik a dolgot, hogy ez ott egy theatrum, s minthogy se színlapot, se librettot nem kapnak hozzá, ennélfogva ha egy képviselő felkerül hozzájuk látogatóba, azt mindjárt cicerónenak fogják. «Cicerone» pro domo sua!

Legelőbb is a játszó személyzettel akarnak megismerkedni. Én készséggel kezdem el magyarázni, elkezdve legszélről. Az az ezüst fürtökkel koszoruzott kopasz fej, a mi legkedvencezbb szónokunk: Ragályi Ferdi, ki a mi felejthetetlen Csiky Sándorunkat, ha nem is egészben, de fővirtusaiban pótolja.

«Hát az a csinos fiatal ember a pad innenső végén?»

Én azt hiszem, hogy eltaláltam a kérdést. «Ez a mi örökké ifjú barátunk Csanády Sándor, képmása annak a görög követnek, ki Mithridates király azon kérdésére, hogy miért a haja fekete, a szakállá fehér? e találó mondattal felelt meg: mivelhogy állkapezámmal minden nap,

a fejemmel pedig csak ünnepélyes alkalmaknál szoktam dolgozni.»

Kisült azonban, hogy nem azt a fiatal embert tudakolták, hanem a fölötte ülőt. Szalay Imrét.

«Óh ez pártunknak leghasznosabb tagja, a kinek három esztendeig kitartó buzgalmú törekvése bennünket a hamisított boroktól megőrizni.»

Menjünk feljebb: az az ősz férfiú odafenn a «hegyen» az ifjabbik Madarász (t. i. az apa) éppen most magyarázza Politnak, hogy milyen ostobául hangzanak ezeknek a tót hivatalnokoknak a nevei magyarban, már például a mieink mennyivel hamarabb találnak assonanceot a tótban, például a horvátban «madarász».

Hanem az én hölgyeim sehogy sem akarták az öreg urakra vitetni a themát; nincs érzékük az antik iránt, csak a fiatalját válogatták a képviselőknek. Én aztán mindenkire azt mondtam, hogy az már feleséges ember.

Hát az a szép barna ifju ott?

Ah, az Ugron Ákos: derek, közszeretetnek örvendő ifjú ember.

S az is feleséges már?

Nagyon!

Mingyárt másra tért át a figyelmük.

Hát az az elegáns magas ifju ott a jobboldalon szélről, az bizonyosan valami kitünő celebritás?

Meghiszem azt. Az Apponyi Albert. Hanem az is jegyben jár már.

Ugyan kivel?

Tizának a leányával.

S van már Tizának olyan nagy leánya, a kit megkérhetnek?

De még mennyien kérik!

Ugyan mi a neve?

«Tárca.»

Az aligha nem spanyol név. No, és mikor veszi el Apponyi?

Nem adják még hozzá; azt mondják, hogy nőjön még egy kicsit.

Hát addig csak úgy «fensterlirozni» jár a szép Tisza Tárcahoz?

Dejst a miniszterelnök ablakaira nem jó fensterlirozni járn. Egyszer voltam, akkor is megugrattak.»

Hát az a fiatal szöke úr, a ki minden perczen más helyre ül, sehol sem marad meg, kicsoda?

Az a mi hatalmas Kaas Ivorunk.

Nagy csapodár lebet!

Hát az a különrekesztett pad mire való, a honnan nem lehet a szinpadra kilépni?

Oh azt ne tessék valami Kaczentischlinek vagy valami olyan kimondhatatlan nevű padnak nézni, a milyenbe az iskolában a rossz diákokat ültetik: az ott a journalistapáholy, a hol csak hírlapírók ülnek, meg olyan képviselők, a kik a választásnál megbuktak s aztán a legkegyetlenebb kritikusok lettek belőlük.

Pedig vannak közöttük olyan szép fiúk, hogy megérdemelnék, hogy itt üljenek a rotundában. Az a pirosképű szöke ott.

Ah, az a «Pesti Napló». Négy gyermekes apa.

Mingyárt nem kellett nekik.

Hát az a magashomlokú gesztenyeszín szakállú dalia ott?

Az a könyomatu lap. Hét férjhezmenendő leánynak az apja.

Többé nem voltak rájuk kíváncsiak: másfelé fordították a gukkert.

Valami unalmas szónok beszélt; az egész tisztelt házból csupán csak egyetlen egy ember hallgatott rá, a mi derék, köztiszteletű elnökünk.

No nézzék nagysádjaim a mi kedves jó öregünket, ott az elnöki széken. Ő róla lehet megtudni, hogy a szónok okos dolgokat beszél-e, vagy ellenkezőleg? Most mind a két markát felfelé fordítva tartja, mintha emelni igyekez-

nék a szónokot. Most a tisztelt képviselő valami nagy boldogot mondhatott. Az öreg úr megfordítja mind a két tenyerét s kiönti a szónokot a markából. Már kiöntötte; a tisztelt ház most már épen nem hallgat a szónokra többé. Tessék oda nézni, ott ül Kakas Márton; de nem látszik a feje a parokájától: correkturát csinál; mellette ül Wahrmann és vicezeket mond. Most megérkezik Falk, leül Kakas Márton mellé balról s aztán elkezd Wahrmannal disputálni a közbenülő fején keresztül. Azután jön Szlavy; az leül eléje s élénk részt vesz a disputában. Most helyére kerül Kármán, az leül Kakas Márton háta mögé s quartettben folytatják. Most a mellépad szélén megjelen Móricz Pál s suttogását belevegyíti a vitatott kérdésbe. Végre compareal Kerkapoly s szabad folyást enged véleménye nyilvánításának.

Az elnök, miután hasztalan fárasztotta a csengetyűjét, végre megszanja Kakas Mártont, a ki a sextett-disputában nem tudja végezni a regénykonigálást s odaküldi Tombor Ivánt, hogy intse meg a «chorus-zavarókat». Az odajön, szétnéz: melyiket szólítsa meg e hatalmas hat ember közül? Végre kitalálja; «ugyan Kakas Márton, köszöntet az elnök; egyenesen téged szólíttat meg, hogy ne lár-mázz olyan nagyon!» Sikerül a fogás; a többiek elcsendesülnek. Szerencsére a szónok is bevégezte. — No de most odafigyeljünk; most következik a mi kedves barátunk, a maga bibliás beszédével!

Jön a kukkó!

Az én hölgyeim kíváncsian szegeznek neki kerek lát-csőveiket, s az én barátom nem látszik magát zsenirozni.

No kukkó: gyujts rá!

Hát a mint elkezd a dikiézióját, mintha a plafond szakadna le rám! A szemem kék-zöld karikát kezd hányni! S mentül jobban hallgatom, annál jobban rájövök, hogy ez az én saját magamkésztette tulajdon szónoklatomat mondja el előttem! Azt a remek maidenspeechet, a min én két hétig dolgoztam a casino könyvtárában, s a mit én

a kormány megdöntésére készítettem; most ez elmondja szóról-szóra, betüröl-betüre: a kormány támogatására. — Óriási az applausus. — Minden phrasist phreneticus tapsal fogadnak. — S nekem azt innen felülről kell hallgatnom. — Mi történt itt? — Ez boszorkányság! S aztán még igazításokat is tesz az eredeti szövegben. A hol én azt mondom: Angliában van egy jól ismert politikai iskola, melyet Lancaster iskolának hívnak; ezt ő így egészíti ki: Angliában két jól ismert politikai iskola van, az egyik a Lancaster, a másik a Lefauchaux! — Ot percnyi taps, éljenzés, mozgás támad e mondatra.

Rabló! Orgyilkos! szeretném lekiáltani a karzatról. Fogjátok be a száját; hisz ez az én dikezióm, a mit nekem kellene most mingyárt stante pede elmondanom! S nem tehetem. Innen kell nézmem, hogy járja el más az én «szüzemmel» a menyasszony-tánczot.

S óriási a siker. A beszéd végeztével Szitányi Bernát siet czukedlit nyomni a szónok markába s az elnök öt perczre felfüggeszti az ülést.

Engem pedig a guta kerülget!

Az én szépeim el voltak ragádtatva a hatás által.

— A háromsőrű kacsa óta nem mulattam olyan jól, mint ezen a beszéden! Igazán túltett a három spanyol lovag utazási leírásán. Kaczagott ezüst hangja teljességéből a szép Leonie.

— Isteni szónok ez az X. Vincze! szaporitá a szót a másik. Bárcsak még egyszer beszélne ma!

— No ennél mulatságosabbat nem hiszem, hogy lehessen ma beszélni! Ez igazi «succès» volt.

— Nem succès; de événement.

Dejsz ezt én nem hagyom annyiba! Hogy engem a saját üszömmel szántsanak le, ez Sámson óta nem történt. Ki volt kötve, hogy kiki a maga beszédjét mondja el. Én reklamálom a magamét.

Azzal magamat ajánlottam és rohantam le a lépcsőn.

A folyosóra vezető ajtókon tódult ki a képviselő darázs-fészek.

A legelső, a ki belém ütődött, azon kezdte: «hallottad ezt a hétországra szóló szamárságot?» — A második: «no még ilyent Petau király országgyűlésében se beszéltek!» — A harmadik: «ez bennünket bolonddá tartott!» S ez így ment végig a buffet-ajtóig; úgy, hogy mire odáig értem, minden kedvem elment tőle, hogy a szerzőséget magamnak revindikáljam.

Már most világos volt előttem minden. Ez a kukkó az alatt, míg én odafenn a karzaton kurizáltam, körülvette a buffetben a szöke Hébet, elcsalta tőle a szónoklatomat, s a milyen jó memoriája van (mert minden ostoba embernek megvan az az előnye, hogy az emlékező tehetsége erős) egy olvasásra betanulta az egészét s elmondta előlem.

Rohanok a buffet védasszonyához.

«Hol van Emine kisasszony?»

«Hja, azzal nagy változás történt. A Vincze képviselő úr bemutatott neki egy derek fiatal vasuti hivatalnokot, a ki epouseurnek jött fel, az mindjárt megkérte a kisasszony kezét. Emine kisasszony igent mondott, s a völegény rögtön sietett őt az édes anyjának bemutatni; az már többet vissza nem jön ide».

Hallatlan erkölestelenség! Férjhez adni azt a leányt, a kit én el akartam csábítani! Ez valóságos orvtámadás! Botrány az országházban. Megyek interpellálni. Van-e tudomása az elnöknek, hogy az országház szentélyében, a buffetben, házasságok köttetnek? Szándékozik-e a buffet immunitását megvédeni? És micsoda eszközökkel?

— De hát a beszédemet hová tette?

— Azt oda adta a Vincze úrnak: nem lett semmi baja.

— Köszönöm szépen! Nem lett semmi baja!

Rohanok egész furiával be a házba. A médiumon csoportosuló képviselők között könnyű ráakadnom a kukkóra. Azt mindenki igyekszik egy hátlaütéssel üdvözölni,

a mi a collegai tetszés-nyilvánításnak legcsalhatatlanabb kifejezése. Ebben a hátbaütésben egyesül az irigység és a bámulat.

S az orgazda meg olyan szerény pofákat fintorgat; úgy huzogatja a vállait lefelé, mintha szégyenkednék a rálalmozott magasztalások terhét megemelni.

Nyakon ragadom s neki szorítom a padnak.

— Mit cselekedtél ember?

— Mit? Hát mi történt? kérdi tőlem egész ártatlan képpel. (Akkor is a hóna alatt tartotta a bibliát.)

— Gyere csak ide a Podmaniczky Friczi gallérja mögé, hadd beszéljek a fejeddel.

(Tudniillik, hogy a Friczi épen az egyik oldalajtó előtt választott magának ülést, a hol minduntalan ki s be járnak, s hogy a szél ne csapja a — kissé széles választékát, egy félöles deszka vatermördert szegeztetett a padjához; a mögött aztán akár duellálhat az ember: az elnök nem látja.)

— Te manichaeus! Az én beszédemet mondtad el!

A kukkó még csodálkozni akart:

— Hát nem te izentél az Eminé kisasszonytól?

— Mit izentem én neked az Eminentől?

— Hogy te magad ma nem vagy hangodnál, különben is fel kell menned a karzatra, a szép Leoniet mulattatni; hát hogy mondjam el én helyetted azt a szép szónoklatot; a kéziratot egyenesen nekem küldted. Nem hogy megköszönnéd, hogy olyan hevenyében betanultam.

— No hát szépen köszönöm; azt is köszönöm, hogy ilyen extempore férjhez adtad a szőke Eminent. De már most mi a gutát csináljak én, ha az elnök újra megnyitja az ülést? a legelső szónok, a ki utánad következik, én vagyok. A jegyző felszólít. Csak nem énekelhetem el da capo ugyanezt a szónoklatot, a mit te épen most elzengtél. Hiszen Simonyi Ernő ugyan már hozzá szoktatta a házat ahhoz, hogy ugyanazt a szónoklatot négy-szer ötször elmondja egymás után; de legalább időt hágy

közbe. Hanem rögtön utána ugyanezt még variációkkal sem adhatom elő. Aztán te úgy adtad azt elő, hogy minden ember nevéssen rajta: én pedig azt úgy szántam, hogy sirjanak és a fogaikat csikorgassák. Elrontottad egészen! Már most legyen a tied! — De hát én mit dikiézióznak már most?

Az elnök már «készülőre» harangozott.

— Tudod mit! szólt a kukkó. — Nesze a biblia: üss fel belőle egy fejezetet, s prédikáld el. Jó lesz ez ennek a háznak.

Azzal a hónom alá nyomta a bibliát s egy szemközt jövő képviselő háta mögött elosonva, kimenekült előlem az ajtón.

Én pedig ott álltam a «közlé»-ben a hónom alá dugott bibliával, mint egy kárvallott legátus. Aztán még nem is biblia volt, hanem ki tudja mifele ócska baromorvos könyv a sajtostól?

Az elnök másodikat csendített; engem a szomszédjaim a helyemre tuszkoltak.

Se élő, se halott nem voltam.

Egy pillantást vetettem fel a karzatra, Leoniék látcsövei egyenesen a fejemnek voltak szegezve. Úgy éreztem magamat, mint a párbajban a pisztolyelsülés előtt.

Az elnök harmadikat is csengetett. A szívem úgy vert belül, mint egy gőzhajó-gép.

Az egész ház zengett a «helyre! helyre!» kiáltásoktól, s arra a Sisera hadai kezdtek a padokba menekülni.

A gyorsírók hegyézték a plajbászaikat.

A jegyző a nevemet hangoztatta.

Négy száznegyvenöt igazolt képviselő közül három száz huszonhat szidta a másikat, hogy minek ül az ő helyére? mért nem megy a magáéra?

Az elnök méltóságteljes kötelességérzettel figyelmezteté a házat, hogy legyen csendes; mert a szónok beszélni fog, ha a ház hallgat; de a míg a ház beszél, addig a szónok hallgat.

Erre a kivehetetlen zürhang általános «halljuk» cho-russá kezdett átalakulni, mely az eddigi zajt még tiz-szeresen felülmulta.

A derék jó elnök ajkairól lehetett látni, bár ha nem is hallani e mondatot: «mindjárt hallani fogunk, mihelyt nem kiáltjuk, hogy halljuk!»

Hallani ám; de mit?

Végre elcsöndesül minden.

Egy ország szeme függ rajtam.

A jobboldali szomszédom megkínálja egy szippanat bur-nóttal a baloldali szomszédomat. Az nagyot prüsszent tőle. A tisztelt ház jegyzőkönyvileg kedves egészségére kívánja.

«Halljuk már!»

Valami láthatatlan kéz szorongatja a torkomat.

«Tisztelt ház!»

Idáig tudom, hogy mit mondtam; hanem hogy azután «a vitának előre haladott stadiuma,» — «a tisztelt ház-nak kifogyott türelmetlensége» — «a felvilágosodás pet-roleuma», s «a sötétség fekete kávéja» özönéből hogy usztam ki, a «hosszabb beszéd tartásáról lemondva» a «törvényjavaslat ellen szavazás» révpartjára? arról már nem tudok számot adni.

Csak arra emlékezem, mikor Csanády Sándor szoron-gatta a kezemet, s azt mondta: «nagyon helyes!»

Hanem én csak a karzatra néztem fel.

Hát ottan mit látok?

Az én hölgyeim háta mögött megjelenik a kukkó. Azok engemet egy üdvözlő pillantásra sem méltatnak többé; hanem annál nyájasabban nyitogatják kacsóikat a «mai nap oroszánjának», s rögtön felkerekednek, s az ő kísé-retében eltávoznak.

Szaladni akarok utánuk; hanem akkor utamat állja a gyorsiroda tisztelt főnöke s in flagranti letartóztat.

«Tisztelt képviselő úr, méltóztassék a szónoklatát egy kiszszé revideálni; mert a nagy tetszés-zaj miatt nem vehettük ki minden részleteit!»

Értem . . . Használjuk föl azt a prærogatívánkat, hogy a gyorsirodában egy elmondott beszédnek a «gombjára» felvarrhatunk egy el nem mondott beszéd-kabátot.

Megtettem.

Az alatt a kukkó haza kísérte Leoniet.

S most hallom, hogy ő kapta meg a V. betüs tárczát. És így világos, hogy Leonie kezét is.

Ez a kukkó egy nap alatt elüti a kezemről Leoniet, meg a kis Eminent, meg a képviselői dicsőséget!

Hát nem érdemli meg ez a történet, hogy le legyen írva?

(Nem fogadsz el rendes munkatársadnak? országközi referensnek például?) *

* Kész örömmel.

AZ ÉRDEKES FIATAL EMBER.

Vígjáték két felvonásban.

Személyei :

Fiatal, szép özvegy nő.

Erdekes fiatal úr.

Cotillonvezér.

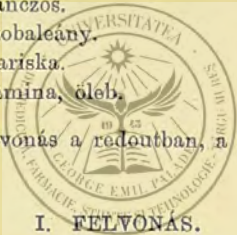
Tánczos.

Szobaleány.

Mariska.

Pamina, öleb.

(Történik az első felvonás a redőnyben, a második a salonban.)

I. FELVONÁS.

SZÉP ÖZVEGY. (A hölgykeringőt végezve, helyére visszatér.)

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Végtelen boldognak éreztem magamat, hogy nagysáddal ezt a fordulót ellejthettem; bátor lettem volna annak megduplázásáért is esedezni, ha azon körülmény, hogy nagysádnak tegnap a torka fájt, szerény ki-méletet nem parancsolna rám.

SZÉP ÖZVEGY (elbámulva.) Hát hogy tudhatja ön, hogy én nekem tegnap reggel a torkom fájt?

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Mivelhogy be volt kötve a nyaka vizes kendővel s czukorra csepegtetett tincturát méltóztatott be-venni.

SZÉP ÖZVEGY. Az igaz, féltem, hogy visszatér. De meg nem foghatom, hogy ön hol láthatta ezt meg?

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Hja az én hatásköröm messze kiter-

jed. Nekem minden héten van szerencsém nagysád salonjában megjelenhetni: a jour fixeken.

SZÉP ÖZVEGY. Az én jour fixeimen?

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Nem! az én jour fixeimen.

SZÉP ÖZVEGY. Megfoghatatlan. Hisz én önt soha se láttam.

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Sőt nagyon sokszor volt szerencsém nagysáddal a legbensőbb házi ügyeket érdeklő társalgásba elegyedhetni.

SZÉP ÖZVEGY. Én velem! De hát hogy híják önt?

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Azt is nagyon jól tudja nagysád, mert bejelentés nélkül nem szoktam soha belépni. Egyszer az inas jelent be, másszor a szobaleány; de legtöbbször a kedves kis Mariska kisasszony.

SZÉP ÖZVEGY. Micsoda? Ön az én kis Mariskámmal is ismeretségben van, a ki még a gyermekszobából ki nem jár?

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Fájdalom, hogy még eddigelé a kedves gyermeknek a rokonszenyében nagyon kevés előmenetelt tudtam tenni, hanem ő azért nagyon jól ismer. A minap is szegényke betörte az orrát, mikor a tollseprőn akart lovagolni.

SZÉP ÖZVEGY. Ön egyre rejtélyesebbé válik előttem. Legtitkosabb családi eseményeinkről is tudomással bir. És én nem birom önnek az arcát emlékembe felidézni. Én komolyan mondom, hogy most látom önt először.

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Pedig még az arcképemet is ott tartja nagysád a salonjában.

SZÉP ÖZVEGY. Az ön arcképét? Hol? a fényképalbumomban?

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Még annál is kitünőbb helyen: a szobrocskái között.

SZÉP ÖZVEGY. Nem értem. Nálam csupa hirhedett költők szobrai vannak.

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Hát az én költeményemet nem olvasta nagysád? Pedig megküldtem egy tiszteletpéldányt.

SZÉP ÖZVEGY. Ön verset is ír? De én nem emlékszem rá, hogy én nekem valaha valami költő tisztelet-példányt küldött volna.

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. Elfeledkezett róla nagysád s válasz nélkül hagyta, a mi nekem fájdalmasan esett. Legelső látogatásom alkalmával lesz szerencsém még egy példányt személyesen átadni.

SZÉP ÖZVEGY. No ez a mesével határos. Én nem birom kitalálni.

TÁNCZRENDEZŐ. Cotillon.

ÉRDEKES IFJÚ ÚR. (Mehajtja magát s eltűnik a sokaság közt.)

TÁNCZOS. (Karjára veszi a szép özvegyet s elkeringel vele.)

II. FELVONÁS.

SZÉP ÖZVEGY. (Másnap reggel, az a délfelé-salonjában sorban törülgeti az étágereken és kandalló-párkányon felállított szobrocákákat.)

Azt mondta, hogy itt áll a szobra a többiek között. De ugyan melyik lehet az? Ez itt Széchenyi, ez Petőfi, ez Schiller, ez Beranger, ez a búsuló juhász. Csak nem ez az tán? Talán hát ez a honvéd? De azt meg nagyon jól ismerem. Csak nem az indiai Isten, Wisvamitra? Vagy az Apolló! Hová gondolok? Ilyen costümeben nem járnak látogatni. S hogy ő nekem a költeményéből tiszteletpéldányt küldött? s azt én válasz nélkül hagytam? s az ő neki nagyon fáj? Nem birom kitalálni. Pedig valamenyny szobrot kezembe vettem már! egészen megfázott tőle a körmöm. Lizette! mért nincs ebben a kandallóban még felszítva a tűz?

SZOBALÉÁNY. Mert nagyon füstöl.

SZÉP ÖZVEGY. Hát el kell hini a kéményseprőt, hogy tisztítsa ki.

SZOBALÉÁNY. Szaladok.

SZÉP ÖZVEGY. Útközben a divatárusnőhöz is nézzen be a holnapi bála való fejdizsemért, én addig majd itt leszek, s vigyázok a salonra, míg a kéményseprő itt jár.

SZOBALÉÁNY. Szaladok. (El.)

(Kandallóban zörej támad.)

MARISKA. Laj! Mama! Dün a petete mumus?

SZÉP ÖZVEGY. No csak légy jó. A fekete mumus a jó kis leányokat nem bántja, csak a rossz leányokat viszi el.

KÉMÉNYSEPRŐ. (Leszáll a kürtöből s a kandallón keresztül kilép.) Csókolom kezeit, jó reggelt kívánok, nagysád.

MARISKA. Laj! A petete mumus.

PAMINA. Avau, babau.

KÉMÉNYSEPRŐ. Nem tért vissza nagysádnak a torokfájása a tegnapi bál után?

SZÉP ÖZVEGY. (Karikára nyitott szemekkel.) De hát mi dolga van önnek az én torokfájásommal?

KÉMÉNYSEPRŐ. Mert hogy tegnap méltóztatott az iránti aggodalmának kifejezést adni, hogy a baj visszatérhet.

SZÉP ÖZVEGY. Hogyan? Ön volna az?

KÉMÉNYSEPRŐ. Hát hiszen mondtam, hogy itt áll a szobrom a többi celebritások között. (Rámutat a kandalló párkányán a kéményseprő krampusz alakra.)

SZÉP ÖZVEGY. És így az a költemény, a miből ön nekem tisztelet-példányt küldött.

KÉMÉNYSEPRŐ. Az az «új évi üdvözlét» volt.

SZÉP ÖZVEGY. S a válasz, a mit elfeledtem rá adni...

KÉMÉNYSEPRŐ. Az egy kegyteljes egyforintos bankó.

SZÉP ÖZVEGY. Itt van! Az Isten áldja meg! Aztán majd a jövő bálban megint elviszem önt a hölgy-keringőre. Adieu.

ÉRDEKES IFJÚ ÚR (nevet).

MARISKA (sir).

PAMINA (ugat).

SZÉP ÖZVEGY (otkolonos üvegét keresi).

TARTALOM.

	Lap
A jédikulai rab	1
Az egyhuszasos leány	42
A dagői torony	85
A hazatért	125
Az utolsó kaczaj	142
A nyulak históriája	145
Boszniai huszárkaland	160
Mahadi	165
Tisztelt ház, karzat és buffet	178
Az érdekes fiatal ember	201

